

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

HALKEVLERİ'NİN TOPLUM SAĞLIĞININ KORUNMASINA YÖNELİK
FAALİYETLERİ (1932-1951)

Yüksek Lisans Tezi

SERAP DEMİR AYDOĞAN

Ankara-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

HALKEVLERİ'NİN TOPLUM SAĞLIĞININ KORUNMASINA YÖNELİK
FAALİYETLERİ (1932-1951)

Yüksek Lisans Tezi

SERAP DEMİR AYDOĞAN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Necdet AYSAL

Ankara-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

HALKEVLERİ'NİN TOPLUM SAĞLIĞININ KORUNMASINA YÖNELİK
FAALİYETLERİ (1932-1951)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Necdet AYSAL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmza

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi.....

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada Halkevleri'nin 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösterdiği dönemdeki kuruluşu, genişlemesi ve kapanış macerası ele alınmıştır. Evler, aslen Cumhuriyet Halk Partisi'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık prensiplerine dayanan bir kuruluş içerisinde ortaya çıkmıştır. Milli kültürün vatandaşlara benimsetilmesi amacına dayanan ve Türk milletinin sosyal, kültürel ve siyasal gelişimini hedefleyen Halkevleri; 1932 yılında kurulmuştur. Evler; kültür, eğitim, güzel sanatlar, folklor, spor gibi birçok alana odaklanmıştır. Evlerin toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesine ilişkin faaliyeti ise, bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

1932 yılında Halkevleri'nin faaliyete başlamasının ardından CHP, 1940'larda Halkodaları isimli kuruluşları da Halkevleri'nin birer küçük örneği olarak yurda kazandırmıştır. Böylece taşraya açılma imkânı bulan bu kuruluşlar, ülkenin her bir yanına farklı şubeleri ile yayılmıştır. Halkevleri'nde; Edebiyat, Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycüler, Tarih ve Sergi Şubelerine ek olarak İctimai (Sosyal) Yardım Şubesi de bulunmakta olup; toplum sağlığının gelişimine ilişkin faaliyetler bu şube altında yürütülmüştür.

Bu çalışmada öncelikle Cumhuriyet öncesi ve sonrası sağlık politikaları ele alınmıştır. Ardından, Halkevleri'nin gelişim süreci kronolojik olarak aktarılmıştır. Evlerin toplum sağlığının korunmasına yönelik faaliyetleri, Sosyal Yardım Şubesi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Şubenin yürüttüğü klinik, hastane, darülaceze, dispanser, çocuk doğum-bakım evleri, kreş ve tedavi yurtları açmak gibi ana sağlık bakım faaliyetleri yanında, toplu etkinlikler, konferanslar ve basın yayın yolu ile de sağlığın gelişimine sunduğu katkılar bulunmaktadır.

Faaliyetlerin şube ve etkinlik anlamında yurt geneline yaygınlığı ve sağlık hizmetlerinden yararlanan vatandaşların sayısı düşünüldüğünde, Halkevleri'nin toplum sağlığının korunması hususunda ortaya ne derece ciddi bir iş çıkardıkları görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi), Halkevleri, Halkodaları, İctimai (Sosyal) Yardım, Toplum Sağlığı.

ABSTRACT

In this study, the establishment, expansion and closing adventure of the People's Houses in the period when it operated between 1932-1951 are discussed. Houses originally emerged within an organization based on the principles of Republican People's Party's Republicanism, Nationalism, Populism, Statism, Secularism and Revolutionism. People's Houses, which are based on the aim of adopting the national culture to the citizens and aiming the social, cultural and political development of the Turkish nation. It was established in 1932. It focuses on many areas such as culture, education, fine arts, folklore and sports. The activities of houses regarding the protection and improvement of public health constitute the main subject of this study.

After the People's Houses started to operate in 1932, the CHP brought organizations named People's Rooms to the country as small examples of People's Houses in the 1940s. Thus, these organizations, which had the opportunity to open up to the provinces, spread to all parts of the country with different branches. In the People's Houses in addition to Literature, History, Fine Arts, Representation, Sports, Public Courses and Courses, Library and Publications, Villagers, History and Exhibition Branches, there is also Social Assistance Branch; activities related to the development of public health were carried out under this branch.

In this study, health policies before and after the Republic were primarily discussed. Then, the period from the opening of the People's Houses to its closing was given chronologically. The activities of the Houses for the protection of public health have been evaluated within the framework of the Social Aid Branch, where health-related activities are carried out. In addition to the main health care activities such as opening clinics, hospitals, hospice, dispensary, child maternity-nursing homes, nursery and treatment dormitories run by the branch, it also contributes to the development of health through collective events, conferences and media.

Considering the spread of the activities across the country in terms of branches and activities and the number of citizens benefiting from health services, it will be seen how serious work People's Houses do for protecting public health.

Keywords: Republican People's Party, People's Houses, People's Rooms, Social Aid, Community Health.

ÖNSÖZ

İnsani değerleri ön plana çıkarmak ve devlet ile ahenkli bir şekilde birleşen millet kavramını özümsemek, 1932 senesinde faaliyete başlayan Halkevleri'ni anlamak için önemli değerler olmuştur. Halkevleri, milli birlik ve dayanışmanın kaynakları olmaları açısından önemlidir. Kurumlar bu değerlerinin yanında, halkın sihi sağlığının gelişimi hususuna önem vermiş ve halkçılık ilkesinin gereği olarak tüm yurttaki sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasını temel hedeflerinden biri olarak benimsemiştir. Bu hedefin bir kolu olarak Halkevleri de yalnızca cumhuriyetin temel değerlerini yaymak için değil, aynı zamanda halkın ayağına hizmet götürme anlamında da Atatürk tarafından kurulmuş milli kurumlar olmuşlardır.

Bu çalışmanın amacı, Halkevleri'nin faal olarak çalıştığı 1932-1951 yılları arasında geçen süre içerisinde toplum sağlığına ilişkin çalışmalarının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Her ne kadar bu kurumlar kültürel, sosyal ve sanatsal faaliyetleri ile ön plana çıksalar da, daha geniş bir kapsamda anlaşılması için çaba sarf etmek gerekmektedir. Bu geniş bakıştan hareketle Halkevi ve Halkodaları'nı halkın ücretsiz hizmet aldığı birer sağlık evi gibi değerlendirmek de mümkündür. Zira sağlık konusu, bu kurumlar da yalnızca tedavi hizmetlerini kapsamamış, aynı zamanda halkın sosyal ve zihinsel refahı için de önemli görülmüştür.

Katkıları, önerileri ve değerlendirmeleri ile bu tezin hazırlanmasında büyük emeği olan değerli danışmanım Doç. Dr. Necdet Aysal'a sonsuz saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, tez konusunun belirlenmesinde bana fikir veren sevgili hocam Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a minnet borçluyum. Son olarak, tez çalışmam sırasında dünyaya gelen sevgili oğlum Can Aydoğan'ın bakımı ve tez aşamasındaki manevi destekleri hususunda benden yardımlarını esirgemeyen eşim Ahmet Aydoğan ve annem Gülizar Demir'e teşekkürler ederim.

Serap DEMİR AYDOĞAN

Ankara, Mart 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ.....	1
A. Araştırma Konusunun Tanımı, Amacı ve Önemi.....	1
B. Kavramsal Boyut.....	3
B.1. Sağlık Hizmetleri.....	4
B.2. Sosyal Hekimlik	4
B.3. Toplum Sağlığı.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM	7
TÜRKİYE'NİN GEÇMİŞ SAĞLIK POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	7
1. 1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Sağlık Politikaları.....	7
1.1.1. Sıhhiye ve Muavenet-i İċtimaiye Vekâleti'nin Kuruluşu	10
1.1.2. "Türkiye'nin Sıhhi-i ve İċtimai Coğrafiyası" Serisi	11
1.1.3. Sıhhiye ve Muavenet-i İċtimaiye Vekâleti'nin Kurulması Sonrası Diğer Faaliyetler	13
1.2. Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları.....	15
1.2.1. Sağlık Personeli ve Kuruluşları.....	15
1.2.2. Sağliğa İlişkin Yasalar	18
1.2.3. Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele	20
1.2.3.1.. Yurt İċi Kaynaklı Bulaşıcı Hastalıklar	20
1.2.3.2. Yurt Dışı Kaynaklı Bulaşıcı Hastalıklar	22
İKİNCİ BÖLÜM.....	24
HALKEVLERİNİN KURULUŞU, KAPSAMI VE KAPATILMASI.....	24
2.1. Halkevleri'nin Kuruluşu	24
2.1.1. Halkevleri'nin Kuruluşunda Örnek Alınan Kuruluşlar	28
2.1.2. Halkevleri'nin Açılması	38
2.1.3. Halkodaları'nın Açılması	39
2.2. Halkevleri'nin Kapsamı	43
2.2.1. Halkevleri'nin Kurumsal İşleyişi	43
2.2.2. Halkevleri'ne Katılım	47
2.2.3. Halkevleri'nin Bütçesi	48
2.2.4. Halkevleri'nin Denetimi	49
2.2.5. Halkevleri'nin Propaganda Faaliyetleri	50

2.3. Halkevleri'nin Kapatılması	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	57
HALKEVLERİNİN TOPLUM SAĞLIĞININ KORUNMASINA YÖNELİK FAALİYETLERİ	57
3.1. Halkevleri'nde Sağlık Hizmetlerinin Verilmesine İlişkin Yaklaşım	57
3.2. Halkevleri'nde İhtimai (Sosyal) Yardım Şubeleri.....	59
3.2.1. Sosyal Yardım Şubeleri ve Yapılanması.....	62
3.2.2. Sosyal Yardım Şubelerinin Amaçları.....	64
3.3. Halkevleri'nde Toplum Sağlığının Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Hizmetler	65
3.3.1. Poliklinik Mesaisi	65
3.3.2. Köy Gezileri.....	70
3.3.3. Sıhhi Amaçlı Toplu Etkinlikler.....	72
3.3.4. Öğrencilere Yapılan Yardımlar.....	74
3.3.5. Mahkûmlara Yapılan Yardımlar	75
3.3.6. Yoksul ve Kimsesizlere Yapılan Yardımlar	76
3.3.7. Afetlerde Halka Yardım.....	78
3.3.8. Sıhhi Meselelere İlişkin Basın ve Yayın Faaliyetleri.....	80
3.3.9. Sıhhi Meselelere İlişkin Konferans Faaliyetleri.....	85
3.3.10. Göçmen Sağlığına İlişkin Çalışmalar.....	87
3.3.11. Hayvan Sağlığına İlişkin Çalışmalar.....	87
3.3.12. Çevre Sağlığı.....	89
SONUÇ	91
KAYNAKÇA.....	94
EKLER	100
ÖZGEÇMİŞ	111

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser

a.g.m: Adı geçen makale

a.g.t: Adı geçen tez

B: Baskı

BCA: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

bkz: Bakınız

C: Cilt

CHF.: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP.: Cumhuriyet Halk Partisi

ev: Çeviren

DP: Demokrat Parti

G: Gömlek

K: Kutu

S: Sayı

s: Sayfa

SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası

No: Numara

T: Tertip

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

A. Araştırma Konusunun Tanımı, Amacı ve Önemi

Bu çalışma 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren Halkevleri'nin Sosyal Yardım Şubesi sorumluluğundaki faaliyetlerini, toplum sağlığının korunması özelinde incelemek için gerçekleştirilmiştir.

Çalışma, 1932 yılında kurulmuş olan Halkevleri'nin, merkez ve taşrada örgütlü şubelerinin toplum sağlığının iyileştirilmesine hizmet eden faaliyetlerini merkeze alır. Buradan hareketle; Halkevleri'nin kuruluşu, zaman içerisindeki gelişimi ve parti programları çerçevesinde değişimine de değinilmiştir. İlgili şubelerin ne derece verimli çalıştığı da çalışmaya ayrıca dâhil edilmiştir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sağlık hizmetlerinde yeni usul ve kadrolar hazırlanmak suretiyle daha kalıcı bir dönem başlamıştır. Bu dönemde sağlık sorunlarına ilişkin personel ve örgütsel varlığın geliştirilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Sağlık hizmetlerinin taşraya ulaşması yolunda çeşitli uygulamalar yine bu dönemde benimsenmiştir.

Yapılan inkıpların halk tabanında yayılmasını sağlamak amaçlı açılan Halkevleri, 19 Şubat 1932 yılında on dört ilde faaliyete başlamıştır. Zamanla il merkezlerinden ilçe merkezlerine doğru yayılan Evler ve ona bağlı Odalar sayesinde; dil, tarih, edebiyat, güzel sanatlar, tiyatro, spor, sosyal yardım, kütüphane, folklorla ilişkin faaliyetler Anadolu'nun çeşitli yerlerine ulaşabilmiştir. CHP, Halkevleri'nin kuruluş amacını "*yurt içinde inkılap ve sosyal ilerleme hamlelerini ve hareketlerini daimi süratte ayakta tutmak ve geliştirmek*"¹ şeklinde ifade etmektedir. Bu söylem, inşa edilmek istenen modern Cumhuriyet idealleri ile Halkevleri'nin kuruluşu arasındaki ilişkiyi de göstermektedir.

Çalışma boyunca yapılan literatür taramasında, gerek Halkevleri gerekse Sağlık Bakanlığı başlığını veya konularını içeren çok sayıda eser ile karşılaşmıştır. Bakanlığın gelişimi ve işleyişine ilişkin çalışmalardan ilk dikkat çekenler Gürkan Tekin'in *Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletinden Sağlık Bakanlığı'na* ve Ali

¹ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, 1942, s. 3.

Gürel'in *Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)* başlıklı çalışmalarıdır. Bakanlığın ve sağlık politikalarının gelişimini ele alan çalışmalar daha çok kronolojik bilgi çerçevesinde Bakanlığın kurumsal gelişimi ve uygulanan politikalar üzerine yoğunlaşmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından hazırlanan *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl ve 80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003)* başlıklı çalışmalar da ilgili süreler içerisinde Sağlık Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatının gelişimine ilişkin önemli bilgileri içermektedir.

Halkevleri faaliyetlerine ilişkin yapılan literatür taramasında ise ilk dikkat çekenler Anıl Çeçen'in *Halkevleri: Atatürk'ün Kültür Kurumu*, Adem Kara'nın *Halkevleri (1932-1951): Cumhuriyet Döneminde Kalkınma Mihenik Taşı*, Sefa Şimşek'in *Halkevleri 1932-1951: Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi* ve Şerafettin Zeyrek'in *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları* başlıklı çalışmalarıdır. İlgili çalışmalar; Halkevleri'nin ilk dönemi olarak sayılacak 1932-1951 yılları arasındaki kurumsal yapısı, içerdiği dokuz kola ilişkin faaliyetleri, partiyle ilişkileri ve kapanışına ilişkin önemli kaynaklardır.

Bunların yanı sıra, Halkevleri'nin toplumsal sağlığın korunması hedefine ulaşip ulaşmadığını ortaya koyarken tezde kullanılan temel kaynaklar; CHP tarafından yayımlanan resmi raporlar, Halkevleri'nin resmi yayın organı olan *Ülkü* dergisinin 1933-1949 yılları arasında çıkan sayıları, Halkevleri taşra şubelerinin çeşitli dönemlerde çıkardığı yerel yayınlar ve dönemin gazeteleri olmuştur. Belgelere ulaşmakta en fazla yararlandığım merkez Milli Kütüphane olmakla birlikte; CHP Merkez Kütüphanesi ve üniversite kütüphanelerinden de yararlandım. Ayrıca çevrimiçi ortamda Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu ve TBMM Tutanak Dergisi'ne erişebilme imkânı bulmam da kaynaklara hızlı ulaşım açısından oldukça yardımcı oldu.

Bütün bu yapılan çalışmalardan şu sonuç ortaya çıkmaktadır; toplamda dokuz ayrı dal içerisinde örgütlenen Halkevleri çalışma programı oldukça geniş olduğundan toplumda etkileri de çok yönlü olmuştur. Kurumlar sosyal, kültürel, eğitimsel, siyasal ve ekonomik anlamda toplumu etkilemişlerdir. Halkevleri akademik camiada daha çok sosyo-kültürel boyutları ile yansıma bulmuşsa da, toplumsal sağlığın korunması amacıyla faaliyet gösteren şubelerin -özelde Sosyal Yardım Şubelerinin- önemi

reddedilemez boyuttadır. Bu sebeple, Halkevleri'nin pek öne çıkmamış sağlık faaliyetlerinin incelenmesi bu araştırmanın önemini göstermektedir.

Bu tezin birinci bölümünde Cumhuriyet dönemi öncesi ve erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de uygulanmış olan sağlık politikaları ele alınmıştır. Cumhuriyet dönemi öncesinde Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâleti'nin kuruluşuna ve Vekâlet'in faaliyetlerine yer verilmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi sağlık politikalarında ise; sağlık kuruluşların ve bu kuruluşlarda yer alan sağlık personelinin gelişimi, sağlığa ilişkin yürürlüğe giren yasalar ve salgın hastalıklarla mücadele konuları değerlendirilmiştir. Ardından tezin ikinci bölümünde Halkevleri'nin kuruluşu, genişlemesi ve kapatılması tarihsel süreçte ele alınmış ve hangi alanlarda faaliyet gösterdiğine yer verilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ise çalışmanın ana konusunu oluşturan Halkevleri'nin toplum sağlığına yönelik faaliyetleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu faaliyetler açıklanırken, on iki farklı sınıflandırma yapılmıştır. Sonuç bölümünde daha önce bahsi geçen bölümler ve başlıklarda ortaya konan bilgiler kapsamında, Halkevleri'nin faaliyetlerinin toplumdaki karşılığının ne olduğu ve Evlerin sağlık hizmetlerinin ilerlemesine ne derece katkı sağladığı konuları değerlendirilmiştir.

Tezin sonucunda varılmak istenen amaç; Halkevleri'nin, ülkenin ve ülke insanının inşası hususunda sıhhi yönden ne derece etkili olduğunu araştırmaktır. Kemalist devrimlerin halk tabanında doğru karşılığını bulması isteği ile ortaya çıkan Halkevleri'nin halkın eğitimine sağladığı katkı, inkılaplara ettiği hizmet ve halka ulaşabildiği mesafe ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

B. Kavramsal Boyut

Tezin asıl kısmı, Halkevleri vasıtasıyla halka ulaştırılan toplum sağlığının korunmasına yönelik hizmetler ile ilgilenmektedir. Halkevleri tarafından yapılan nakdi yardımlar, hayat kalitesinin artırılması için verilen uğraşlar, koruyucu ve tedavi edici hekimlik hizmetleri; aşağıda bahsi geçen kavramlar ile sıkı ilişkide olduğundan bunların öncelikli olarak açıklanması gerekir.

B.1. Sağlık Hizmetleri

“Sağlık” kavramına ilişkin yapılan tanımlar daha çok “*herhangi bir hastalık halinin bulunmaması*” açıklaması etrafında şekillenmektedir.² Oysa Dünya Sağlık Örgütü tarafından sağlık; “*Yalnız hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyili hali*” olarak tanımlanmıştır.³ Bu tanım sağlığı yalnızca hasta olmama hali olarak görmediği gibi, sağlığın korunması hususuna da vurgu yapmaktadır.

Sağlık hizmetleri; tedavi edici, koruyucu ve rehabilitasyon hizmetleri şeklinde üç alana ayrılır. Tedavi edici hizmetler, hastalıkların iyileştirilmesi ve ağrıların dindirilmesi ile başlamıştır. “*Hastanın değil, hastalıkların tedavisi*” düşüncesinin egemen olması ile hastalık tedavisi öncelikli amaç haline gelmiştir.⁴

Koruyucu sağlık hizmetleri ise, tek tek kişilerin tedavi edilerek toplumun sağlık düzeyini yükseltmenin mümkün olmadığını savunur. Bu anlayış, “*Koruma tedaviden daha etkili, kolay ve ekonomiktir.*” söyleminin doğuş sebebidir. Koruyucu hekimliğin önemi, salgın hastalıkların önlenmesi ve bulaşıcı hastalıkların kontrol altına alınması aşamasında ortaya çıkmıştır. Nitekim çağdaş hekimliğin amacı; yalnız hastalıkları tedavi etmek değil, insan sağlığını korumak olarak da kabul edilmektedir.⁵

Sağlık hizmetlerinin üçüncü ve son kolu olan rehabilitasyon hizmetleri ise, fizik tedavi uygulamaları ve sosyal hizmet kurumlarını kapsamaktadır.⁶ Burada asıl amaç, işgücünü kaybedenlere işgücü ve çalışma olanağı sağlamaktadır.⁷

B.2. Sosyal Hekimlik

1848 yılında ilk kez Fransız bir doktor olan Jules Rene Guerin tarafından kullanılan ve 19. yüzyılda önem kazanan “*sosyal hekimlik*” (*medicine socaile*) terimi çalışmamızı yakından ilgilendirmektedir.⁸ Sosyal hekimliğin öncü isimlerinden olan

² Gencay Gürsoy, “Sağlık”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C: 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1716.

³ Nusret H. Fişek, *Halk Sağlığına Giriş*, Çağ Matbaası, Ankara, 1983, s. 1.

⁴ Fişek, *a.g.e.*, s. 25-26

⁵ Recep Akdur, “*Çağdaş Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Kavramları Bu Kavramlara Etki Eden Dinamikler*”, *Halk Sağlığı*, Ankara Üniversitesi Vakfı, 1998, s. 8.

⁶ Aynı yer, s. 12.

⁷ Fişek, *a.g.e.*, s. 4-6.

⁸ Fişek, *a.g.e.*, s. 27.

Henry Sigerist'e göre hekimlerin görevi; okulda ve toplumsal hayatta halkı sağlık hususunda eğitmek, sağlığın korunması yolunda yöntemler geliştirmek, sağlığı koruma ve geliştirmede başarısızlığa uğrandığında alternatif geliştirmek, iş gücünü kaybedenlerin tekrar fiziki sağlıklarına kavuşmasına ve çevreye uyumlarına yardımcı olmaktır.⁹

Sosyal hekimliğin gelişmesi aşamasında en önemli etkenlerden biri “*eşit hizmet ilkesi*”dir. Sosyal hekimliğin bir yansıması olan bu ilke, Türkiye Cumhuriyeti 1961 ve 1982 Anayasalarında da yer almaktadır.¹⁰ Ancak bundan da önce sağlığın herkes için eşit hak olduğu fikrinden hareketle, Halkevleri'nin sağlık faaliyetleri sosyal hekimlik anlamında değerlendirilebilir. İleride daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacak olan koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini bünyesinde barındıran Halkevleri, sosyal hekimlik anlayışının bir gereği olarak 1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesi'nin birinci maddesinde “*Kalpplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Bu itibarla halkevinin kapıları bütün vatandaşlara açıktır.*”¹¹ şeklinde belirtildiği üzere, sağlık dâhil tüm çalışmalarda eşitlik ilkesini gözetceğini beyan etmiştir.

B.3. Toplum Sağlığı

Toplum sağlığının korunmasına yönelik faaliyetler “Halk Sağlığı” tanımı içerisinde kendisini bulur. Toplum sağlığı ve halk sağlığı terimlerini her ne kadar birbirinden farklı kavramlar olarak açıklayanlar olsa da, bu çalışma içerisinde terimler eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

⁹ Fişek, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁰ “VII. Sağlık Hakkı

MADDE 49.- Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbî bakım görmesini sağlamakla ödevlidir. Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.” **1961 Anayasası.**

“VIII. Sağlık, çevre ve konut

A. Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması

MADDE 56.- Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.” **1982 Anayasası.**

¹¹ **CHF Halkevleri Talimatnamesi**, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s. 5.

Halk sağlığı (*Public Health*) terimi 19. yüzyıldan beri kullanılmakta olup, 1923 yılında Amerikan Bakteri ve Halk Sağlığı Uzmanı Charles-Edward Amory Winslow tarafından yapılan tanımı halen geçerlidir.¹²

“Halk Sağlığı, organize edilmiş toplum çalışmaları sonunda çevre sağlık koşullarını düzelterek, bireylere sağlık bilgisi vererek, bulaşıcı hastalıkları önleyerek, hastalıkların erken tanı ve koruyucu tedavisini sağlayacak, sağlık örgütleri kurarak, toplumsal çalışmaları her bireyin sağlığını sürdürecektir bir yaşam düzeyini sağlayacak biçimde geliştirerek hastalıklardan korunmayı, yaşamın uzatılmasını, beden ve ruh sağlığı ile çalışma gücünün artırılmasını sağlayan bir bilim ve sanattır.”

Halk sağlığı, temel ve uygulamalı bilimler olmak üzere ikiye ayrılır. Temel bilimler epidemiyoloji (tanı ve yöntem bilimi), istatistik ve sağlık yönetimi; uygulamalı bilimler ise anne-çocuk sağlığı, çevre sağlığı, sağlık eğitimi, beslenme, iş sağlığı ve ruh sağlığını kapsamaktadır.¹³

Toplum sağlığının korunması, bireysel sağlık kadar değerli bir olgudur. Bu durumda anlaşılan odur ki; sağlık hizmetlerini yalnızca hastalıkların iyileştirilmesi anlamında düşünmek yetersiz olur. Zira; çevre sağlığı, anne-çocuk sağlığı, kişisel hijyen gibi konular da milli kalkınma içerisinde değerlendirilir. Bu hususlarda yapılacak yatırımlar ve koruyucu tedbirler ise ulusal kalkınma anlamında olumlu etkiye sahiptir.

Bu tezin oluşmasındaki yapı taşlarından olan “toplumsal sağlık” kavramının sınırını ise yukarıda bahsi geçen uygulamalı bilimler kısmı belirler. Dolayısıyla tezin içerisinde Halkevleri’nin sunduğu toplumsal sağlık hizmetleri; sağlığın korunması, kötü koşullardan ekilenimin en aza indirilmesi amaçlı tedavi hizmetleri sunulması ve sınırlı bir faaliyet olarak ruh sağlığının iyileştirilmesi şeklide üç kola indirgenebilir.

¹² Fişek, a.g.e., s. 8.

¹³ Fişek, a.g.e., s. 10.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN GEÇMİŞ SAĞLIK POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

1. 1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Sağlık Politikaları

Osmanlı İmparatorluğu'nda halka yönelik sağlık hizmetlerinin başında darüşşifalar gelmekle birlikte, sağlık hizmetlerinin gelişimi 19. yüzyıla kadar daha çok orduya yönelik olmuş¹⁴ ve padişahların kurdukları vakıflar aracılığıyla yönetilmiştir.¹⁵ 19. yüzyıl ile birlikte sağlık alanındaki köklü değişikliklerin yaşanma sebeplerinin başında ise Batı ile başlayan yeni ilişkiler ve imparatorluk içindeki tarihsel, sosyal ve idari gelişmeler neticesinde sağlığa bakışın modernleşmesi ve ülke geneline dönük bir teşkilatlanma çabasına girilmesi gelir.¹⁶

Osmanlı Devleti'nde 15. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar sağlık işlerinin başı *hekimbaşılar* olmuştur. Hekimbaşılar, hem padişah ve yakınlarının hem de ülkedeki sivil ve askeri tüm sağlık işlerinden sorumlu kişiler olarak Sadrazama bağlı görev yapmış olup, görevleri arasında; gereken yerlerde hastane açılması, hekimlerin mesleklerinden men edilmesi, muayenehane açabilmeleri için gerekli kararların alınması gibi bütün işler yer almıştır. Ayrıca cerrahları kontrol eden *cerrahbaşılar* ve kehalleri (göz hekimi) kontrol eden *kehhalbaşılar* hekimbaşının altında çalışmışlardır.¹⁷

1826 yılında Sultan II. Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp modern ordunun kurulması ile bu ordunun hekim, eczacı ve cerrah ihtiyacını karşılamak için 1827 yılında *Tıbhane-i Amire* ve 1830 yılında *Cerrahhane-i Mansure* (Askeri Tıp Okulu) kurulmuş ve askeri sağlık işleri yetkisi *Bab-ı Seraskeri*'ne (Savunma Bakanlığı) devredilmiştir.¹⁸

¹⁴ Gürkan Tekin, *Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletinden Sağlık Bakanlığı'na*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 11.

¹⁵ Gürsoy, **a.g.m.**, s. 1716.

¹⁶ Gürkan Tekin, **a.g.t.**, s. 18.

¹⁷ **80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923 - 2003)**, Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2004, s. 4.

¹⁸ Gürkan Tekin, **a.g.t.**, s. 18.

Sağlık mevzuatına ilişkin ilk çalışmalar da yine II. Mahmut döneminde gerçekleşmiştir. 1831 yılında Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi önderliğinde Karadeniz’den gelen yerli ve yabancı gemilerin *kolera* tehdidi ile karantinaya alınması imparatorlukta ilk karantina uygulaması olmuştur. Ardından 1838 yılında “*Karantina Nizamnamesi*” isimiyle ilk yönetmelik oluşturulmuş ve aynı yıl karantina için ilk defa Meclis toplanmıştır.¹⁹

Daha sonra 1839’da Tıbhane-i Amire ile Cerrahhane-i Mansure birleşerek *Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane* kurulmuştur. Aynı yıl *Mekteb-i Tıbbiye Nezareti* kurulmuş ve 1850 sonrası bakanlığın adı *Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nezareti* olarak değiştirilmiştir. Hekimlerin atama ve tayin işleri, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, eczane ve muayenehane açma yetkisi, sağlık personelinin diploma tescili gibi sivil sağlığa ilişkin tüm işlemler bu nezaret tarafından yürütülmüştür.²⁰

Osmanlı İmparatorluğu zamanında kısmen sivil yapıdaki ilk sağlık idaresi örgütü, 1839 yılında kurulan “*Beynelmilel Sıhhiye Meclisi*”dir. Yine 1878 yılında kurulan “*Cemiyeti Tıbbiye-i Mülkiye*”; 1906’da “*Meclis-i Maarifi Tıp*” ve 1908’de “*Meclisi Umuru Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye’i Umumiye*” olarak isim değiştirmiş, görev ve yetkilerini de bu tarih itibarıyla genişletmiştir. Ancak aynı yıl Meclis dağıtılmış ve İtalya örneği alınarak Dâhiliye Nezareti’ne bağlı “*Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi*” kurulmuştur.²¹ Bu örgüt bugünkü Sağlık Bakanlığı’nın merkez teşkilatının özünü oluşturmuş ve buna paralel olarak il ve ilçelerde sağlık müdürlükleri, hükümet tabiplikleri ve vilayet sıhhiye meclisleri yer almıştır.²²

Bu dönemde sağlık hizmetlerinin ülke genelinde gelişimini sağlamak için 1861 yılında “*Tababeti Belediye İcrasına Dair Nizamname*” ile illerde belediyelerin hekim istihdamı zorunlu hale getirilmiştir. 1866 yılında açılan, şehir ve kasabalara gönderilmek üzere hekim yetiştirilen *Mektebi Tıbbiye Mülkiye*’den mezun olanlar “*İdarei Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi*” gereğince 1871 yılı itibarıyla ülke çapında “*Memleket Tabibi*” olarak görevlendirilmişlerdir. Memleket tabipleri, belediye tarafından tespit edilen bir yerde ücretsiz tedavi edici sağlık hizmeti sundukları gibi;

¹⁹ 80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923 - 2003), s. 4.

²⁰ Gürkan Tekin, a.g.t., s. 19-20.

²¹ Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 22.

²² Gürsoy, a.g.m., s. 1718.

bölgedeki salgın hastalıkları yetkili amirlere duyurmak, bölgenin gerek topografik durumunu, gerekse insan sağlığı ile ilgili sorunları düzenli olarak izlemek ve en üst tıbbi idareye bildirmek gibi koruyucu sağlık hizmeti de sunmuşlardır. Devlet, bu uygulama ile ülke genelinde hekim sayısını arttırırken, maddi sorumluluk belediyeler tarafından karşılanmıştır. Uygulama 1888 yılına kadar sürmüş ve “*Memleket Etibbası ve Eczacıları Hakkında Nizamname*” gereğince bu tarih sonrasında memleket tabipleri kaza, liva, vilayet tabibi ve müfettiş sınıfı olmak üzere dörde ayrılmış ve maaşlar doğrudan devlet eliyle ödenmeye başlanmıştır.²³

1909 yılında İmparatorluk dâhilinde 1883'ü Osmanlı uyruğunda olmak üzere 773'ü yabancı uyruklu 2656 hekim görev yapmaktaydı. O tarihlerde İmparatorluk nüfusunun 54 milyon, yüzölçümünün ise 6 milyon kilometrekarenin üstünde olduğu düşünülürse yaklaşık olarak 20.000 kişiye bir hekim düştüğü söylenebilir.²⁴

1913 yılında il merkezlerine sağlık müdürlüklerinin kurulmasıyla il genelindeki tüm sağlık işlerinden müdürlükler sorumlu tutulmuşlardır. Bu dönemde “*Memleket Tabibi*” unvanı da terk edilerek “*Hükümet Tabibi*” unvanı kullanılmaya başlanmıştır. Hükümet tabipleri sağlık müdürlerine bağlı olarak il, liva ve ilçelerde görev yapmış olup tabiplerinin başlıca görevleri koruyucu ve çevre sağlığı hizmetlerini sunmaktadır. İşyeri ve gıda denetimi, adli tabiplik, doğum-ölüm kayıtlarını tutmak ve serbest çalışan hekim, eczacı, dişçi, ebeleri denetlemek de ayrıca hükümet tabipliklerinin görevleri arasında olmuştur.²⁵

1914 yılında “*Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Kurulmasına Dair Geçici Kanun*”un yayımlanması ile *Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi* kurulmuş ve Genel Müdürlük *Dâhiliye Nezareti*'ne bağlanmıştır.²⁶ Böylece Dâhiliye Nezareti'nin “*Dâhiliye ve Sıhhiye Nezareti*” adını almasıyla sağlık örgütü nezarete bağlanmıştır. Yeni nezaretin emrinde “*Sıhhiye Umum Müdürlüğü*”, “*Karantina İdaresi*” ve “*Hicaz Sıhhiye İdaresi*” olmak üzere üç kuruluş yer almaktadır.²⁷ Dolayısıyla, Osmanlı

²³ Erdem Aydın, “Türkiye’de Taşra ve Kırsal Kesim Sağlık Hizmetleri Örgütlenmesi Tarihi”, **Toplum ve Hekim**, C: 12, S: 80, Temmuz-Ağustos 1997, s. 21-23.

²⁴ **80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923 - 2003)**, s. 4.

²⁵ Aydın, **a.g.m.**, s. 22.

²⁶ Gürkan Tekin, **a.g.t.**, s. 20.

²⁷ Gürsoy, **a.g.m.**, s. 1719.

İmparatorluğu'nun son döneminde sağlık hizmetlerinin “*Dâhiliye Nezareti'ne bağlı ikinci derece bir devlet örgütü olarak*” idare edildiği söylenebilir.²⁸

Nezaret dışında sağlık alanında aktif faaliyet gösteren iki önemli kurum daha vardır. Askeri içeriği ile kurulması ardından 1865'te kurulan “*Osmanlı Mecruhin-i Askeriye Yardım Derneği*” (Hasta ve Yaralı Askerlere Yardım Derneği)'nin devamı niteliğinde olan ve ardından sivil alanda da aktif faaliyet gösteren “*Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti*” (bugünkü adıyla *Kızılay Derneği*) ve 1918'de kurulan verem mücadelesi alanında faaliyet gösteren “*Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti*” (Cumhuriyet sonrası adıyla *Veremle Savaş Cemiyeti*) de halka sağlık hizmeti sunmuş iki önemli kuruluştur.²⁹

1.1.1. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nin Kuruluşu

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de açılmasıyla ulusal kurtuluş mücadelesini sırtlama görevi üstlenen Meclis, devletin idari temellerinin atılması yolunda da çaba sarf etmiştir. 2 Mayıs 1920 tarihli ve 3 sayılı “*Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntibahına Dair Kanun*”unda on bir vekâlet yer almış,³⁰ milli hükümetin bünyesinde sağlık hizmetlerinin yürütülmesine yönelik görev “*Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti*”ne verilmiştir.³¹ Vekâletin kuruluş amacı, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi, sosyal yardım çalışmalarının yürütülmesi ve personele ilişkin denetim mekanizmasının oluşturulmasıdır.

Vekâletin kuruluşu, sağlık hizmetlerinin modern bir idare tarafından yönetilmesine ilişkin sürecin başlaması açısından önemlidir. Zira bakanlığın kurulması ile sağlık ve sosyal yardım gibi iki önemli görev bir bünyede toplanmış, her ikisine de ilişkin çağdaş kurumsallaşmanın temelleri böylece atılmış olmuştur.³²

²⁸ **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, s. 23.

²⁹ Gürsoy, **a.g.m.**, s. 1719.

³⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, No:1, C: 1, 07.02.1337, s. 4.

Bahsi geçen vekâletler Şeriye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye, İktisat (Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman, Maadin), Maarif, Adliye ve Mezahip, Maliye ve Rüşumat ve Defteri Hakani, Nafia, Dâhiliye (Emniyeti Umumiye, Posta ve Telgraf), Müdafaa-i Milliye, Hariciye, Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekâlet'idir. (Kanun metni için bkz. Ek-1.)

³¹ **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, s. 29. (Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti çalışanlarına ilişkin fotoğraf için bkz. Ek-2.)

³² Yaşar Baytal, **Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s. 34-35.

Dolayısıyla, Vekâlet'in kurulmasından sonra meydana gelen gelişmeler, sağlığa yönelik geleneksel bakış açısının değişmesi ve devletin sağlık konusunu modern anlamda ele alması bakımından önemlidir.

1.1.2. “Türkiye'nin Sıhhi-i ve İctimai Coğrafyası” Serisi

Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'nin kurulmasından hemen sonra, 1921 yılında hükümetin; ülkenin coğrafi, sosyal ve sağlık yönünden problemlerini belirlemek amacıyla bir çalışma başlatmıştır. Bu kapsamda ülkenin her bir yerinin belli bir yöntem dâhilinde araştırılmasına başlanmıştır. Araştırma, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekillerinden Doktor Refik (Saydam) Bey tarafından başlatılmış ve Doktor Rıza (Nur) Bey döneminde de aynı hızla devam etmiştir. Bu çalışma kapsamında, 1922-1938 yılları arasında basımları yapılan ve toplamda yirmi bir eserden oluşan “Türkiye'nin Sıhhi-i ve İctimai Coğrafyası” adındaki seri Bakanlıkça hazırlanmıştır. Kitaplarda bahsedilen vilayetlerde yalnızca sağlık konusu ele alınmamış, bölgenin sosyal ve kültürel yaşantısı da işlenmiştir. Eserler ayrıca yeni Türkiye Devleti'nin kuruluş dönemindeki sağlık hizmetlerine bakış açısını ve bunun ülkenin gelişimi ile bağlantısı olduğu fikrini de yansıtmaktadır. Oldukça geniş ve uzmanlık gerektiren bu bilgilerin toplanması ve Ankara'ya gönderilmesi aşamasında doktorlar ve vilayet sağlık müdürleri görevlendirilmiştir.³³

Bu eserlerin basımı, Ankara'da Öğüd Gazetesi Matbaası ve İstanbul'da Hilal Matbaası ve Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu matbaalarda 1922 yılında dokuz, 1925 yılında sekiz, 1926 yılında iki, 1932 ve 1938 yılında ise birer adet eser basılmıştır. 1922-1926 yılları arasında basılan eserlerin Osmanlıca, 1932-1938 yılları arasında basılanların ise Latin harfleri ile basıldığı görülmektedir.³⁴

³³ Aysal ve Arslan, **a.g.m.**, s. 423.

³⁴ Aysal ve Arslan, **a.g.m.**, s. 423-425.

Bakanlığın bu dizi için yayımladığı rapor konusunda fikir birliği bulunmamakta olup, Hasan Dinçer tarafından basılmış ve ulaşılabilir durumda olan monografi sayısı yirmi olarak saptanmıştır: Bayezid, Sinop, Muğla (Menteşe), Çatalca, Kırkkilisa (Kırklarlı), Gelibolu, Kengri (Çankırı), Kayseri, Gazi Ayıntab, Kastamonu, Kırşehir, Urfa, Konya, Niğde, Tokat, Sivas, Hamidabad (Isparta), Erzurum, Ankara, Cebel-i Bereket (Osmaniye) basılmış ve ulaşılabilir durumda olup, Milli Kütüphane kataloglarında İstanbul için hazırlanmış monografi gözükmemesine rağmen, söz konusu eser bulunamamıştır. (Hasan Dinçer, “Kurtuluşun Sonra Gaziantep (Türkiye'nin Sıhhi Ve İctimai Coğrafyası: Gazi Ayıntab Vilayeti)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C: 19, S: 38, Bahar 2019, s. 78.)

Çalışmanın ilk ürünü 1922 yılında Sinop Sıhhiye Müdürü Doktor Mehmet Sait Bey tarafından hazırlanan ve Sinop ilini kapsayan eserdir. Eserlerin hazırlanış süreci Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sinop Milletvekili Doktor Rıza (Nur) Bey tarafından ilgili eserin “*Mukaddeme*” kısmında şu şekilde aktarılmıştır:³⁵

“Selef-i aciz-i Refik Beyefendi, zamanda yurdumuzun sıhhi ve ictimai tedkiki gibi mühim bir nokta Vekâlet-i Muâvenet-i İctimaiyye müdürü Doktor Muhyiddin Celal Bey tarafından Vekâlete teklif olunarak sıhhiye müdürlerinden bu bâbda ma lûmat talep edilmiş, sıhhiye müdürleri tedkikât yaparak istenen ma'lûmatı mehmâ emken cem' eylemişler. Vekâlete geldiğim zaman bu ma'lûmatın yarısını gelmiş buldum. Bunların bir kısmı güzelce, bir kısmı kıymetsiz idi ki sıhhiye müdürlerinin iktidar ve faaliyetleriyle mütenâsibdi. Bunlardan en mükemmel olanlar Sinob, Niğde, Kayseri, Kastamonu, Erzurum, Zonguldak ve Menteşe Sıhhiye Müdürlüklerinden gelenlerdir. ...”

Dizinin Sinop iline ait ilk kitabının yayımlanması ardından ikinci olarak Niğde ili baskısının yapılması kararlaştırılsa da, Niğde'nin baskıya yetişmemesi neticesinde hazırda bulunan Kayseri ili yayımlanmıştır. Kayseri dizisinin hazırlanmasında emeği geçen Muhyiddin Celal, konuya ilişkin notunu şu şekilde aktarmıştır:³⁶

“Sinob nüshasından sonra, hatta ondan evvel, Niğde nüshası çıkacak iken sipariş olunan resimleri, krokileri beklemek bu nüshayı geciktirdi. Kayseri'yi Niğde'den evvel çıkarmaya mecbur olduk, Kastamonu, Menteşe, Zonguldak nüshalarının tertibi bitti, Niğde de bitmek üzeredir; şu on on beş gün zarfında hepsini neşr edeceğiz. Bunlardan sonra da Vekâlet-i Celilenin teşkilatını, mesai ve programlarını gösteren nüshayı tertibe vereceğiz.”

Seriye ait kitaplar incelendiğinde eserlerin belli bir plan çerçevesinde düzenlendiği dikkat çeker. Plana ilişkin işlenecek konu seçimi, konuların içeriği, önceliği ve araştırma metodu gibi çizgiler merkez tarafından yönlendirilmiştir. Ankara Vilayeti'nin tanıtıldığı çalışmadan hareketle; serinin altı kısımdan oluştuğu söylenebilir: Birinci kısım hudutlar, dağlar, nehirler, göller, tuzlalar, jeolojik yapı, madenler, taşlar, ormanlar, sebze ve meyveler, hububat, ehli ve vahşi hayvanlar, mülki taksimat; ikinci kısım iklim, mevsimler, sıcaklık, rüzgârlar, rutubet ve kuruluk, yağışlar; üçüncü kısım nüfus, aşiretler, lisan, giyim-kuşam, geçim yolları, sanat ve zanaatlar, ahlak, maarif, gelenek, görenek, temizlik, halkın vücut yapısı, dördüncü kısım hastaneler, eczaneler, mektep ve medreseler, oteller, hanlar, hamamlar, fabrikalar, binaların mimari tarzı, şehir ve köylerin durumu, helaların şekli,

³⁵ M. Sabri Koz, “*Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası*”, **IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C: I, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Feryal Matbaası, Ankara, 1992, s. 38.

³⁶ Koz, **a.g.m.**, s. 38.

kabristanlar, bataklıklar, içme suları; beşinci kısım hastalıklar, zührevi hastalıklar, sıtma, verem, akıl ve sinir hastalıkları, salgınlar ve son olarak altıncı kısım doğum ve ölüm istatistikleri, sıtma ve frengi istatistik ve haritaları gibi konuları içermektedir.³⁷

1.1.3. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'nin Kurulması Sonrası Diğer Faaliyetler

Milli hükümet bünyesindeki ilk Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekili Doktor Adnan (Adıvar) Bey'dir. Vekâlet, Ulus'taki Ankara Vilayet Konağı'nda kendilerine verilen bir odada 11 Mayıs 1920 tarihinde göreve başlamıştır.³⁸ Kısa bir süre sonra ise Sıhhiye Vekâleti Hacıbayram'da bulunan bir binaya nakil edilmiştir.³⁹ 1922 yılı içerisinde Vekâleti'n kendi binasının inşasına karar verilmiştir.⁴⁰

Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâleti'nin Bütçesi (1923-1950)⁴¹

Yıl	Devlet Bütçesi	Vekâlet Bütçesi	Vekâlet Bütçesinin Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)
1923	137.333.471	3.038.226	2,21
1925	183.932.767	4.860.205	2,64
1930	222.646.523	4.502.216	2,02
1935	190.011.053	4.820.587	2,42
1940	268.476.321	8.185.424	3,04
1945	603.404.824	18.809.656	3,11
1950	1.487.208.563	60.615.522	4,07

Vekâletin ilk icraatı, hekim sayısına ilişkin kayıt tutulması maksadıyla memlekette görev yapmakta olan hekim isimlerinin istenmesidir. İkinci olarak da, İstanbul Hükümeti'nin kanun ve nizamnamelerinin ihtiyacı karşılamadığı gerekçesi ile yeni usul ve kadrolar hazırlamıştır.⁴²

Bu dönemde, ordu birliklerinin kâğıt üzerinde dört bine yakın yatak kapasitesi olduğu yazsa da, gerçekte hizmetler işler halde değildi. Büyük yerleşim yerlerindeki

³⁷ Mushiliddin Safvet, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Ankara Vilayeti**, Korza Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 39-52.

³⁸ Süleyman Tekir, "Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930)" **Belgi Dergisi**, C: 2, S: 18, Yaz 2019/II, s. 1303.

³⁹ Gürkan Tekin, **a.g.t.**, s. 36. (Hacıbayram'da bulunan Vekâlet binası için bkz. Ek-3.)

⁴⁰ **Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi**, 4 Temmuz 1922, s. 1. (Gazete haberi için bkz. Ek-4.)

⁴¹ **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Genel Müdürlüğü, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1972, s. 60.

⁴² Ali Gürel, **Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998, s. 27-28.

hastanelerde personel yetersizlikleri vardı.⁴³ Doktor Adnan Bey'in 27 Şubat 1921 tarihinde Vekâlet bütçesinin görüşüldüğü Meclis oturumunda sağlık hizmetlerindeki personel ve kurumsal alandaki eksikliklerden bahsederek, bu ihtiyaçların bir an önce karşılanması gerektiğini dile getirmiştir.⁴⁴

“Biliyorsunuz ki, Hükümetin diğer makineleri, diğer idareleri gibi, Sıhhiye de yeniden kuruluyor. Biz buraya geldiğimiz zaman 290 hekim lazım olduğu halde elimizdeki ancak 190 hekim vardı ve şimdi yavaş yavaş gelen hekimlerle, tedarik ettiğimiz ve bize iltihak eden hekimlerle bu işleri tanzime çalıştık ve çalışıyoruz. Sonra buraya geldiğimiz zaman ilk olarak karşısında kaldığımız şey; sıhhat için elzem olan birçok müesseselerin mevcut olmaması idi.”

Hekim sayısındaki yetersizlik sorunu Milli Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gelen hekimlerle aşılmaya çalışılmış olup, yeni hastane açmak ilk dönemler itibariyle mümkün olmamıştır. 1922 yılında hekimlerin üç yıl boyunca Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan şehirlerde zorunlu hizmet yapmaları uygulaması getirilmiştir. Bu uygulamada amaç ülkenin az gelişmiş bölgelerinde karşılaşılan hekim eksikliğine çözüm bulmaktır.⁴⁵

Vekâletin kabul edilen ilk bütçesi 613.141 liradır.⁴⁶ İlerleyen yıllardaki dağılımı tabloda da görüldüğü gibi; 1923 yılında 3.038.226 lira, 1925 yılında 4.860.205 lira ve 1930 yılında ise 4.502.216 lira olarak belirlenmiş ve ardından artarak ilerlemiştir. Ancak, Vekâlet'in bütçesinin devlet bütçesi içerisindeki oranlarına bakıldığında, büyük artışlar görülmez. Salgın hastalıkların arttığı veya ek bütçeye ihtiyaç duyulduğu dönemler haricinde, bütçe dağılımı seyrinin benzer ilerlediğini rakamlar göstermektedir.

Kuruluşunun onuncu ayı itibariyle yapılan çalışmalardan en önemlileri Ankara'da “*Daülkelp (Kuduz) Müessesesi*”nin açılması ve aşı üretimine başlanması olmuştur.⁴⁷

⁴³ Gürel, **a.g.t.**, s. 1720.

⁴⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 1, C: 8, 27.02.1337, s. 500.

⁴⁵ Tekir, **a.g.m.**, s. 1304.

⁴⁶ “Aynı yıl Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin bütçesi 27.576.039 lira, Maarif Vekâleti'nin bütçesi 577.061 lira, Adliye Vekâleti'nin bütçesi 2.759.274 lira, Dâhiliye Vekâleti'nin bütçesi ise 2.731.023 lira olarak kabul edilmiştir.” Gürkan Tekin, **a.g.t.**, s. 31.

⁴⁷ Tekir, **a.g.m.**, s. 1304.

14 Eylül 1920’de kabul edilen “*Men’i Müskirat Kanunu*” ile ülke genelinde her türlü alkolün imali, ithali ve satışı yasaklanmıştır. Tıbbi amaçla kullanılacak alkolün satış ve dağıtımı ise Sıhhiye Vekâleti gözetimindeki eczanelere devredilmiştir.⁴⁸

5 Haziran 1921 tarihinde “*Dâhiliye Vekâleti’ne Bağlı Olan Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi’nin Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’ne Bağlanması Nizamnamesi*” ile göçmen ve mültecilerin işlemleri Sıhhiye Vekâleti bünyesine devredilmiştir.⁴⁹ Hükümetin aldığı karar doğrultusunda düşman işgalinden kurtarılan bölgelerde halka yardım faaliyetleri iki kola ayrılmış; eşya yardımları Kızılay Cemiyeti, para yardımları ise Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’nce yapılmıştır.⁵⁰

Milli hükümetin kurulmasının ardından bulaşıcı hastalıklarla mücadele hususunda başlıca tehdit; sıtma, frengi, çiçek ve trahom hastalıklarıdır. Salgın olmamakla birlikte tifo, tifüs ve kuduz vakalarına da rastlanmaktadır. Verem hastalığına yakalanmış kişi sayısı da oldukça fazladır. Milli Mücadele döneminde bu hastalıklar konusunda başlıca çözüm; bataklıkların kurutulması, halka aşı uygulanması, ilaç ve *kinin* dağıtılması olmuştur.⁵¹

Henüz Cumhuriyet’in ilanı öncesinde temelleri atılmış ve faaliyete geçmiş olan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, yeni kurulmuş bir ülkede sağlık hizmetlerinin ön planda tutulduğunu ve sağlığa ilişkin sorunların önemsendiğini göstermektedir. Türk Devleti’nin kuruluşu ile başlayan modern sağlık hamleleri, böylece toplum sağlığına hizmet etmiştir.

1.2. Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları

1.2.1. Sağlık Personeli ve Kuruluşları

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte sağlık hususunda kalıcı ve yeni bir süreç başlamıştır. Sağlık hizmetlerinin halka ulaştırılması hedefi, önemli bir görev olarak devlet kademelerini meşgul etmiştir. Dolayısıyla, tüm yurttan başlayan modernleşme hareketlerinin en önemli ayaklarından birini de sağlık oluşturmuştur.

⁴⁸ Aynı yer.

⁴⁹ Gürkan Tekin, *a.g.t.*, s. 31.

⁵⁰ *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl*, s. 32-33.

⁵¹ Gürkan Tekin, *a.g.t.*, s. 35-36.

Cumhuriyetin ilan edilmesi ardından, Doktor Refik (Saydam) Bey 1925-1937 yılları arasında kesintisiz Sağlık Bakanlığı görevini yürütmüştür. 1925 yılında hazırlanan ilk çalışma programında sağlık sorunlarına ilişkin eksikler yedi ayrı kategoride tespit edilmiştir.⁵²

1. Devlet Sağlık Örgütünü genişletmek
2. Sağlık personeli (hekim, sağlık memuru ve ebe) yetiştirmek,
3. Numune hastaneleri, doğum ve çocuk bakımevleri açmak,
4. Salgın hastalıklarla (sıtma, verem, trahom, frengi ve kuduz gibi) mücadele etmek,
5. Sağlıkla ilgili kanunları yapmak,
6. Sağlık ve sosyal yardım örgütünü taşraya kadar götürmek,
7. Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulu kurmak.

Başlıklardan anlaşıldığı üzere, programın esasen koruyucu ve halk sağlığı hizmetleri için gerekli altyapı çalışmaları etrafında şekillendiği görülecektir. Bu hedef taşraya sağlık hizmeti götürme amacı ile de iç içedir.

Türkiye'de Sağlık Personeli Durumu (1923-1950)⁵³

	1923	1930	1935	1940	1945	1950
Hekim	554	1182	1625	2387	3886	6895
Diş Hekimi	-	-	-	-	-	910
Eczacı	60	127	135	340	725	980
Hemşire	-	202	325	405	409	737
Ebe	136	400	451	616	806	1285
Sağlık Teknikeri	560	1268	1365	1493	1632	4018

Tablo incelendiğinde ilk dikkat çeken, Cumhuriyet'in ilk yıllarında karşılaşılan temel sorunun personel eksikliği olduğudur. Tabloda yer alan meslek grupları koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde başta gelenlerdir. İlerleyen dönemdeki ihtiyaca yönelik artışa bakılırsa, ilk dönemde tüm meslek gruplarının sayısının yetersiz olduğu görülecektir.

Hekim eksikliği sorunu için sunulan iki girişim Osmanlı döneminden beri devam eden “*hükümet tabipliği*” ve “*seyyar tabiplik*” uygulamaları olmuştur. Hükümet

⁵² Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 38.

⁵³ Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 321-324.

tabipleri 1913 yılında il merkezlerinde kurulan sağlık müdürlükleri ile şekillenmeye başlamış olup sosyalleştirme programı ile 1960'lı yıllarda ortadan kalkana kadar görevlerini sürdürmüşlerdir. Seyyar tabiplerin asli görevi ise her ayın yirmi günü köy ziyaretlerinde bulunmak sureti ile hekimlik mesleğini yerine getirmektir.⁵⁴

Eksik hekim sorununu çözmek için ayrıca 1924 yılından itibaren tıp fakültesinin çekiciliğini arttırmak amaçlı atılımlar da yapılmıştır. Bu kapsamda tıp öğrencileri için yurtlar açılmış ve öğrencilerin okuma, barınma, giyinme ve yaşam giderleri devlet tarafından sağlanmıştır.⁵⁵

Koruyucu hizmetlerde çalışacak hemşire ve ebe eksikliği direkt olarak anne ve çocuk sağlığının korunması konusuyula ilişkilidir. Bu eksiklik, sağlık okulları bünyesinden karşılanmaya çalışılmıştır. Bu sebeple açılan temel kurumlar, ebelik ve hemşirelik okullarıdır.

Ebe ve hemşirelik okullarının çekiciliğini arttırmak amaçlı öğrenci yurtları inşa edilmiştir.1924'te ortaokul ve Kız Enstitüsü mezunlarının alındığı Şişli Çocuk Hastanesi'ne bağlı elli kişilik “*Ebe Öğrenci Yurdu*” faaliyete başlamış ve yurttaki kalanlar iki yıl zorunlu hizmet yapmakla yükümlü tutulmuşlardır.⁵⁶

Cumhuriyet sonrası milli hükümet; yalnızca sağlık personelinin sayısının artırılması ve taşraya atanması ile yetinmemiş, sağlık kuruluşlarının yaygınlaştırılması ve çeşitlendirilmesi üzerine de çalışmalar yapmıştır. Bu durumu daha kalıcı bir problem olarak hissedip, bu bölgelerde sağlık üniteleri kurma yolunda uzun dönemli planlara girişmiştir.

İllere yeni açılan hastanelerin sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması anlamında bir nevi rehber olması da istenmiştir. Bu amaçla ilk olarak 1924'de Ankara, Diyarbakır, Erzurum ve Sivas Numune Hastaneleri açılmıştır. Ardından 1936'da Haydarpaşa, 1946'da Trabzon ve 1970'de Adana Numune Hastaneleri açılmıştır.⁵⁷

Cumhuriyetin ilanının akabinde dispanser olarak da bilinen “*muayene ve tedavi evleri*” kurulması gündeme gelmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1924 yılında yüz elli ilçe

⁵⁴ Aydın, **a.g.m.**, s. 25.

⁵⁵ Gürkan Tekin, **a.g.t.**, s. 42.

⁵⁶ **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, s. 307.

⁵⁷ **80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003)**, s. 6.

merkezinde muayene ve tedavi evi kurulması kararı alınmıştır. Bu kurumlar yalnızca tedavi edici hizmet sunmayı amaçlamakta olup, kurumlarda koyucu sağlık hizmetleri yoktur. Görevli hükümet tabipleri, 9:00-11:00 saatleri arasında ayakta tedavi hizmeti sunmuştur. 1933 yılında doksan, 1936'da yüz seksen, 1942'de iki yüz, 1950'de ise üç yüz civarında bulunan muayene ve tedavi evleri bulunmaktadır.⁵⁸ Bu kurumlar günümüzde “Aile Sağlığı Merkezi” olarak adlandırılan “Sağlık Ocakları”na dönüştürülmüştür.⁵⁹

1924 yılında kabul edilen “*Tevhidi Tedrisat Kanunu*” neticesinde ise darüleytamlar bütçe ve heyetleri ile Maarif Vekâleti'ne devredilmiş; Ankara, Sivas, Erzurum, Diyarbakır'da bulunan memleket hastaneleri “numune hastanesi” ismine çevrilerek Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'ne devredilmiştir. Bunun dışında 250 yataklı çocuk hastanesi, 50 yataklı Zonguldak Hastanesi, 650 yataklı İstanbul Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanesi, 50 yataklı Heybeliada Sanatoryumu, 100 kişilik İzmir Sağır Dilsiz ve Körler Müesseseleri de kurulmuştur.⁶⁰

Halk sağlığı ile yakından ilgilenererek salgınların önüne geçme amacıyla olan bir diğer kurum da 17 Mayıs 1928'de 1267 sayılı yasa ile kurulan “*Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi*” (Refik Saydam Hıfzıssıhha Müessesesi)'dir. Kurumun asıl amacı, bulaşıcı hastalıklarla savaş yolunda en etkili silah olan aşı ve serumların yurt içinde üretimi ve tek elden idaresini sağlamaktır. Müessese; yalnızca koruyucu tıp yönünden dışa bağımlılığı büyük ölçüde ortadan kaldırmakla kalmamış, Çin, Mısır, Suriye gibi yabancı ülkelerde görülen salgın vakalarında da bu ülkelere aşı ve serum ihraç etmiştir.⁶¹

1.2.2. Sağlığa İlişkin Yasalar

Milli hükümet tarafından sağlığa ilişkin yapılan yasalardaki asıl amaç, hekim kalitesinin artırılması ve sağlık hizmetlerinin aksadığı bölgelerdeki hekim ihtiyacını giderilmesidir. Bu kapsamda, 1923 yılında kabul edilen “*Etibbanın Hizmet-i*

⁵⁸ Aydın, a.g.m., s. 26-27.

⁵⁹ 80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003), s. 6.

⁶⁰ Tekir, a.g.m., s. 1307.

⁶¹ “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının 25 Yıllık Çalışmaları”, *Sağlık Dergisi*, C. 22, S: 10-11, Ekim-Kasım 1948, s. 10.

Mecburiyesi Hakkında Kanun” ile hekimlerin zorunlu hizmetlerine ilişkin kurallar kabul edilmiştir.⁶²

1928 yılında 1219 sayılı “*Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun*” ile sağlık ve yardımcı sağlık personelinin görev ve yetkileri belirlenmiş ve hekimlik mesleğinin uygulama alanı düzenlenmiştir. Kanun; hekimler, diş hekimleri, ebeler, sünnetçiler, hastabakıcı hemşireler ve genel hükümler olmak üzere altı bölüme ayrılmıştır.⁶³ Kanun, evvel kanunlarda yer almayan tıp alanı dallarına atıf yaptığı ve sayılan meslek gruplarını devlet kontrolüne alması açısından önemlidir.⁶⁴ Kanun ile aynı zamanda “*üfürükçülük*” diye tabir edilen yalancı hekimlik de önlenerek, sağlığın doğru ellerce yapılmasına da katkı sağlanmıştır.⁶⁵

Sıhhiye Vekâleti’nin merkez ve taşra örgüt durumu iki önemli kanunla düzenlenmiştir. Devlet, bu kanunlarla sağlık alanındaki düzenlemelerde merkez konuma oturtulmuştur.⁶⁶ Bu kanunların birincisi; 1930 yılında çıkarılan, Vekâletin bütün yurttan yapacağı devlet sağlık hizmetlerini, görev ve yetkilerini belirleyen 1593 sayılı “*Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*”dur. Kanun ile memleket dâhilinde görülen sâri ve salgın hastalıklardan şüphe edilmesi halinde vakanın bildirim zorunlu tutulmuştur.⁶⁷ Bu hastalıklara karşı çözüm yolları aranırken kullanılacak her türlü aşı ve serumun ise devlet tarafından hazırlanması kabul edilmiştir.⁶⁸ İkinci önemli kanun ise, 1936 yılında çıkarılan 3017 sayılı “*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat ve Memurin Kanunu*”dur.⁶⁹ Kanun ile memleketteki sağlık koşullarının iyileştirilmesi, bireysel ve toplumsal sağlığa zararlı etkenlerin yok edilmesi devlet hizmetleri arasında sayılmış

⁶² 1. maddede; 1923 yılı ve sonrasında Tıp fakültesinden mezun olup, uygulama sürelerini tamamlayan hekimlerin 2 yıl süreyle zorunlu hizmetle yükümlü oldukları belirtilmiştir. 2. maddede; mevcut zamanda öğrenci olanlar ile 1923 yılından itibaren Tıp Fakültesinde öğrenim göreceğ öğrencilerden okullarını bitirdikten sonra hükümetçe belirlenen yerlerde 3 yıl süre ile zorunlu hizmet etmeyi taahhüt edenler parasız ve yatılı olarak öğrenimlerini devam ettirip harcamalarının hükümetçe karşılanacağı belirtilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, No:369, C: 1, 08/11/1339, s. 135.)

⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, No:363, C: 6, 14/04/1928, s. 85-94.

⁶⁴ Umut Karabulut, “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam’ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)*”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/15, Güz 2007, s. 155.

⁶⁵ *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, C: 2, S: 9, Birinci teşrin 1933, s. 255

⁶⁶ Karabulut, *a.g.m.*, s. 157.

⁶⁷ Kanunda sayılan sâri ve salgın hastalıklar şunlardır: Kolera, veba, lekeli humma, karahumma, çiçek, difteri (Kuşpalazı), uyku hastalığı, dizanteri, lohusa humması, kızıl, şarbon, felci tifli, kızamık, cüzam, hummaî racîa ve malta humması, kuduz. *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*, Tertip:3, C: 11, 06.05.1930, s. 1069.

⁶⁸ *80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003)*, s. 7.

⁶⁹ *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl*, s. 40.

ve gelecek nesillerin sağlıklı yetişmesi amaç edinilmiştir.⁷⁰ Her iki kanun ile de, sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve hastalıkların tedavisi gibi ödevler, sosyal devlet anlayışına vurguyla devlet hizmetinin vazifelerinden saymıştır.⁷¹

1.2.3. Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele

Erken Cumhuriyet döneminde karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi de bulaşıcı hastalıklardır. Ülke içinde bulaşıcı hastalıklarla mücadelede Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti bizzat kendisi ilgilenmiştir. Bulaşıcı hastalıklar için bütçeye ödenek koyulması, İstanbul, Sivas ve Ankara’da bulunan müesseselerde aşı ve serum üretimi gibi genel uygulamalar olsa da, her bir hastalık için ülke içinde gerek tedavi yöntemleri gerek kurumsal anlamda özel yöntemler de belirlenmiştir.

Cumhuriyet sonrası bulaşıcı hastalıklarla mücadelede iki husus belirlenmiştir: Yurt içinde meydana gelen vakaların yok edilerek salgın ihtimalinin ortadan kaldırılması ve yurt dışından ülkeye girebilecek olan hastalıklardan halkın korunması.

1.2.3.1.. Yurt İçi Kaynaklı Bulaşıcı Hastalıklar

Bataklıklarla ilgili olan ve sivrisineklerden bulaşan sıtma hastalığı, yurt içi kaynaklı bulaşıcı hastalıklar içerisinde ilk sırada gelen tehlikelerden olmuştur. Sıtma ile mücadelede en önemli çalışma bataklıkların kurutulması olup, Sıhhiye Vekâleti ilk yıllardan itibaren *Nafia (Bayındırlık) Vekâleti* ile yardımlaşarak bataklıkların kurutulması amacıyla çalışmalar yapmıştır.⁷² 13 Mayıs 1926’da çıkarılan 839 sayılı “*Sıtma Mücadelesi Kanunu*” ile sıtmalıların ücretsiz tedavileri, bataklıkların kurutulması ve sivrisinek yetismeye müsait alanların kontrol altına alınmasına ilişkin sıtma ile mücadelenin esasları ilk kez belirlenmiştir.⁷³ Halka ücretsiz kinin dağıtılması, Adalar, Aydın, Antalya, Ankara, Eskişehir, Bursa-Balıkesir, Kocaeli, Manisa, Konya, Samsun’da *Sıtma Mücadele Mıntıkaları*’nın kurulması, 1928 yılında çıkarılan *Su Kanunu* ile belediyelerin kanalizasyon yapımına başlaması⁷⁴ ve yine aynı yıl Adana’da bir *Sıtma Enstitüsü* kurulması⁷⁵, 1946 yılında “*Sıtma Savaş Genel*

⁷⁰ Gürel, a.g.t., s. 36.

⁷¹ Aydın, a.g.m., s. 24.

⁷² Gürkan Tekin, a.g.t., s. 37.

⁷³ Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 105.

⁷⁴ Tekir, a.g.m., s. 1308-1310 ve 1312.

⁷⁵ Gürkan Tekin, a.g.t., s. 55.

Müdürlüğü Kuruluş Kanunu” kabul edilmesi⁷⁶ gibi çalışmalar Vekâlet bünyesinde gerçekleşmiştir.

Göz sakatlıkları ve körlüklere neden olan trahom hastalığı ile Cumhuriyet idaresi önemli mücadeleler vermiştir. Trahomdan en çok etkilenen bölge olması sebebiyle “*Körler Memleketi*” olarak anılan Adıyaman’da ve Malatya’da 1925 yılında trahom hastanesi ve dispanseri açılmıştır. Ayrıca, hastalığın tedavisi için gezici ekipler oluşturulmuştur. Ardından 1930 yılında Adana, Gaziantep, Kilis ve Besni’de “Trahomla Savaş Hastaneleri” açılmış ve arttırılan yatak kapasiteleri ile yılda seksen bin vatandaşın tedavi edilmesi sağlanmıştır.⁷⁷

Beslenme bozuklukları, kötü çevre koşulları gibi etkenlerin sebep olduğu verem hastalığı ile milli hükümetin ilk mücadelesi 1923 yılında olmuştur. Bu yıl İzmir ve Balıkesir’de hastalıkla mücadele amacıyla cemiyetler açılmıştır. Bu tip gönüllü kuruluşlar yanında, Vekâlet’in istek ve onayı ile 1923 yılında İstanbul’da Verem Savaş Dispanseri, 1924 yılında Heybeliada Verem Sanatoryumu ve 1930 yılında Ankara ve Bursa’da Verem Savaş Dispanseri açılmıştır.⁷⁸ Dispanserlerin ihtiyaca cevap vermediği durumda ise İstanbul’daki Emraz-ı Sâriye Hastanesi’nde elli ve İzmir’deki Emraz-ı Sâriye Hastanesi’nde yirmi beş yatak verem hastalarına tahsis edilmiştir.⁷⁹

Mücadelenin milli bir sorun olarak ele alınması ise 1948 yılında “Türkiye Ulusal Verem Savaş Derneği”nin kurulması ve 1949 yılında getirilen “Verem Savaşı Hakkında Kanun” sonucunda olmuştur. Bunlar sonucunda Vekâlet, verem kuruluşlarına gönüllü maddi yardım sağlamıştır. Ardından 1960 yılında “Verem Savaşı Genel Müdürlüğü” kurularak kurumsallaşma sağlanmıştır.⁸⁰

Frengi, 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa ile ilişkilerin geliştiği dönem itibariyle yurda giriş yapmış zührevi bir hastalıktır. Cumhuriyet öncesi geleneksel yöntemlerle tedavisi yapılan frengi, Cumhuriyet ile birlikte Sıhhi ve İctimai Muavenet Vekâleti’nin dikkatini çekmiş ve 5 Şubat 1337 (1920) tarihinde “*Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanun*” kabul edilmiştir. Kanunda “*Alelûmum frengililer*

⁷⁶ Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 110.

⁷⁷ Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 130-131.

⁷⁸ Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 112-114.

⁷⁹ Gürkan Tekin, a.g.t., s. 59.

⁸⁰ Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 115-116.

müessesatı sıhhiyei resmiyede ve etibbayı resmیه tarafından meccanen tedavi edilir."⁸¹ denilerek hastalığın tedavisinde devlet sorumluluk üstlendiğini belirtmiştir. Büyük şehirlerde hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla 1927 yılında Ankara ve İzmir'de "*Deri ve Tenasül Hastalıkları Tedavi Evi*" isimli dispanserler açılmıştır. İlçelerde ise tedavide yaşanacak aksaklıkları önlemek amacıyla 1945 yılından itibaren "*Geçici Frengi Tedavi İstasyonları*" kurulmuştur.⁸²

1921 yılında ayrıca frengi hastası olan kişilerin iyileşinceye kadar evlenmeleri yasaklanmış ve 1930 yılında bu kanun genişletilerek diğer zührevi hastalıklar ve verem hastalığı da kanun kapsamına alınmıştır.⁸³

1.2.3.2. Yurt Dışı Kaynaklı Bulaşıcı Hastalıklar

Ülkelerarası taşımacılık daha çok deniz yoluyla yapıldığından salgın hastalıkların ülkeye girişinin önlenmesinde ilk tedbir alınan yerler limanlar olmuştur. Bu sebeple, yurt dışından gelen hastalıklarla mücadele konusunda sorumluluk öncelikli olarak "*Hudut ve Sevahil Sıhhiyesi Müdüriyeti Umumiyesi*"ne (Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü) aittir.⁸⁴ Salgın hastalıklara yakalanmış bireylerin karantina altına alınması ve tedavileri için iki önemli liman kenti olan İstanbul ve İzmir'de iki hastane bulunmaktadır.⁸⁵ Limanlarda bulunan gemiler ve gemi personeli, her altı ayda bir herhangi bir bulaşıcı hastalığın yurda girmesini engellemek amacıyla aşılanmıştır.⁸⁶

Ulaştırma vasıtalarının hızlı gelişimi ile birlikte ikincil riskli bölgeler sınır illeri olmuş ve yüksek tehlike altındaki bu bölgeler çoğunlukla aşılama tedavisi ile kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.

1927 yılında Irak'ta ortaya çıkan kolera salgını karşısında, Irak limanlarından gelen gemiler ve sınırdan geçen yolcular yüksek güvenlik önlemlerine tabii tutulmuş, ülkeden gerçekleştirilecek sebze-meyve ithali durdurulmuştur. 1931 yılında Mardin'in Nusaybin ilçesinde bir sağlık istasyonu açılarak, sınır köylerde bulunan halka kolera

⁸¹ TBMM Tutanak Dergisi, No:5, C: 1, 07.03.1337, s. 96.

⁸² Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, s. 93-94.

⁸³ Gürkan Tekin, a.g.t., s. 54-63

⁸⁴ "*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının 25 Yıllık Çalışmaları*", Sağlık Dergisi, C. 22, S: 10-11, Ekim-Kasım 1948, s. 12.

⁸⁵ Gürkan Tekin, a.g.t., s. 51-52.

⁸⁶ Gürel, a.g.t., s. 64.

aşısı uygulaması yapılmıştır.⁸⁷ Kolera tehdidine karşı bir diğer hummalı çalışma da 1947 yılında Kahire civarında kolera vakalarının görülmesi ile olmuştur. Yurt için tehlike yaratan ana etken hac yolunun Mısır'dan geçiyor oluşudur. Salgının hacılar vasıtasıyla ülkeye girişini önlemek için sınır ve sahil illerde aşılama yapılmış, hacıların deniz yoluyla dönüşünü sağlamak için vapur tahsis edilmiş, kara sınırlarına laboratuvar ve seyyar hastane yerleştirilmiştir.⁸⁸

1929 ve 1938 yıllarında İran'dan gelen mülteciler arasında görülen çiçek salgını yurt genelinde de etkili olmuş ve hastalığın görüldüğü bölgelerde alınan tedbirlerle yaygınlaşması önlenmiştir. Yine 1942-1944 yıllarında Suriye ve Irak'tan gelen çiçek salgını, Mardin ilinin Midyat ilçesini büyük ölçüde etkilemiş ve buradan yurda yayılmıştır. Öncelikle mahalli sağlık örgütleri yardımı ile yurt genelinde çiçek aşısı uygulanmaya başlanmıştır. 1956 yılı sonlarında İran ve Irak'ta görülen çiçek vakaları Doğu ve Güneydoğu sınır bölgelerinde önlem alınması zorunluluğunu doğurmuş ve Vekâlet tarafından bölgede genel aşı uygulaması yapılmıştır.⁸⁹

1947'de Urfa'nın Akçakale ilçesinde görülen veba salgını karşısında bölgeye büyük bir ekip gönderilmiş, huduttan giriş-çıkış yapan tren dezenfekte edilmiş ve yolcular kontrole tabii tutulmuştur. Vebanın yurttan son görüldüğü tarih de bahsi geçen 1947 yılı olmuştur.⁹⁰

Bitlerle bulaşan tifüs hastalığı, sağlık hizmetlerin aksadığı dönemlerde yurdun farklı bölgelerinde görülmüştür. Tifüsün ülkede salgın halini aldığı ve hastalığa karşı en geniş mücadelenin verildiği dönem 1943 yılıdır. Bu sene içinde yapılan iki asıl çalışma aşılama ve haşeratların yok edilmesidir. Uygulamalar itibariyle vakaların azalarak belli bir seviyeye indirilmesi başarılmıştır.⁹¹

⁸⁷ **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, s. 86.

⁸⁸ *Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının 25 Yıllık Çalışmaları*, **Sağlık Dergisi**, C. 22, S: 10-11, Ekim-Kasım 1948, s. 14-15.

⁸⁹ **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, s. 84.

⁹⁰ Gürel, **a.g.t.**, s. 64-65.

⁹¹ *Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının 25 Yıllık Çalışmaları*, **Sağlık Dergisi**, C. 22, S: 10-11, Ekim-Kasım 1948, s. 16.

İKİNCİ BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KURULUŞU, KAPSAMI VE KAPATILMASI

2.1. Halkevleri'nin Kuruluşu

Milli Mücadele'nin Türk halkı lehine başarı ile son bulması sonrası, Kemalist kadrolar yaygın bir çağdaşlaşma ve örgütlenme faaliyetine girişmişlerdir. Merkezde hızla yürürlüğe koyulan değişikliklerin taşra tabanında benzer etki ve verimi yaratmaması sonucu, kadrolar yeni arayışlar içine girmişlerdir. Burada ortaya çıkan çözüm ise; devlet kadroları ile halk tabanı arasındaki kopukluğu azaltacak, halkı çağdaş, sosyal ve ekonomik atılımlar yolunda eğitecek yeni yapıların oluşturulması olmuştur.

Tek-parti yönetimini pekiştirme amacıyla resmi eğitim sisteminin yanında Millet Mektepleri (1928), CHP Halk Hatıpları Teşkilatı (1931), Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (1931), Türk Dili Tetkik Cemiyeti (1932), Halkevleri (1932) ve Halkodaları (1939) gibi kuruluşlar faaliyete girmiştir. Bunlar Cumhuriyetçi düzen ile uyumlu, halkçı ideolojinin odak olduğu kuruluşlardır. Bu kurumlar Osmanlı siyasal ve eğitim sisteminin dinsel meşruluğunun aksine seküler, Osmanlı çok-uluslu etnik yapısının aksine ise üniter özelliğe sahip ulus-devlet temelleri üzerine kurulmuştur. Yeni rejimin ideolojisini benimsemiş halk tabanı yaratma amacı çerçevesinde, bu tip kurumlar ile Halkevleri'ne yüklenen sorumlulukların birbiriyle uyumlu olduğu söylenebilir.

Halkevleri'nin kurulması, dönemin toplumsal ve ekonomik koşulları ile ilişki içindedir. 1930'lar aynı zamanda tüm dünyada ekonomik buhranın izlerinin görüldüğü bir dönemdir. Ekonomik bunalımın etkisi ile rejim, ekonomik ve toplumsal hayata sıklıkla müdahalede bulunmaktadır. 1923-1929 yılları arasında demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ve vergilerin arttırılması yoluyla düzeltilmeye çalışılan ekonomik sistem, yönetici ve halk kitleleri arasında kopukluklara sebebiyet vermiştir.⁹² Ayrıca 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi ile çok partili hayata geçiş provasının da başarısızlığı ve ardından Menemen Olayı'nın patlak

⁹² Tefik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C: 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 879.

vermesi rejimde bir sertleşmeyi meydana getirmiştir.⁹³ Ekonomik bunalımın doruğa ulaştığı bu ortamda, her türlü muhalefeti bastırarak tek-parti rejimini güçlendirme amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, yönetici kadro ile halk tabanı arasında yaşanan kopukluğu giderecek kurumlardan destek alma gereksinimi doğmuştur.

1930'lar ortamının Halkevleri'ni yarattığı bir diğer etken de, bu tarih itibariyle sosyal yardım anlayışında meydana gelen değişimlerdir. Ekonomik bunalımın etkisi ile sosyal yardımlara bütçe ayırmakta zorluk çeken CHP hükümeti, sosyal yardımlar hususunda hayır kurumları ve yerel yönetimlere yönelmiştir.⁹⁴

Bunlar sonucunda, 19 Şubat 1932 yılında on dört ilde faaliyetine başlayan Halkevleri de, CHP'nin inkılapçı ruhu ile çalışmak ve hükümetle halk arasında birleştirici bir unsur olma gayesi ile fiili hayatına başlamıştır.

Halkevleri'nin kuruluş amacı Atatürk devrimlerinin “*Türk'e doğru*” ve “*Batıya doğru*”⁹⁵ prensipleri ile doğrudan ilişkidir. Bu yolda Evler, Atatürk devrimlerinin de kalben ve fiilen destekçisi olmayı sürdürmüştür. Örneğin, Evler Dil İnkılabı'nın destekçisi olarak Türk Dil Kurumu'nun yanında olmuştur. Halkevleri kendi yörelerindeki halk sözlerinin toplanmasında özel olarak çalışmışlardır. 1932-1935 yıllarını kapsayan çalışma boyunca Halkevleri'nde toplamda 40.000 fiş çıkarılmış ve Türk Dil Kurumu merkezine iletilmiştir.⁹⁶ 2 Ocak 1935 yılı itibariyle yürürlüğe giren Soyadı Kanunu'na yerel Halkevi dergileri de yer vermiştir. Soyadının gelecek nesillere bırakılacak önemli bir hediye olduğu üzerinden, soyadı almak özendirilmeye çalışılmıştır.⁹⁷

19 Şubat 1932 tarihinde yayımlanan Halkevleri Talimatnamesi'nde Halkevleri'nin tanımı “*Halkevi, kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve*

⁹³ Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 106.

⁹⁴ Baytal, **a.g.e.**, s.264-265.

⁹⁵ Mehmet Salihoglu, “*Halkevleri Nedir, Ne Değildir*”, **Atatürk ve Halkevleri Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1974, s. 73.

⁹⁶ **CHP Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı**, s. 18-19.

⁹⁷ “*Bizden sonra gelecek nesillermize bırakacağımız değerli armağanlardan biri de soyadı olacaktır... Eskiden her ailenin bir soyadı vardı. Şimdi bunu yeniden diriltmek ve her medeni insanın ailesine karşı borçlu olduğu bu ödevi yerine getirmek yükümüzdeyiz. Bu ihtiyacı yakından gören Devlet çıkardığı kanunla bize bu değerli ödevimizi hatırlatmaktadır.*” (*Soyadı Alalım*”, **Batı yolu**, Şubat 1936, S: 7, s.14.)

*çalışma yeridir.”*⁹⁸ şeklinde yapılmıştır. Yine talimatnameye göre Halkevleri'nin kuruluş amacı; *“Fırkanın Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık uğrunda çalışacak mefküreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurt olma”*⁹⁹ olarak ifade edilmiştir.

Talimatname ortaya koyuyor ki; Halkevleri'nin kuruluşundaki ana faktör, genelde devrimin altı ilkesi doğrultusunda ulusal ideolojinin halka benimsetilmesi, özelde ise halkçılık ve milliyetçilik ile harmanlanmış bir eğitim, kültür ve sanat ortamını geniş halk kitlelerine sunmaktır.

Halkevleri'nin kurulmasında bahsi geçen halkçılık ögesi 1930'larda ağırlık kazanan Türk kültür devriminin altyapısının Evler aracılığıyla benimsenmesidir. Bu dönemde “köy” ve “köylü” kelimeleri “halk” ile eşdeğer kullanılmakta olup, geniş bir halk örgütlenmesini hedefleyen ve bu hedefte asıl kaynağını da köylüden alan Halkevleri, halk ve halkçılık temeline dayanmaktadır.¹⁰⁰

19 Şubat 1932 tarihinde Halkevleri kürsüsünde söz alan Niyazi Bey konuşmasında *“Türk inkılabının halkçı ruhu siyaset sahasında Cumhuriyet Halk fırkası gibi bir müessese halinde tecelli etti ve işte ilhamını Türk halkından alan Halk fırkasının bu halkçı ruhu en nihayet yeni maksatlar ve yeni esaslar üzerinde Halkevlerini kurdu.”*¹⁰¹ şeklinde, Halkevleri'nin partinin halkçı ruhunun devam ettirilmesi amacıyla bir yol olduğunu göstermiştir.

Milli Mücadele dönemi ile Anadolu halkı kendi öz gücünü keşfetmiş ve bu dönem sonrasında halkçılık anlayışı gündemdeki yerini korumuştur.¹⁰² Halkevleri'nin kuruluşunda bahsi geçen halkçılık ilkesi, sınıf ayrıcalıklarından bağımsız köylü, işçi ve orta sınıfları kapsayan bir halk gücünü temsil eder.¹⁰³

Bir diğer ana aktör olan milliyetçilik ögesini ise yalnızca milli politika safhası olarak düşünmek doğru olmaz. Bu kavram devlet kurmaktan da öte ilim, fen ve teknik

⁹⁸ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 5.

⁹⁹ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 5.

¹⁰⁰ M. Rauf İnan, “Gazi'nin (Atatürk'ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası”, **Bellekten**, C.1-2, S.204, Nisan 1988, s. 895.

¹⁰¹ **Milliyet**, 20 Şubat 1932, s. 5.

¹⁰² Çeçen, **a.g.e.**, s. 55.

¹⁰³ Çeçen, **a.g.e.**, s. 33.

gelişimi de ifade eder. Baltacıoğlu, Halkevleri'ni doğuran bu Türkçülüğü “*iradi milliyetçilik*” olarak tanımlar.¹⁰⁴ Bahsi geçen milliyetçilik; ırkçılık ile bir tutulamaz, Atatürk milliyetçiliğinin özünü oluşturan millet kavramı ile eş değerdir.¹⁰⁵

Milliyetçilik kavramı bizzat Halkevleri tarafından da “*milli kültür*” ile iç içe geçmiş bir şekilde sunulmuştur. Burada bahsi geçen kavram, inkılabın inancını, inkılabın yakışır bir milletin ferdi olarak Halkevleri müesseseleri çatısı altında buluşmak şeklinde tanımlanmıştır. İlerlemek ve dünya medeniyete Türk'e yakışır seviyede üstün bir durmak milli bir gaye olarak lanse edilmiştir.¹⁰⁶ Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip de benzer şekilde “*uygarlık*” kavramına vurgu yapmış ve Halkevleri'nin varlık sebebinin “*Türk ulusunu dünyadaki en uygar uluslardan biri haline getirmek*” gayesinde “*milli mefkûreye ulaşmak*” olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen uygarlık, Türk Tarih Tezi yaklaşımına göz kırpan büyük Türk tarihidir.¹⁰⁷ Bu durum Halkevleri'nin ilk amaç olarak Türk kültürünün yansıması olması olan “*milli kültür evleri*” olarak düşünüldüğünün de göstergesidir.

Bu noktada halkçılık ve milliyetçilik yanında Halkevleri'ni niteleyen önemli bir kavram olarak “*dayanışma*” ortaya çıkar. Toplum; işbölümüne sahip, iç dayanışması yüksek bir birlikteliği ifade etmektedir.¹⁰⁸

Karpat, Halkevleri'nin açılma amaçlarını kültürel ve politik olmak üzere iki kategoride açıklar. Kültürel amaç, yerel Türk kültürüne dayalı ulusal öğelerin korunmasıdır. Bu aşamada Halkevleri'nin görevi Türk kültürünün keşfine dayalı hikâyeler, şiirler gibi folklorik öğelerin keşfedilmesi ve ülke geneli ile paylaşılmasını sağlamaktır. Siyasi amaç ise, Türk milliyetçiliğinin ve Cumhuriyetçiliğin toplumu birleştirmede yeni bir siyasi kimlik oluşturmaya yardım etmektir. Zira ülkenin bir millet olarak devamını modernleşmenin kabulüne bağlanmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁴ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Halkın Evi**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s. 38-39.

¹⁰⁵ Baltacıoğlu, **a.g.e.**, s. 66.

¹⁰⁶ Muzaffer Soysal, “*Halkevleri ve Milli Kültürümüz*”, **Karaelmas**, C: 1, S:7, 1 Şubat 1943, s. 2.

¹⁰⁷ Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 64.

¹⁰⁸ İlhan Tekeli, “*Türkiye’de Halkçılık*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C: 7, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 1932.

¹⁰⁹ Kemal Karpat, “*The Impact of the People's Houses on the Development of Communication in Turkey: 1931-1951*”, **Die Welt des Islam**, S: 15, 1974, s. 69.

19 Şubat 1932 tarihinde Ankara Halkevi'nin açılış konuşmasını yapan CHP Kâtibi Umumisi Recep (Perker) Bey, Halkevleri ve CHP arasındaki ilişkiye değinmiştir. O'na göre Evler; CHP'ye idari olarak bağımlı olsa da, siyasi hayatlarında bağımsızdır.¹¹⁰ İlerleyen dönemde Halkevleri ile Parti arasında gelişen bağın daha açıkça ifade edildiği gözlenir. 1939 tarihli CHP Nizamnamesi'nin 142. maddesinde Halkevleri ile CHP'nin organik bağına yer verilmiş ve milletvekillerinin Evleri desteklemeleri hususu açıkça belirtilmiştir.¹¹¹

Halkevleri sunduğu eğitimsel içerikten ötürü birer “*halk okulu*” olarak nitelendirilirler. Ancak bahsi geçen eğitim yukardan aşağıya inme bir öğretme biçimi değildir. Bu durum “*Halkevlerinde aydınların halkı yetiştirmesi gibi bir dava yoktur, fertlerin birbirlerini karşılıklı olarak yetiştirmesi davası vardır.*”¹¹² şeklinde tabir edilir. Aydınlar ve halk karşılıklı iletişim ve etkileşim içinde birbirlerinden birçok şey öğrenmiş, eksiklerini bu ilişki yoluyla tamamlamışlardır.

2.1.1. Halkevleri'nin Kuruluşunda Örnek Alınan Kuruluşlar

Cumhuriyet ideolojisi ve demokrasi terbiyesinin benimsetilmesi amacıyla her kesimden vatandaşın yararlanabileceği sivil kuruluşlara ihtiyaç duyulmuştu. Fakat halkçılık ve ulusçuluk ilkelerine dayanan bir halkla bütünleşme amaçlanmaya çalışılırken, yapılanması planlanan kurumun nitelikleri pek de bilinmiyordu. Evler planlanırken örnek alınan üç ana deneyim; Türk Ocakları, Millet Mektepleri ve yabancı memleketlerdeki uygulamalardır.

2.1.1.1. Türk Ocakları Deneyimi

Halkevleri'nin kuruluş sürecinde en önemli faktör II. Meşrutiyet dönemi deneyimi ve birikimi ile Türk Ocakları modelidir. Türk Ocakları; Jön Türkler döneminde, Türk halkı içerisinde ulusal duyguyu geliştirme ve yayma görevini amaç edinen bir takım üniversite öğrencileri ve aydınlar tarafından kurulmuştur. Ocak, iki akımının birleşmesinden doğmuştur. Birinci akım, Jön Türklerin Osmanlı Devleti'ni

¹¹⁰ *Milliyet*, 20 Şubat 1932, s. 5.

¹¹¹ 142. madde: “*Parti mebuslarının meclise devamlı ve başkaca vazife almayanların her yıl seçim dairelerine gitmeleri ve tam bir seçim devresinde en az iki defa bütün kaza merkezlerini dolaşmaları ve bu arada seçim yerlerinin Parti ve halkevleriyle ilgilenmeleri lazımdır.*” (CHP Nizamnamesi, Ulus Basımevi, Ankara, 29 Mayıs 1939, s. 33.)

¹¹² **CHP 17. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1949, s.3.

dış güçlerin baskısına karşı koruyamaması konusunda hayal kırıklığına uğramış Türk halkının bilimsel ve toplumsal düzeyini yükseltme amacı güden Tıbbiye öğrencileri arasında gelişen düşünce hareketidir. İkincisi ise, Jön Türk politikasının iflas ettiğine inanan Türk aydın tabakasının ulusun kurtuluşunu Türk unsuruna dayanma gerekliliğinde görmesi fikridir. Bu iki akımdan hareketle Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türk Ocaklarının ortaya çıkışını “savunma refleksinden doğmuştur” diye açıklar.¹¹³

Türk Ocağı, kuruluş sırasına göre farklı şekillerde isimlendirilmiş “Türk Derneği” (Kasım 1918) ve “Türk Yurdu” (Ağustos “1911) derneğinin sonuncusudur.¹¹⁴ 3 Temmuz 1911’de fiili olarak kurulan ocağın amacı, milli dil ve duyguların gelişimine katkı sunarak halkın kültür seviyesini yükseltmektir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ocakların hizmet alanlarını “*Ocak hem millet yani halk şuurunun uyanmasına ve yayılmasına, hem de bu şuurun fikir ve mefhum haline gelmesine çalışıyor, mensuplarının ve umumiyetle halkını fikirce, bilgice kalkınmasına hizmet ediyordu.*”¹¹⁵ şeklinde açıklarken bu oluşumu halk terbiyesi ile uğraşan geniş nitelikli bir kurum olarak tanımlamıştır.

Ocaklar nihai hedefini 1334 (1918) tarihli Türk Ocağı Esas Nizamı’nın ikinci maddesinde “*Türklerin kültürel birliğinin ve medeni yetkinliğinin sağlanması*” şeklinde belirtmiştir.¹¹⁶ Yine Ocak Marşı’nda ülkü tekrarlanmış ve Türk milletinin gelişmesi yolunda Orta Asya’daki Türkler ile birleşerek *Turan*’a ulaşma hedefi yinelenmiştir.¹¹⁷

Ocağın kuruluşunda esas rol oynayanlar Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi, Emin Yurdakul, Celal Sahir Erzuran, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Halide Edip, Fuat Köprülü gibi isimlerdir.¹¹⁸ Türk Ocaklarının fikir hocası Ziya Gökalp, egemen siması

¹¹³ François Georgeon, “*Kemalist Dönemde Türk Ocakları (1923-1931)*”, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 40.

¹¹⁴ Adem Kara, **Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı**, 24 Saat Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 48.

¹¹⁵ Füsun Üstel, **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim, 3. B., İstanbul, 2010, s. 105.

¹¹⁶ 1334 (1918) tarihli Türk Ocağı Esas Nizamı’nın ikinci maddesi: “Ocağın maksadı Türklerin harsî birliğine ve medeni kemâline çalışmaktır.” şeklindedir. (Detaylı bilgi için bkz. Zeyrek, **a.g.e.**, s. 13.)

¹¹⁷ Üstel, **a.g.e.**, s. 111.

¹¹⁸ Zeki Arıkan, “*Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 23, 1999, s. 262.

ise 1913'ten sonra Ocak başkanı, 1923'teki yeni oluşumun mimarı ve 1923-1931 arasında Merkez Heyeti başkanlığı görevlerinde bulunan Hamdullah Suphi'dir.¹¹⁹

Derneğin en bilindik yayın organı “*Türk Yurdu*” (1911) olmakla birlikte, diğer önemli basın yayın kuruluşları “*Bilgi Mecmuası*” (1913), “*Halka Doğru*” (1913), “*Türk Sözü*” (1914), “*Milli Tetebbular Mecmuası*” (1915), “*Yeni Mecmua*” (1917), “*Büyük Mecmua*” (1919) ve “*Dergâh*” (1921)'dir.¹²⁰

Milli Mücadele dönemi sonrası Türk Ocakları atılım gerçekleştirmiştir. Ocakların Milli Mücadele sonrası yeniden güçlenmesinde şüphesiz ki Mustafa Kemal Paşa'nın desteği de söz konusudur. Paşa, 1925 yılında bir toplantıda Türk Ocakları üyelerine “*Türk Cumhuriyeti'nin inkılabı ocaklara istinat etmektedir.*”¹²¹ şeklinde seslenerek ocakların inkılapların büyük destekçisi olduğunu belirtmiştir.

Ocaklar; Esas Nizam'da siyasi iktidardan bağımsız olduklarını belirtmeler de¹²², CHP tarafından ideolojiyi yayma anlamında destek alınacak bir güç olarak görülmüştür. Bu durum özellikle 1920'lerin ikinci yarısında belirginleşmeye başlamış ve Ocakların gösterdiği yapısal dönüşümlere de yansımıştır. Bu tarih, Ocakların CHP ile bütünleşme sürecinin başlangıcı olmuştur da denebilir.

1925 yılında Şeyh Sait İsyanı'nın çıkması ardından Ocaklar cumhuriyetçi kadronun yanında olduklarını ve rejime bağlılıklarını bildirmişlerdir. İsyanın etkisi ile Ocaklar “*Doğu ve Güneydoğudaki ocaklardan özel bir çaba bekleyen*” ulusal politikaları destekler nitelikte Doğuya bilinçli olarak şube açmışlardır.¹²³ 1920-1922 arasında Trabzon-Adana hattının doğusunda yalnızca on ocak varken, 1925-1931 arasında açılmış yeni ocakların yaklaşık %40'ı, bu hattın doğusunda kalan bölgede kurulmuştur.¹²⁴

1927 yılı, Türk Ocakları tarihinde kurumun yapısal değişimi ve kapatılmasına giden süreçte önemli bir dönüm noktasıdır. Ocaklar, 1927 yılında yaptıkları kurultayda

¹¹⁹ Georgeon, **a.g.m.**, s. 44.

¹²⁰ Kara, **a.g.e.**, s. 48.

¹²¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, s. 215.

¹²² 1334 (1918) tarihli Türk Ocağı Esas Nizamının üçüncü maddesi: ““Ocak siyasetle uğraşmaz, hiçbir Ocaklı Cemiyeti siyasi emellerine alet edemez.” şeklindedir. (Detaylı bilgi için bkz. Üstel, **a.g.e.**, s. 105.)

¹²³ Georgeon, **a.g.m.**, s. 59.

¹²⁴ Georgeon, **a.g.m.**, s. 43-44.

siyaset yolunda CHP ile birlikte yürüyeceklerini açıklamışlar, ardından CHP Nizamnamesi'nin kırkinci maddesi ile “*parti murakabesi (denetimi) altında bir kuruluş*” olmuşlardır.¹²⁵ Siyasi iktidardan artık kopma fırsatı olmayan Ocakların 1927 Kurultayı'nda gerçekleşen parti birleşmesindeki asıl nedenin “*taşradaki kolları, kasaba ve köylerdeki etkinlikleriyle Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yerel şubeleriyle rekabet edebilecek özerk bir örgütü denetim altına alma isteği*” olduğu söylenebilir.¹²⁶

1930 yılına gelindiğinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendini feshetmesi hadisesi sonrası CHP; halkın gözüne girmek, halk ile vatandaş arasındaki kopukluğu gidermek ve bir yandan da Cumhuriyet rejimini sağlamlaştırmak amaçlarını daha derinden hissetmeye başlamıştır. Bu hadise sonrası ilk iş, gerek kişisel gerek kurumsal karşıtların ortadan kaldırılması hareketi olmuştur.¹²⁷ Bu dönemde kapatılması gündeme gelen kurumların en büyüğü hiç kuşkusuz Türk Ocakları'dır. Gerek Paşa'nın yurt içi gezilerinde, gerekse basında Ocaklara ilişkin yeni düzenlemeler yapılacağıнын sinyalleri verilmiştir. Paşa'nın 1931 yılında Denizli'deki ocaklara yaptığı bir sohbette, ocak üyelerinin vasıtasızlıktan köylere gidemediğinden şikâyet etmesi üzerine Paşa, şeyh ve müritlerin bu sorunları dert etmeden köylere ulaştığını söyleyip ocak üyelerine kızmış¹²⁸ ve “*Ocaklar CHF'nin programını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifeleri için mefkûrelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar.*”¹²⁹ şeklinde ocakların asıl görevinin CHP amaçlarına hizmet etmek olduğunu söyleyerek kapatılma iması yapmıştır. Yine 17 Mart 1931 tarihli Vakit gazetesinde çıkan haberde de “*Türkocaklarının Devlet siyasetinde H. Fırkası ile beraber yürümesi kat'i karar halindedir. Bu kararın tatbiki halinde Türkocakları merkez teşkilatında çok geniş mikyasta tedilat yapılacak, birçok yerlerde de ocak binaları fırka binalarile birleşecektir.*”¹³⁰ denilerek basında ocakların kapanışının sinyalleri verilmiştir.

Tüm bunların sonucu olarak 1931 yılının başında Hamdullah Suphi'nin de imzasının bulunduğu “*Türk Ocaklarının artık işlevinin kalmadığına ilişkin*” tutanak

¹²⁵ Üstel, **a.g.e.**, s. 227.

¹²⁶ Georgeon, **a.g.m.**, s. 51.

¹²⁷ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 10.

¹²⁸ Mustafa Arıkan ve Ahmet Deniz, “*Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi*”, Selçuk Üniversitesi, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S: 15, 2004, s. 408.

¹²⁹ Aynı yer.

¹³⁰ **Vakit**, 17 Mart 1931, s.1.

Ocak üyeleri tarafından imzalanmıştır.¹³¹ 24 Mart 1931 tarihinde Çankaya’da yapılan toplantı sonucunda ise Mustafa Kemal verdiği demeçte Ocakların, CHP ile birleşmesi kararından ilk kez bahsetmiş¹³² ve haber basında “*Türk Ocaklarının Cumhuriyet Halk Fırkasına kalbindeki şudur: Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidirler.*”¹³³ şeklinde yer almıştır.

Nihayet 10 Nisan 1931 tarihinde Ankara’da toplanan Türk Ocaklarının Olağanüstü Kongresi’nde, Ocağın CHP’ye katılma kararı alınmış ve devir işlemlerine başlanmıştır.¹³⁴ Ocak kapatıldığı sırada 267 şubesi ve 32.000 üyesi bulunmaktadır.¹³⁵ 1.300.000 liradan fazla değerdeki gayrimenkul CHP’ye devredilmiş, 121 Ocak binasının 77’si daha sonra yerel Parti şubelerine, 44’ü ise Halkevleri’ne dönüştürülmüştür.¹³⁶

Türk Ocağı’nın kapanmasına ilişkin çeşitli nedenler ileri sürülmektedir. Birinci neden, ocakların *Pantürkizm* odağı olarak görülmesi ve bunun Anadolu-Türk devleti anlayışı ile çeliştiğinden kapatılması fikridir.¹³⁷ Ocağın var oluşunda Pantürkizm önemli bir dinamik olarak görülmesine karşılık, CHP yeni Türk milliyetçiliğinin sınırlarını Anadolu’da görmüş ve Anadolu kültürünün Batı ile ilişkili bir şekilde devamı için arkeoloji, antropoloji ve tarih gibi bilim dallarını kullanmıştır.¹³⁸ Bu durumda Pantürkizm’e karşılık, CHP’nin “*tüm değerleri Anadolu’da arayan ve*

¹³¹ Özacun, **a.g.m.**, s. 90.

Yıllar sonra bu durum Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından Halkevleri’nin kapatılması ve mallarının paylaşımı tartışmaları sırasında mecliste “...*O halde eski Türkokakları şeklen feshedilmiş, ikrahla feshedilmiştir. Bu ocakların mensupları, ocakları feshediyoruz, dedikleri vakit kasti ve birrıza bir beyanda bulunmamışlardır.*” şeklinde gayrikanuni olduğu ima edilerek belirtilmiştir. **TBMM Tutanak Dergisi**, C: 9, Dönem: 9, 07.08.1951, s. 682.

¹³² Zeyrek, **a.g.e.**, s. 14.

¹³³ **Milliyet**, 25 Mart 1931, s. 1. (Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın beyanına ilişkin gazete haberi için bkz. Ek-5.)

¹³⁴ Arıkan, **a.g.m.**, s. 266.

Ocakların nasıl kapandığı ya da kapanmak zorunda bırakıldığı tartışma konusudur. Türk Ocakları’nın kapatılması hadisesi kimi kaynaklarda “*Ocak kendi kendini feshetmek zorunda kalmıştır.*” şeklinde geçer. (Yavuz Özdemir ve Elif Aktaş, “*Halkevleri (1932’den 1951’e)*”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S: 45, 2011, s. 240.) Hamdullah Suphi ise Türk Ocakların zorla kapatıldıklarını iddia ederken CHP döneminde birçok cemiyetin kapatıldığını bunun nedeninin ise bütün bu cemiyetleri tek partinin emrinde toplamak olduğunu ifade eder. (Özdemir ve Aktaş, **a.g.m.**, s. 241.)

¹³⁵ Georgeon, **a.g.m.**, s. 42.

¹³⁶ Georgeon, **a.g.m.**, s. 67 ve 70. (Türk Ocaklarının CHF’ye devrine ilişkin gazete haberi için bkz. Ek-6.)

¹³⁷ Kara, **a.g.e.**, s. 47.

¹³⁸ Kemal Karpat, “*The People’s Houses in Turkey: Establishment and Growth*”, **Middle East Journal**, C: 17, S: 1/2, Kış-İlkbahar 1963, s. 56.

*Anadolu Türkçülüğünü savunan bir görüşü yayacak bir kuruluş yaratma” fikrinin baskın geldiği söylenebilir.*¹³⁹

İkinci olarak ocakların inkılaplara kayıtsız kalması sonucu devrim karşıtı bir merkeze dönüşme tehlikesi üzerinde durulmaktadır. Örneğin Latin harflerinin kabulü hususuna İzmir Türk Ocağı'nın inkılaba ilgisiz kalışı, İzmir'de çıkan dönemin gazetelerinde eleştirilmiştir.¹⁴⁰ Oysa yeni devlet, inkılapların halka ulaşması ve benimsenmesini amaç edindiğinden, halkçılık ve milliyetçiliğinin harmanlandığı kurumlara ihtiyaç duymuş ve Türk Ocaklarını halka yeterince ulaşamadığı gerekçesi ile yetersiz bulmuştur.

Üçüncü görüş ise, Ocakların siyasete dâhil olmasını kapatılmalarına neden olarak görülmüştür. Ocaklar, resmi tüzüğünde “*siyaset ile uğraşamaz*” maddesine yer vererek cemiyeti siyasal emellerine alet etmeyeceklerini beyan etmelerine ve Mustafa Kemal Paşa'nın Hamdullah Suphi'ye “*Siz olduğunuz yerde kalınız.*” uyarısına rağmen siyasete dâhil olmuşlar ve siyasi arenada CHP'nin karşısında durmuşlardır. Bu tutumun onların sonlarını getirdiği söylenebilir.

Ocakların SCF ile yakınlaşması, kapatılması yolunda üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu yakınlaşma yönetici kadrolardan ziyade, iki kuruluşun tabanı arasında gerçekleşmiştir. Eleştirilerin asıl merkezi SCF'nin ilde güçlü bir hale gelmesi ile İzmir Türk Ocağı olmuştur.¹⁴¹ 9 Ağustos 1930 tarihinde CHP yanlısı İzmir Türk Ocağı İdare Heyeti'nin istifa etmesi Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde “*muhaliflerin propagandası*” olarak tanımlanmıştır. Bahsi geçen muhaliflerden kasıt SCF yanlılarıdır.¹⁴² Yine 1930 yılı belediye seçimleri ile ilgili İstanbul Türk Ocağı'nda yapılan bir konferansta gazeteci-yazar Nezihe Muhittin, milletin esaret zincirlerini kırarak ve ülkeyi refaha ulaştıracak olanın SCF olacağını dile getirerek parti lehine açıkça propaganda yapmıştır.¹⁴³

Mustafa Kemal Paşa tarafından başta ulusçuluk ilkesinin yanı sıra halkçılık ilkesinin bir çatısı olması planlanan Ocaklar, saltanat ve hilafetin destekleyicisi olarak

¹³⁹ Özacun, **a.g.m.**, s. 91.

¹⁴⁰ Arıkan, **a.g.m.**, s. 264.

¹⁴¹ Üstel, **a.g.e.**, s. 338-339.

¹⁴² Üstel, **a.g.e.**, s. 343.

¹⁴³ **Vakit**, 11 Teşrin-evvel 1930, s. 2.

Kemalist kadrolar ile ters düşmüştür. Örneğin; Hamdullah Suphi, SCF'nin kuruluşu ile birlikte Atatürk devrimlerine karşı bir hareket yürütmüş, 1930 yılında Türk Ocakları binasının açılış konuşmasında İtalyan faşist lider Mussolini'yi bir halk adamı olarak övmüş ve faşizmi Türk halkı için uygun bir yönetim olarak önermiştir. Ayrıca örgütün yayın organı olan Türk Yurdu dergisinde laiklik, dil ve kıyafet devrimi aleyhinde yazılar yazılmıştır.¹⁴⁴

Dolayısıyla bahsi geçen ocakların siyasete karışması fikri; genel bağlamda Ocakların siyasileşmesi değil, CHP karşısında siyasete karışması sonucu Parti tarafından kontrol edilemez karşıt bir kutup olarak görülmesi olarak yorumlanabilir. Bu durumda yeni rejim, ülkedeki belli başlı kurumların denetim altına alınması zorunluluğunu hissetmiş ve kendisi ile birebir örtüşmeyen kültürel amaçlara sahip Ocaklarla gücünü paylaşmak istememiştir.

Halkevleri'nin açılması fikri Türk Ocaklarının varlığını sürdürdüğü günlere kadar gitse de, Halkevleri'ni doğrudan Türk Ocaklarının kapatılması ile açılan boşluğu dolduran bir kurum olarak görmek doğru olmaz. Daha çok, Türk Ocakları'nın kapatılması ile doğabilecek boşluktaki belli alanların inşası amacı ile kurulmuştur. Halkevleri'nin asıl amacı da SCF'nin kuruluşu sonucunda ortaya çıkan parti ve halk arasındaki kopukluğun CHP ideolojisini halka öğretmek yoluyla giderilmesi ve böylece kültürel bütünlüğün sağlanmasıdır. Zaten daha Türk Ocakları kapanmadan üç ay önce Halkevleri'nin kurulacağına ilişkin haberler basında yer almıştır.¹⁴⁵

Halkevleri her ne kadar Türk Ocaklarının direkt bir devamı sayılmasa da, bu durum Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra kurulan Halkevleri'nin, ocağın milli kültür deneyiminden yararlanarak kurulduğu gerçeğini de değiştirmez.¹⁴⁶ Bu durum Halkevleri Yönetmeliğini oluşturan ve kurumların gelişmesinde önemli bir çaba sarf eden Reşit Galip Bey tarafından “19 yıl milli kültür sahasında çalışmış olan Türk Ocaklarında geçirilen tecrübelerden istifade edilmiştir.” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Çeçen, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁴⁵ “Halk fırkası tarafından halk evleri açılmasına karar verilmiştir. Bu evler bin beş yüz kişilik olacak, kütüphane, sinema ve saire gibi halkın ihtiyacını tatmin edecek şeyleri ihtiva edecektir. Bu mesele umumi kongrede mevzuu bahsedilecektir.” **Milliyet**, 2 Kanunısani (Ocak) 1931 s.3.

¹⁴⁶ Kenan Olgun, “CHP Müfettiş Raporlarına Göre Birinci Yılında Halkevlerinin Gerçek Durumu”, **Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi 12-16 Kasım 2007 Bildiriler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007, s. 3.

¹⁴⁷ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 22.

Baltacıoğlu tarafından da “*Bu ocaklar Halkevlerinin doğmasına pek yakın bir tarihe kadar yaşamıştır. Türkiye ’de milliyet şuurunun gelişip yayılması hususunda ocakların tarihi ve önemli bir rol oynadıklarına da şüphede edilemez.*”¹⁴⁸ denilerek Ocakların milli kültür safhasında Halkevleri ile benzer görevleri icra ettiği ifade edilmiştir. Aynı şekilde Halkevleri Ocaklara duyduğu saygıya Isparta Halkevi’nin n Dergisi aracılığıyla “*Türk Ocaklarının hatırasına daima saygıyla bağlı kalacağız*” şeklinde basın da yer vermiştir.¹⁴⁹

2.1.1.2. Millet Mektepleri Deneyimi

Cumhuriyet döneminde halk terbiyesi amacıyla oluşmuş en önemli kurumlardan biri de şüphesiz ki Millet Mektepleri’dir. 1928-1935 arası aktif çalışma yürüten Mektepler, okuma-yazma ve vatandaşlık bilgilerinin halka kazandırılması hususunda Türk halk eğitimi tarihinde önemli bir kurum olmuştur. 1928 yılında Latin harflerinin kabulünü içeren harf inkılabının da içerisinde olduğu Cumhuriyet devrimleri ile birlikte amaç; yetişkin eğitiminin sağlanması, halkı yeni ve milli bir kimlik ile buluşturmak, aktif, üretici ve ağdaş Cumhuriyet bireyinin oluşumunu sağlamak olmuştur. Bu sebeple toplumsal kalkınma ile halk eğitimi arasında amaçsal bir birlik olduğu söylenebilir.

Millet mekteplerinde eğitim-ğretim faaliyeti sabit ve seyyar olmak üzere dershaneler, halk okuma odaları ve köy yatı dershanelerinde yapılmıştır. Okutulması planlanan dersler şu şekildedir: “*Kıraat, Tahrir, Hesap, ller, Sağlık Bilgisi ve Yurt Bilgisi.*”¹⁵⁰ alışma döneminde Millet Mektepleri’nin de yardımı ile ülke genelinde okuryazar oranı 1927 yılında %10,6 iken, %1935 yılında %19,2 seviyelerine yükselmiştir.¹⁵¹ Kurumlar yalnız ücretsiz okuma yazma eğitimi sunmakla kalmamış, halka kültür ve medeniyet bilgilerinin öğretilmesi hususunda da büyük çalışmalar yapmışlardır.¹⁵²

¹⁴⁸ Baltacıoğlu, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁴⁹ Arıkan, **a.g.m.**, s. 266.

¹⁵⁰ Ufuk Ataş, **Millet Mektepleri (1928-1935)**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003, s. 79 ve 89.

¹⁵¹ Oğun, **a.g.m.**, s. 2.

¹⁵² Baltacıoğlu, **a.g.e.**, s. 27.

2.1.1.3. Uluslararası Kuruluşlar

Yeni kurulan devlette cumhuriyet ve demokrasi gibi ilkelerin halkça benimsenmesi arzu edilmiştir. Toplum tabanının bu ögelere kendiliğinden sahip çıkmaması durumu ise yeni yapılanmalara gitmek yolunda uluslararası örneklerin incelenmesini de beraberinde getirmiştir ve Türkiye’de benzer örgütlenmelerin yolları araştırılmaya başlanmıştır. Bu amaçtan hareketle demokratik ülkelerde yer alan, kitle eğitimi ve yetişkin eğitimi kavramlarını öne çıkaran, partiler üstü ve inançlar üstü kurumlar incelenmiştir.¹⁵³

Bu tip sivil örgütlenmelerin Avrupa’da olduğu fikrinden hareketle, yurtdışında bulunan bu tip halk kültür teşkilatlarını araştırmak için eğitmen ve spor yöneticisi Selim Sırrı Tarcan İsveç’e, Türk sporcu ve yönetici Vildan Aşır Savaşır ise Orta Avrupa ülkelerine incelemeye gönderilmiştir.¹⁵⁴

Vildan Aşır Savaşır’ın Çekoslovakya’da faaliyet gösteren *Sokol*¹⁵⁵ adlı kuruluşlara benzer bir faaliyetin Türkiye’de “*Halkevleri*” ya da “*Halkinevleri*” adıyla faaliyet gösterebileceği üzerinde durması, bu amaç yolunda bir çözüm olmuştur denebilir.¹⁵⁶ Vildan Aşır Savaşır, Orta Avrupa ülkelerinde yaptığı incelemelerden Ankara’daki Eski Türk Ocağı binasında verdiği konferansta bahsetmiştir. Bu yapıların Türkiye’ye adapte edilmiş versiyonunu “...*Bu ev Halkın Evi ve Halk Evi olmalıydı. Halkın Evi bir mektep olmayacaktı. Ama öğretecekti, bilimi, kültürü, sanatı, edebiyatı, müziği, sporu ve halkın olan, halktan olan ve bir milleti uygar millet yapan değerleri. Bağınazlığın hiçbir türünün yeri olmayacaktı Halkinevinde...*”¹⁵⁷ şeklinde ifade ederken, Halkevleri’ni bir okul olarak görmese de, farklı kollardan oluşacak yetişkin eğitimine ilişkin bir kurum olduğunu açıkça belirtmiştir. Bu durum bilgi yolunda tek kurumun yalnızca okul olmadığı, bilgi açığının halk eğitimi yoluyla kapatılacağına kabulü açısından önemlidir.

¹⁵³ Çeçen, **a.g.e.**, s. 90-92.

¹⁵⁴ Olgun, **a.g.m.**, s. 4.

¹⁵⁵ “*Çekler ile Slovakların bir araya gelerek ulusal bir devlet kurmalarında düşüncesi ile çok etkin olan filozof Jean Huss’un idealleri doğrultusunda örgütlenen Sokollar, kısa zamanda halkın bir araya geldiği ve kaynaştığı ulusal kültür merkezleri düzeyine geldiler. Ülke çapında bir dernek olarak örgütlenen Sokol’ların her kent veya kasabada merkezleri, lokalleri bulunuyordu. Bu merkezler hep halkın katkılarıyla ve bölgesel katılım sayesinde kurulmuşlardı.*” Çeçen, **a.g.e.**, s. 109.

¹⁵⁶ Arıkan, **a.g.m.**, s. 267.

¹⁵⁷ Arıkan, **a.g.m.**, s. 267-268.

Aynı konferansın ulusal radyolarda da verilmesi akabinde Mustafa Kemal Paşa kendisini arayarak kutlamış ve Halkevleri'nin kurulmasına ilişkin kendisinden destek isterken, Evlerin açılacağına ilişkin müjdeyi böylece vermiştir. Yönetici kadro için aydınlatıcı fikirler içeren Aşir'in önerileri doğrultusunda, Mustafa Kemal Paşa'nın da destekleri ile dönemin ileri gelenleri konuya ilişkin toplantılar yapmış ve toplantılar sonucunda oluşan bir komisyon¹⁵⁸ Halkevleri'nin ana tüzüğünü hazırlamak ile görevlendirilmiştir. Hazırlanan taslağa ilişkin onay işlemlerinin tamamlanması sonrası 10-18 Mayıs 1931 tarihinde toplanan CHP'nin üçüncü büyük kongresinde Halkevleri'nin kurulmasına ilişkin karar verilmiştir.¹⁵⁹

19 Şubat 1932 tarihli resmi Halkevleri Talimatnamesi'nde halk kültür teşkilatları olarak Macaristan'daki Uranya Cemiyeti, *Amele Jimnazları*, çiftçi dernekleri; Çekoslovakya'daki Mazarik Halk Terbiye Müessesesi, İtalya'daki Dopolavoro, Almanya'daki kültür cemiyetleri ve İngiltere'deki halk terbiye cemiyeti bizzat sayılmış ve bu teşkilatlara verilen önemin dünya çapında arttığından bahsedilmiştir. Talimatname'de Halkevleri'nin de benzer sahalarda çalıştığı, cumhuriyet ve inkılap esaslarına olan inancı, vatandaşlara perçinlemek görevini üstlendiği söylenmiştir.¹⁶⁰

Her ne kadar talimatnamede Sovyet Rusya ismi geçmese de, Halkevleri'nin kuruluşunda incelenen kurum ve ülkeler arasında en etkili olanının Sovyet Rusya'da 1800'lü yılların ikinci yarısında başlayan *Narodnik* (Halkçılık) hareket olduğunu ve Sovyet seyahatleri sırasında Falih Rıfkı Atay'ın bu fikirlerden etkilenecek Halkevleri'nin kurulduğu da söylenir. 1860'larda başlayan bu hareketin mensupları, Rus köylüsünün ilerici gücüne inanmış ve toplumun asıl şekillendirici gücünün köylüler olduğunu savunmuşlardır.¹⁶¹ Atay, *Yeni Rusya* adlı eserinde bahsi geçen *Narodnidom* denen kuruluşlara ismen atıf yapmaz, fakat Rusya'daki halk eğitimi ve halk terbiyesi konusu ile özenle ilgilenir. Eserde "Rusya'dan ben bir ders getiriyorum: Bu ders, Türk ihtilâlini organize etmek, yeni gençliği yetiştirmek ve Türk cemiyetini

¹⁵⁸ Komisyon; Ziya Cevher Etili başkanlığında Şevket Süreya Aydemir, Sadi Irmak, Tahsin Banguoğlu, Hamit Zübeyir Koşay, Hüseyin Namık Orkun, Kerim Ömer Çağlar, Namık Katoğlu ve Vildan Aşir Savaşır'dan oluşmaktadır. (Çeçen, a.g.e., s. 110.)

¹⁵⁹ Çeçen, a.g.e., s. 109-111.

¹⁶⁰ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 4.

¹⁶¹ Çeçen, a.g.e., s. 37.

bir kaç hamlede terbiye etmek usulleridir. Bu asırda cemiyetsiz yaşamak imkânsızdır.”¹⁶² derken, ihtilalin planlanması aşamasında halk terbiyesi ve cemiyet olmanın gerekliliklerine atıf yapar.

2.1.2. Halkevleri'nin Açılması

Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından parti örgütüne gönderilen 12.01.1932 tarihli ve 7 sayılı genelge vasıtasıyla parti genel yönetim kurulunca hazırlanan ve genel başkanlıkça onaylanan bir talimatname ile kurulmuş ve aktif varlıklarını sürdürdüğü 1951 yılına kadar da talimatnameler ile yönetilmiştir. 19 Şubat 1932 tarihinde Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun olmak üzere on dört merkezde ilk Halkevleri açılmış ve on dört şehirde koordineli bir program ile açılış konuşmaları; törenler, piyesler ve şiir etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Açılış haberine yer verilirken Evler dönemin gazetelerinde “birbirlerine inanan, birbirini tamamlayan insanların tek kalmaktan kurtulacakları milli birlik kaynağı” olarak yer almış,¹⁶³ Cumhuriyetin mirasçısı olan neslin devamı niteliğinde tasvip edilmiştir.¹⁶⁴ 1932 yılında faaliyete başlamasından 1951 yılında kapatılmasına kadar geçen sürede toplamda 478 Halkevi ve 4.322 Halkodası açılmıştı.¹⁶⁵

Yurtdışında bulunan tek Halkevi ise Londra’da olup, bu halkevi *British Council* ve CHP’in maddi işbirliği ile açılmış ve 19 Şubat 1942 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır.¹⁶⁶ Londra Halkevi, İkinci Dünya Savaşı boyunca oldukça zor şartlar altında varlığını sürdürmeye çalışmış olup, 1946 yılında bu Halkevi için bir bina satın alınmıştır. 15 Şubat 1950 tarihlerine kadar hizmet veren Londra Halkevinin varlık amacı “*İnkılabımızın özellikleri ve medeni varlıklarımızı dost İngiliz milletine tanıttirmek, iki memleket arasında sıkı kültür münasebetleri kurmak maksadıyla yeni ve geniş bir programın uygulanmasına geçilmek*”¹⁶⁷ şeklinde tanımlanmaktadır.

¹⁶² Falih Rıfkı (Atay), **Yeni Rusya**, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1931, s. 170.

¹⁶³ **Hâkimiyeti Milliye**, 20 Şubat 1932, s. 1.

¹⁶⁴ **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1932, s. 1. (Halkevleri'nin açılışına ilişkin gazete haberleri için bkz. Ek-7.)

¹⁶⁵ Halkevi ve Halkodalarının yıllara göre sayısal gelişimi için bkz. Ek-8.

¹⁶⁶ Yaşar, **a.g.m.**, s. 183.

¹⁶⁷ **CHP 16. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s. 23.

1933 yılı itibariyle toplamda 55 adet bulunan Halkevleri'nin 34.000 üyesi bulunmaktadır. İlgili yıl itibariyle Evlerde 375 konser verilmiş, 500.000 kişi toplantılara katılmış ve 1.500.000 kişi kütüphane faaliyetlerinden okuyucu sıfatı ile faydalanmıştır.¹⁶⁸ İlk dönemde katılım sayıları açısından en yoğun ilginin spor, köycülük ve sosyal yardım faaliyetlerinde olduğu görülür. Bu durum Evlerin farklı çalışmalara da odaklanması ve kültür sanat faaliyetlerinin artırılması yolunda özel bir çalışma yapılmasını da beraberinde getirmiştir.¹⁶⁹

1934 yılına gelindiğinde ise Halkevleri'nin ülke geldiğinde 80'e ulaştığını görülür. Bu yıl 1.537 konferans, 402 konser, 511 temsil sergilenmiş ve 120 köy ziyareti yapılmıştır. 1935 yılında Halkevleri'nin sayısı 103'e ulaşmış ve Evler 5.000'i kadın olmak üzere 55.000 üyeye sahip olmuşlardır.¹⁷⁰ Bu yıl 782 gösteri, 776 konser, 636 film, 1.503 konferans, 740 özel gece, 23 sergi, 36 yerli malı günü, 1.867 spor günü, 564 gezi, 495 köy gezisi düzenlenmiştir.¹⁷¹

1940 yılında 378 Halkevinde ilgili yılda 2.835 konferansa 917.724 dinleyici, düzenlenen 344 kursa 34.672 kursiyer katılmıştır. Ayrıca 2.921 tiyatro gösterimine 918.104, 1557 sinema gösterimine 395.120, 1.241 konsere 362.685 seyirci iştirak etmiştir. Halkevleri kütüphanelerinde bulunan 349.093 kitaptan ise 2.030.761 okuyucu faydalanmıştır. Aynı yılda 92 köy gezisi düzenlenmiş ve 36.391 hasta muayene edilmiştir.¹⁷²

2.1.3. Halkodaları'nın Açılması

Halkevleri'nin kurulmasına imkân vermeyen küçük kasaba ve köy gibi yerleşim yerlerinde, buraların ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla Halkodalarının açılması gereksinimi doğmuştur. Zira 1940'lara gelindiğinde CHP köylerle yeterince bağ kuramamıştır. Halkevleri'nin köycülük kolu da köyler ile bağlantısını günübürlük ziyaretler ile sağladığından yeterince kalıcı olamamıştır. Ayrıca Halkevleri'nin açılması için gerekli olan üç kolun kurulması şartının yerine gelmesi, yeterli üye

¹⁶⁸ **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 10.

¹⁶⁹ Çeçen, a.g.e., s. 139-143.

¹⁷⁰ **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 10.

¹⁷¹ Çeçen, a.g.e., s. 139-152.

¹⁷² **CHP Halkevleri 1940**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s. 19-20.

sayısının oluşması ve bütçe yetersizlikleri kırsal bölgelerde imkânsızlıklar yaratabilmektedir.¹⁷³

Bu durumun sonucu olarak, Halkevleri ile aynı amaca sahip Halkodalarının kurulması gündeme gelmiştir. 1939 yılında “*Halkodaları Talimatnamesi*” hazırlanmış ve 19 Şubat 1940 tarihinde 141 Halkodası faaliyete girmiştir.

Halkodaları; Evlerin “*küçük birer örneği*” olup, bina, bütçe ve üye bakımından Evlerin açılmasına imkân vermeyen yerlerde kurulmuştur. Bir yerde Halkodası açılması için elli adet üye, bir toplantı salonu, bir okuma odası ve gerekli bütçenin sağlanması koşulları yeterli olmuştur.¹⁷⁴

Halkodalarından beklenen başlıca görevler şu şekildedir: Temiz bir toplantı ve konuşma mekânı olmak, Parti teşkilatının uygun gördüğü dergi ve gazeteleri bulundurmak sureti ile bir okuma merkezi haline gelmek, halkı alakadar eden konularla ilgili konuşmaların yapılmasına imkân sağlamak, halk türküleri, yerli oyunlar ve piyesler sunmak, ata sporlarını teşvik etmek, ulusal bayramlar için tören tertip etmek ve Odanın bulunduğu bölgedeki yoksul halk ve hasta bireylerle ilgilenmek...¹⁷⁵

Halkodalarında dokuz koldan sayıca belirli bir miktar bulunması gibi şartlar yoktur.¹⁷⁶ Halkevleri'nin aksine, Oda üyeleri arasında iş bölümü ve meslek hususunda benzerlik ve düzen daha ön plana çıkmıştır.¹⁷⁷ Bu durum Odaların daha yerel koşullarda kurulması ve büyük şehirlerde bulunan farklı geçmiş ve kültürlerden gelen insan olasılığının, taşrada yerini homojen bir yapıya bırakmasına bağlanabilir.

Milli kültür idealini ve inkılapları gaye edinen vatandaşların yetiştirilmesi amacını büyük şehir dışında Halkodaları ile gerçekleştiren CHP, bu kurumlar sayesinde taşraya kadar sokulmuştur. Hizmet ve amaç bakımından Halkevleri'nden farkı olmamakla birlikte, onun birer minyatürü konumundaki Halkodaları; gerekli

¹⁷³ Zeyrek, a.g.e., s. 33.

¹⁷⁴ *CHP Halkodaları Talimatnamesi*, Doğu Matbaası, Ankara, 1945, s. 1-3.

¹⁷⁵ *CHP Halkodaları Talimatnamesi*, s. 4-5.

¹⁷⁶ *CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara, 1946, s. 6.

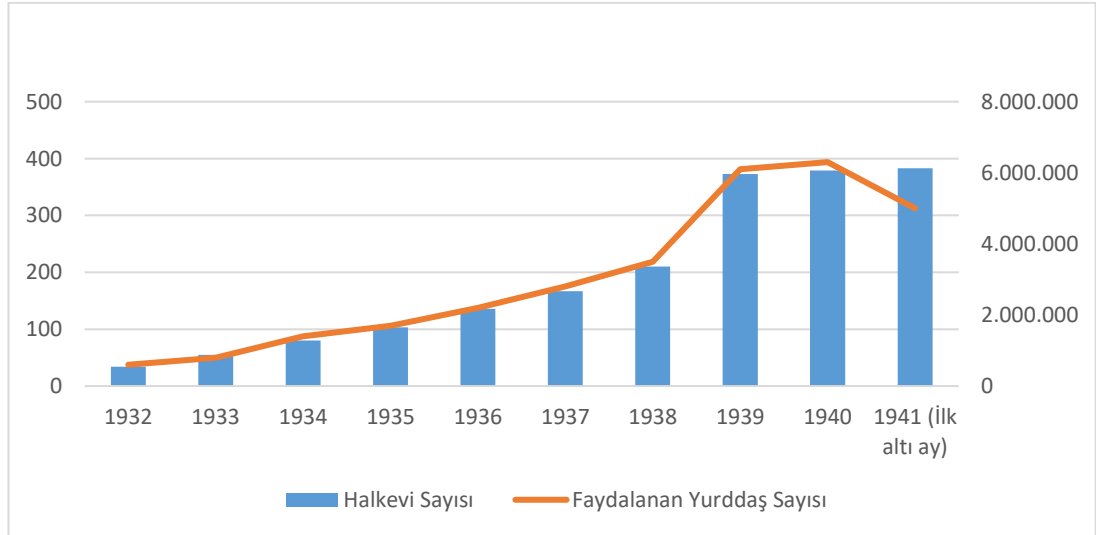
¹⁷⁷ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, s. 17.

şartları zamanla gerçekleştirdiği takdirde, Halkevleri'ne dönüştürülerek hizmet alanlarının genişlemesi söz konusudur.

Halkodalarının faaliyete başladığı 1940 yılı itibariyle 141 Halkodasında 1.264 konferans, 3.242 konuşma, 27 sergi, 419 temsil, 145 aile toplantısı düzenlenmiş ve bu faaliyetlerden yıl boyu 645.720 vatandaş yararlanmıştır. Ayrıca aynı yıl 16.120 kitabı bulunan kütüphanelerde hizmetlerinden 96.017 okuyucu yararlanmıştır.¹⁷⁸

1940 yılı ile birlikte Halkevleri'nin faaliyet alanını tüm kültür sahasına genişletme fikri ortaya çıkmıştır. Bu amaç doğrultusunda İsmail Hakkı Baltacıoğlu bir rapor hazırlamak üzere CHP Genel Sekreterliği'nce görevlendirilmiştir. "*Halkın Evi*" isimli rapora baktığımızda kültür evi vurgusunun sıklıkla yapıldığını görüyoruz. Raporda açıkça "*Halkevi birinci derece milli kültür ve milliyet kurumlarıdır. Bu, Halkevlerinin okullar, liseler ve üniversiteler yanındaki faaliyet alanıdır, fakat onlardan çok ayrı ve onlardan çok derindir. Halkevleri, kültür toprağı, kültür ocağı, kültür yuvasıdır.*"¹⁷⁹ şeklinde ifade edilmiştir. 1940 sonrası kültür sahasına yönelen bu bakış açısı, Karpat tarafından "*evlerin daha liberal eğitsel bir bakış açısı kazanması*" şeklinde yorumlanmıştır.¹⁸⁰

Halkevleri ve Halkodalarından yararlanan Yurttaşlar (1932-1941)¹⁸¹

¹⁷⁸ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s. 45.

¹⁷⁹ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 51.

¹⁸⁰ Karpat, "*The People's ...*", s. 62.

¹⁸¹ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s. 32.

Tablo, Halkevleri'nin nitelik ve nicelik anlamında en verimli oldukları 1932-1940 yıllara aittir. Bu süreçte, Halkevi ve Halkodalarının sayısı arttığı halde, aynı yıllar dâhilinde etkinliklerin sayısında aynı oranda artış görünmeyebilir. Bu yetersizliğin esas sebebi İkinci Dünya Savaşı yıllarının Türkiye'nin savaş önlemleri alması karşısında ülkede para yokluğuna yol açmasıdır.¹⁸² İkinci olarak 1940 sonrası Halkevleri'nin birçok merkeze ulaşmış olması sebebiyle merkezden uzak birimlerde Halkodalarının yapımına hız verilmiş, bu durum grafiklerde Halkevleri'ne katılımın sayısal anlamda az görünmesine sebep olmuştur. 1940 yılı sonrasında yaşanan durağan dönemin ana sebebi ise çok partili hayata geçiş ve İkinci Dünya Savaşı (1939-1945)'nin etkileridir.

1945 yılında Halkevleri ve Halkodalarının merkezden daha sıkı gözetlemek amacı ile Ankara'da "Halkevleri ve Odaları Yüksek Danışma Kurulu" kurulmuştur.¹⁸³ Merkezileşme ve artan kontrolün de etkisi ile zaman içerisinde Evlerin üzerindeki propaganda çalışmaları diğer faaliyetlere oranla gittikçe artmıştır. Bu da Halkevleri'ne gelenlerin sayısında azalmalara sebebiyet vermiştir denebilir.¹⁸⁴

Çağdaş uygarlık düzeyine çıkma yolunda "Batılı" "modern" ve "millî" kavramlarının sıklıkla benzer anlamlarda kullanılması, halk tarafından yeterince benimsenmemiştir.¹⁸⁵ Halkevleri'nde bahsi geçen kavramların özdeşleştirilmesi amacına yönelik olarak Batılı öğelerin merkezde olduğu bir sanat anlayışının özendirilmesi neticesinde, köye yönelik araştırmalar tepeden inmece bir anlayış sunmuş ve halk katmanına inememiş de denebilir. Örneğin Temmuz 1941 tarihinde Ülkü dergisinde yayımlanan bir yazısında Falih Rıfkı Atay, *Madame Butterfly* isimli üç perdelik operanın sahnelenmesi sonrasında "Millî benliğimizi kaybediyor muyuz?" sorularının gündeme geldiğini söylemiştir. Atay bu tip iddialara "*Türklerde millî şuurlar, Garb terbiyesi ile başlamıştır. O zamandan beri, bizi Şarklı olmaktan uzaklaştıran her şey, Türk olmağa, millî olmağa yaklaştırdı.*"¹⁸⁶ diyerek sanat ve müziğin gücü üzerinden yanıt vermiş ve Garp medeniyetçiliğine vurgu yapmıştır. Burada anlamak

¹⁸² Özdemir ve Aktaş, **a.g.m.**, s. 258.

¹⁸³ **CHP 1945...**, s. 1.

¹⁸⁴ Şimşek, **a.g.e.**, s. 99.

¹⁸⁵ Şimşek, **a.g.e.**, s. 101.

¹⁸⁶ **Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi**, C: 17, S: 101, Temmuz 1941, s. 385-387.

gerekir ki; Batılı kavramların milli değerlerle özdeş tutulması ve bu tip öğeler üzerinden kültürel girişimlerde bulunmak, halk katında pek de sahiplenilmiş değildir.

2.2. Halkevleri'nin Kapsamı

Bu bölümde Halkevleri'nin kurumsal yapısı, işleyişi, şubelerine ilişkin bilgilere yer verilecek, ayrıca Halkevleri'ne katılım, denetim, bütçe gibi hususlar ele alınacaktır. Halkevleri aşağıda kısaca açıklanmış beş farklı yönetmelik ile idari faaliyetini yürütmüştür. Bunlar Evlerin yönetim yapısı, denetimi, kuralları ve faaliyetlerine ilişkin ana fikirleri sunar:

1. **Halkevleri Talimatnamesi (1932):** Halkevleri'nin açılmasıyla oluşturulan talimatname ile Halkevleri'nin açılma şartları, çalışma programının tebliği ve idaresi belirlenmiştir.
2. **Halkevleri Öğreneği (1935):** Öğrenek; Halkevleri'nin örgüt, yönetim ve çalışmasına ilişkin bir belge niteliğindedir.
3. **Halkodaları Talimatnamesi (1939):** Halkodaları'nın açılmasıyla oluşturulan talimatname ile Halkodaları'nın açılma şartları, çalışma programının tebliği ve idaresi belirlenmiştir.
4. **Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi (1940):** CHP Umumi İdare Heyetince hazırlanan ve 20 Nisan 1940 tarihinde Genel Başkanlık tarafından kabul edilen talimatname ile Halkevleri'nin yürütülmesine ilişkin genel esaslar, toplantılar gelir-bütçe ev görevlendirmeler revize edilip ayrıntılı şekilde belirlenmiştir.
5. **Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940):** CHP Umumi İdare Heyetince hazırlanan ve 20 Nisan 1940 tarihinde Genel Başkanlık tarafından kabul edilen talimatname ile Halkevleri'ne ait dokuz şubeye ait ayrıntılı tanımlamalar yapılmıştır.

2.2.1. Halkevleri'nin Kurumsal İşleyişi

Bir yörede Halkevi açılacağına ilişkin ilk tespit Parti Yönetim Kurulu tarafından yapılır. Gerekli görülürse bu başvuru İl parti örgütünün Yönetim Kuruluna yapılır. İl Yönetim Kurulu bu teklifi uygun bulursa Genel Sekterliğe götürür ve Halkevinin açılması için nihai karar Genel Sekreterliğin onayı doğrultusunda Genel

Yönetim Kurulunca verilir. Açılan Halkevleri'nin idari düzenine ait işlemler de yine Genel Yönetim Kurulunca idame ettirilir.¹⁸⁷ Açılan bir Halkevinin teşkilatlandırılması, denetimi ve düzeni ise bulunduğu yerin İl veya İlçe Parti Yönetim Kurulu sorumluluğundadır.¹⁸⁸

Hukuksal bir tüzel kişiliği bulunmaması ve halkçılık ilkesinin gereği olarak Halkevleri'nin kâğıt üzerinde hukuki bir merkezi bulunmasa da, bu görevin işletilmesi Ankara Halkevi'ne verilmiştir.¹⁸⁹ Ankara Halkevi; başkan seçimi, başkanın sorumlu olduğu üst birim, raporların merkeze ulaştırılması gibi konularda istisnai konumdadır. Ankara Halkevi'nin bu istisnai konumu ilk olarak başkent halkevi olmasının doğurduğu bir sonuç olup, ikinci olarak Ankara Halkevi'nin gerek binası, gerek çalışmaları ile Türkiye'yi ziyaret eden yabancı devlet adamlarına örnek bir halkevi olarak sunulmasından kaynaklanmaktadır.¹⁹⁰ Dahası Halkevleri'nin bir merkezi olmama durumu, Evlerin özerk bir içyapı geliştirmesini de engellemiş olup, doğrudan doğruya yönetilmesi ve denetlenmesi amacına da hizmet etmiştir.¹⁹¹

Halkevleri başkanları hususunda ise; Ankara ve Londra Halkevi'nin durumu özel kabul edilmiştir. Bu iki Halkevinin başkanları CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından seçilirken, bunlar dışında kalan Halkevleri'nin başkanları CHP İl Yönetim Kurulu üyeleri tarafından belirlenmektedir.¹⁹² Aynı şekilde bir Halkevi bağlı bulunduğu Parti örgütü ve Genel Sekreterine karşı sorumluyken, Ankara Halkevi başkanı doğrudan doğruya Genel Sekreter ile yazışır ve raporlarını buraya gönderir.¹⁹³

Halkevleri bazı kısıtlamalara da tabii tutulmuşlardır. Örneğin, Evlerin kendi matbaalarını kurma izinleri yoktur.¹⁹⁴ Evlerin var olan müzeleri geliştirmeleri için kendi başlarına arkeoloji müzeleri kurmalarına da izin verilmemiştir.¹⁹⁵ Ayrıca Halkevleri müsamerelerinde oynanabilecek piyesler ve gösterimi yapılabilecek filmler

¹⁸⁷ **CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi**, Zerbamat, Ankara, 1940, s. 4.

¹⁸⁸ Hamdiye Algan, **Halkevlerinde İnkılap Temsilleri (1092-1951)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s. 22.

¹⁸⁹ **CHP Halkevi Öğreneği**, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s. 21.

¹⁹⁰ Çeçen, **a.g.e.**, s. 136-137.

¹⁹¹ Şimşek, **a.g.e.**, s. 92.

¹⁹² **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 12.

¹⁹³ **CHP Halkevleri İdare...**, s. 9.

¹⁹⁴ "EK-4 CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940)", Kara, **a.g.e.**, s. 286.

¹⁹⁵ "EK-4 CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940)", Kara, **a.g.e.**, s. 311.

de CHP Genel Yönetim Kurulunca uygun bulunma, CHP veya hükümet tarafından gönderilme gibi kıstaslar da getirilmiştir.¹⁹⁶

Halkevleri, yurttaşların ilgi alanları ve buldukları bölgenin ihtiyaç ve kapasiteleri dikkate alınarak, çalışma biçimi açısından dokuz etkinlik koluna ayrılmıştır. Bu durumu Reşit Galip Bey, Halkevi açılışında yaptığı konuşmasında “*Türklerde eski zamanlardan beri dokuz sayısı kutlu bilinir. Bizim şubelerimizin sayısı da bir tesadüf eseri dokuz oldu.*”¹⁹⁷ şeklinde ifade etmiştir. Şubelerin sorumlu olduğu çalışmalar aşağıdaki gibidir:¹⁹⁸

- 1. Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi:** Söyleşi ve konferanslar düzenlemek, milli dil ve edebiyata ilişkin araştırmalar yapmak, mecmua ve gazete yayınları tertip etmek.
- 2. Güzel Sanatlar Şubesi:** Güzel sanatlar, müzik, resim, heykeltıraşlık, mimarlık gibi alanlardaki usta ve amatör sanatkarların toplanmasını sağlamak, aylık müsamereler düzenlemek, bu müsamerelerde milli marşların söylenmesine ilişkin çalışmalar yapmak, kurslar açmak.
- 3. Temsil Şubesi:** Müsamerelerde piyesler düzenlemek.
- 4. Spor Şubesi:** Türk halkının spora ilgi ve alakasını arttırmak, beden terbiyesi ve jimnastik çalışmaları tertip etmek.
- 5. İçtimai (Sosyal) Yardım Şubesi:** Yoksul, yetim, kimsesiz, hasta ve muhtaçlara şefkatle yaklaşarak yardım sağlamak.
- 6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi:** Okuma-yazma kurslarının temin edilerek halkın seviyesini yükseltmek, vatandaşların düşünsel seviyesine de hitap ederek tarih, yurt bilgisi, muhasebe, lisans gibi faydalı kursların öğretilmesini sağlamak.
- 7. Kütüphane ve Neşriyat Şubesi:** Kütüphane ve okuma odalarının açılması yoluyla fikri hayatı zenginleştirmek, okuma günleri düzenlemek, halk arasında telgraf, telsiz, radyo gibi araçların kullanımının yayılması sağlamak.

¹⁹⁶ “EK-4 CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940)”, Kara, a.g.e., s. 292-293.

¹⁹⁷ “Reşit Galip Beyin Nutku”, Atatürk ve Halkevleri..., s. 30.

¹⁹⁸ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 10-21.

8. **Köycüler Şubesi:** Köylü ile şehirli arasında karşılıklı dayanışma oluşturmak, farklı şubeler ile iletişim içinde bulunarak köylerde okuma-yazma faaliyeti gerçekleştirmek, köylü muhtaçların sağlık ve bakımına ilişkin rehberlik etmek.
9. **Müze ve Sergi Şubesi:** Halkevleri'nin bulunduğu yerdeki eser ve abidelerin muhafazası ve müzelerin zenginleştirilmesi, memleketin sanatkârları ile iletişime geçerek sanat eserlerinin halka sergilenmesi, milli malul ve mahsullerin halka tanıtılması.

Farklı tarihlerde kabul edilmiş Halkevleri'ne ait resmi belgeler karşılaştırıldığında dilde sadeleşme hareketleri sonucunda şube isimlerinde bazı değişikliklerin olduğu görülür. Bunlar şu şekildedir:

- İçtimai Yardım Şubesi (1932 Halkevleri Talimatnamesi) > Sosyal Yardım Şubesi (1935 Halkevleri Öğreneği)
- “Neşriyat Şubesi” (1932 Halkevleri Talimatnamesi) > Kitapsaray ve Yayın Şubesi (1935 Halkevleri Öğreneği)
- Kitapsaray ve Yayın Şubesi (1935 tarihli Halkevleri Öğreneği) > Kütüphane ve Yayın Şubesi (1940 Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi)
- Gösterit Şubesi (1935 tarihli Halkevleri Öğreneği) > Temsil Şubesi (1940 Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi)
- Ar Şubesi (1935 tarihli Halkevleri Öğreneği) > Güzel Sanatlar Şubesi (1940 Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi)

Bir diğer değişiklik ise dilde sadeleşmeden öte bir zihniyet vurgusu olarak nitelendirilebilir. 1932 tarihli talimatnamede tarih çalışmaları “Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi” içerisinde yer almaktaydı. 1940 tarihli Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi'nde ise tarih çalışmaları bu şubeden “Müze ve Sergi Şubesi” içerisine alınmış ve şubenin ismi de “Tarih ve Müze” olarak güncellenmiştir. Bu durum Sefa Şimşek tarafından “*stratejik bir dönüşümün sonucu*”¹⁹⁹ olarak nitelendirilmiştir. Bu durum 1930'lardan sonra ortaya çıkan Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi gibi Türk'ün uygarlık yolunda öncü olduğu üzerinden giden ve ulusal gururu okşayan

¹⁹⁹ Şimşek, a.g.e., s. 75.

tezlerin ortaya çıkması neticesinde tarih ilminin öneminin artması ile ilişkilidir. Tarihin Kemalist kadrolar elinde milli benliğin şekillenmesinde kullanılması ile hafıza İslam öncesi Türk uygarlıklarına çevrilmiş ve bu yolda müzecilik ve tarih faaliyetleri de ilişkili görülmüş olabilir.

Bir Halkevinin açılması için ilgili halkevinde dokuz şubenin de faal olması şart değildir. Bölgenin özellikleri, maddi imkânlar ve personel sayısı dâhilinde en az üç şubenin bulunması, örgütlenme şartları açısından Halkevi açılması için yeterlidir.²⁰⁰ Faaliyetin devamı için elzem olan üç şubenin yanında, şubelerin çalışmasına imkân sağlayacak bina, bütçe ve diğer maddi vasıtalar da bir Halkevinin açılması için önemli olan kıstaslardır.²⁰¹ 1940 yılında kabul edilen CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi'ne göre, bir Halkevinin kurulması için gerekli şartlar şu şekilde belirlenmiştir.²⁰²

- En az üç şubenin kurulmasına yetecek üye sayısı,
- En az 200 kişilik bir salon, bir kütüphane, bir-iki çalışma odası ve açık havada spor yapabilmeyi sağlayacak bahçeye sahip olan bir bina,
- En az bir odacı ve bir memur aylığı ve diğer zorunlu masrafları karşılayacak bütçenin temini.

2.2.2. Halkevleri'ne Katılım

Halkevleri CHP'ye kayıtlı olan ya da olmayan tüm vatandaşlara açıktır. Yalnızca Halkevi İdare Heyeti (Yönetim Kurulu) ve şubelerin Yönetim Kurulunda yer almak için partiye kayıt şartı getirilmiştir.²⁰³ Her üye bir kola üye olabilir ve seçimlerde yalnızca üye olduğu kolda oy kullanabilme ve komite adaylığı olma hakkına sahiptir. Bunun yanı sıra, kişilere iki yardımcı kolda çalışma hakkı da tanımlanmıştır, fakat bu kişiler yardımcı buldukları kollarda oy kullanma ve komite adaylığı olma hakkına sahip değildir.²⁰⁴

²⁰⁰ CHP Halkevleri 1932-1935..., s. 12.

²⁰¹ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 6.

²⁰² CHP Halkevleri İdare..., s. 3.

²⁰³ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 5.

²⁰⁴ Zeyrek, a.g.e., s. 29

2.2.3. Halkevleri'nin Bütçesi

Halkevleri kendi kendine yetebilen kurumlar değildir. Kendilerinin düzenli gelirleri olmamasına rağmen, düzenli giderlerinin olması durumu, bu kurumları maddi kaynaklara ihtiyaçlı hale getirmiştir.

Halkevleri'nin bütçesi ve harcamalarıyla CHP yakından ilgilenmiş ve yapılacak işlerin bütçe sınırları dâhilinde olmasına özen gösterilmesini sıklıkla temenni etmiştir. İsmet Paşa (İnönü) da 1933 yılı Halkevleri açılış konuşmasında Halkevleri'nin çalışma alanın geniş ve çeşitli olmasını ikinci derecede önemli olduğunu belirtmiş ve evlerin muntazam çalışması için her şeyden önce dengeli, devamlı ve alçakgönüllü bir bütçenin gerekli olduğunu söylemiştir.²⁰⁵

Yasada tanımlanmış bir kimliğe sahip olamama durumu, Halkevleri'nin doğrudan bağış kabul etmesini ve taşınmaz edinmeleri durumunu engellemiş olup gerek maddi yardımların gelişi, gerekse taşınmazların tapuya kaydı hususu Cumhuriyet Halk Partisi kanalı ile yapılmıştır.²⁰⁶ Londra ve Ankara Halkevi'nin kaynak ve bütçe belirleme görevi, CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından idare edilmekte olup; diğer Halkevleri'nde ise bu görev Parti İl Örgütü'nün sorumluluğu altındadır.²⁰⁷ Halkevleri, üyelerinden herhangi bir aidat talep etmezler.²⁰⁸ Halkevleri bina vergilerinden muaftır.²⁰⁹ Aynı zamanda Halkevleri için ithal edilecek alıcı ve verici radyo, sinematograf ve projeksiyon cihazları ve bunların parçalarından da vergi alınmaz.²¹⁰

Halkevleri'nin bütçeleri için ayrılan kaynaklara bakıldığında üç tip kaynak görülür: özel idareler, belediye ve parti. Halkevleri'nin ayrıca gelir sağladığı kaynaklar ise Evlere yapılan bağışlar, sosyal yardım çerçevesinde Evlerce düzenlenen toplu etkinlikler (balo, müsamere, geziler gibi) ve Evlerce çıkarılan dergi gelirleridir.²¹¹

²⁰⁵ İsmet Paşa: "Halkevlerinin muntazam çalışması için birinci şart mali noktaî nazardan vaziyetlerinin muntazam olmasıdır. Vesaitin çeşidi, geniş olması meselesi ikinci derecededir. Her şeyden evvel bir defa bütçe denilen şeyin Halkevinde mütevazı dahi olsa, mutlaka mütevazın ve muntazam olması lazımdır." "İsmet Paşa Hazretlerinin Nutku", **Atatürk ve Halkevleri...**, s. 48.

²⁰⁶ Özacun, **a.g.m.**, s. 87-88.

²⁰⁷ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 37.

²⁰⁸ Karpat, "The People's ...", s. 60.

²⁰⁹ Olgun, **a.g.m.**, s. 5 ve 7.

²¹⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, No:2386, Cilt: 12, 27.04.1933, s. 208.

²¹¹ **CHP Halkevleri İdare...**, s.7-8.

Evlerin sayısının çoğalması ve gönüllü çalışanların sayısının azalması ile ortaya çıkan maddi boşluğu doldurma amaçlı 1946 yılında Halkevleri'ne maddi bir bedel karşılığında diledikleri müsamere, bale, gezi, temsil, spor gösterileri ve film gösterimleri düzenleme izni verilmiştir. Ayrıca 1947 yılında Halkevleri'nde, salonların kiraya verilmesi, kurslara devam edenlerden para talep edilmesi ve kitapların ücretli satışa sunulması gibi uygulamalara da başlanmıştır.²¹²

Düzenlenen etkinliklerin maddi anlamda kullanılması durumu Evlerin bütçelerinin yetersiz olduğunu kabul ettikleri anlamına gelir. Zaten maddi yetersizlikler Halkevleri'nin kendileri tarafından gizlenen bir durum olmamıştır. Bütçedeki bu tip sorunların takviyesi amaçlı müsamere, güreş, konser ve diğer yardım etkinliklerinde bulunma fikri Halkevleri tarafından kabul edilmiş, dergilerde bizzat dile getirilmiş ve desteklenmiş bir eylemdir.²¹³

Yıllık raporlarda da Şubelerin bütçe sorunu yasadığı açıkça görülür. Örneğin 1942 yılına ait raporda tahsilat azlığı, gelir kaynaklarının bulunmaması ve diğer kurumlarla iş yapılamaması zorluklarının şubelerin iş yapmaları önündeki en büyük engeller olduğu sayılmıştır.²¹⁴

2.2.4. Halkevleri'nin Denetimi

Halkevleri'nin denetimleri genel itibariyle Halkevleri reisi (başkanları), Umumi İdare Heyeti (Genel Yönetim Kurulu), Vilayet Fırka İdare Heyeti (Parti İl Yönetim Kurulu), ve CHP Bölge Müfettişlikleri tarafından yapılır. Bunun dışında Ülkü dergisi aracılığıyla da Halkevleri'nin adları verilerek eleştiriler de yapılmıştır.

Merkez olarak nitelendirilecek Ankara Halkevi doğrudan doğruya CHP Genel Sekreteri'nin denetimine tabii olup, diğer Halkevleri'nin denetimleri İl Yönetim

²¹² **CHP 16. Yıldönümünde...**, s.8.

²¹³ Bu durum birçok halkevi dergisinde açıkça dile getirilir. Örneğin Bakırköy Halkevi maddi yetersizlik durumunu kendi dergisinde şöyle yazmıştır: “Başarmak mecburiyetinde olduğumuz sosyal yardım davasını bu para ile tahakkuk ettirmek imkânsızdı. Bunun için temsil, güreş, çaylı dans hasılat ile bütçemizi kuvvetlendirmek imkânını bularak aşağıda gösterilen işleri başarabildik.” (Bakırköy Halkevi Dergisi, 24 Şubat 1946, S: 1, s. 10.)

Giresun Halkevi tarafından yayımlanan broşürde ise İçtimai Yardım Şubesinin içerisinde bulunduğu zor durum su şekilde ifade edilmiştir: “Bu şube parasızlık yüzünden halka esaslı bir yardımda bulunamamış ise de meccani muayene kartları bastırarak bunları müracaat edecek fukaraya suretiyle Tedarik edilmesini temin etmiştir.” (Giresun Halkevi Çalışma Broşürü, Işık Matbaası, Giresun, 29 Teşrinvevvel 1933, s.7.)

²¹⁴ **CHP Halkevleri Halkodalarının 1942...**, s. 9.

Kurullarınca gerçekleştirilir. Halkevleri Yönetim Kurulları 1932 tarihli Halkevleri talimatına göre her üç ayda bir CHP Genel Sekreterliğine şubelerin mesai ve faaliyet raporlarını göndermektedir.²¹⁵ Raporlama süreleri daha sonra esnetilecek olup, 1940 tarihli Halkevleri Çalışma Talimatnamesinde bu süre her altı ayda bir şekilde belirtilmiştir.²¹⁶

Son olarak bir diğer denetim mekanizması da Ülkü Halkevleri Mecmuası ve yerel Halkevi dergileri olmuştur. Dergi, bazı sayılarında belirli Halkevleri'nin adlarını vererek eleştirmiş, onlara puanlar vermiş ve onları bu yolla yönlendirmeye çalışmıştır.²¹⁷ Aynı şekilde yerel dergiler de mahalli sorunlarını Halkevi dergileri aracılığı ile yetkili kişilere ulaştırmaya çalışmışlardır.²¹⁸

2.2.5. Halkevleri'nin Propaganda Faaliyetleri

Halkevleri'nin önemli özelliklerinden biri de farklı kanallar vasıtasıyla propaganda faaliyetlerini aktif olarak yürütmeleridir. CHP tarafından kültür ve propaganda maksatlı kullanılan ve Halkevleri'nden yararlanan kanallar, 1939 tarihli CHP Nizamnamesi'nde şu şekilde belirlenmiştir:²¹⁹

- Radyo, sinema ve konferanslar,
- Gazete, kitap,
- Güzel sanatlar,
- İnkılap müzeleri.

Halkevleri'nde çeşitli konuları ele alan üniversite hocaları, profesörler, yazarlar ve diğer önemli entelektüeller tarafından ders kapsamında sayılabilecek

²¹⁵ **CHF Halkevleri Talimatnamesi**, s. 9.

²¹⁶ “*EK-4 CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940)*”, Kara, **a.g.e.**, s. 281.

²¹⁷ Nisan 1949 tarihli Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisinde dergilere ilişkin bir değerlendirme yazısı yer almıştır. İlgili yazıda Konya’da bir defaya mahsus çıkarılan *Milli Birlik* dergisi politikaya el attığı ve Turancı bir hava estirdiği sebebiyle “*Dergide milliyetçi Türkçü bir hava esiyor. Duyguları mukaddes, düşünceleri mukaddes... Fakat biraz ölçsüzlük var. Celalettin Keşmir, Mehmet Önder gibi genç dostlarımızın yazı ve şiirleri bulunan Milli Birlik’e politika yakışmıyor. İkide bir “Turan, Turan, ırk, ırk” denmeden ne çıkar? Türkiye’nin bu toprağının gerçeklerini konuşalım...*” şeklinde eleştirilmiştir. (“*Dergiler Arasında*”, **Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi**, C: 3, S: 28, Nisan 1949, s. 42.)

²¹⁸ Bakırköy Halkevi Dergisi'nin ilk sayısında Bakırköy ilçesindeki su sorunu, tren raylarındaki güvenlik sorunu, caddelerdeki pis kokular gibi sorunlardan bahsedilmiştir. Bu tip sorunlar çözüm bulunmak üzere Cumhuriyet Halk Partisi'ne bu yolla iletildiği çözüm bulunmasının istendiği açıkça dile getirilmiştir. (Detaylı bilgi için bkz. **Bakırköy Halkevi Dergisi**, 24 Şubat 1946, S: 1, s. 1.)

²¹⁹ **CHP Nizamnamesi**, s. 13-14.

konferanslar verilmiştir. Bizzat taşrada yer alan Halkevleri ya da CHP Genel Sekreterliği tarafından organize edilen derslerin içeriği, siyasi ve resmi reformları, sağlık bilgisi, tarım, eğitim, hayvancılık, milli savunma gibi gayet geniş bir içeriğe sahiptir.²²⁰ Resmi konferanslar dışında iletişim ve tartışma amaçlı toplantılar, kısa film gösterimleri ve radyo yayınları da halkı eğitmek ve eğlendirmek amaçlı kullanılmıştır.²²¹

Kitap basımı ve kütüphanelerin yönetimi, Halkevleri'ne bağlı Kütüphane ve Neşriyat Şubesi'nin görevidir. Halkevleri'nin neşriyatı başlıca üç kısma ayrılmış olup türler şu şekildedir: Broşürler, kitaplar ve sürekli yayınlar.²²²

Basımı yapılan bir kitap ilk olarak CHP Sekreterliğine gönderilir, ardından tüm Halkevi ve Halkodaları'na dağıtım yapılır. Kitapların tüm basım ve dağıtım masrafları ile Halkevleri'nin genel bütçesinden karşılanır. Kitaplar çoğunlukla taşrayı ziyaret etmiş ve bilen kişilerce yazıldığından önemli sosyolojik bilgiler içermekte olup, önemli sosyal tarih çalışması olarak değerlendirilebilirler.²²³ Halkevleri kütüphanelerinde bulunacak kitapların kontrolü bizzat iç tüzük ile belirlenmiş olup, tüm dini ve Cumhuriyet devrimlerinin karşısında duran basımların kütüphanelerde bulunması yasaklanmıştır.²²⁴

Halkevleri'nin en etkin ve yaygın basın faaliyeti ise dergiciliktir. Halkevi dergilerinin çıkarılması, Dil-Edebiyat Şubesi sorumluluğunda olmuştur.²²⁵ Dergiler “*her yerde ilgi ile takip olunan birer kültür organı mahiyetinde*”dir.²²⁶ Her Halkevinin kendi dergi faaliyeti bulunmakta olup, dergilerin ana kadrolarını, o illerde bulunan öğretmen, doktor, mimar, mühendis gibi yüksek eğitim seviyesine sahip kişiler oluşturulmuştur.²²⁷ Her bir derginin finansmanı, Halkevleri'nin bulunduğu ile verilen bütçe dâhilinde karşılanmış ve basımı yapılan dergilerin dağıtımını Halkevleri tarafından ücretsiz gerçekleştirilmiştir.²²⁸ Dergilerin vaktinde çıkmaması durumunda kapatılması

²²⁰ Karpat, “*The Impact...*”, s. 79.

²²¹ Şimşek, **a.g.e.**, s. 32.

²²² **CHP Halkevleri 1940**, s.10-11.

²²³ Karpat, “*The Impact...*”, s. 76 ve 78.

²²⁴ Karpat, “*The Impact...*”, s. 80.

²²⁵ “*EK-4 CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940)*”, Kara, **a.g.e.**, s. 284.

²²⁶ **CHP Halkevleri Halkodalarının 1942 Çalışmaları**, Ankara, 1943, s. 5.

²²⁷ Arıkan, **a.g.m.**, s. 273-274.

²²⁸ Karpat, “*The Impact...*”, s. 71.

yoluna gidilmiş, bunların yerine yerel sorunların ele alındığı broşürlerin yayımlanması tercih edilmiştir.²²⁹

Halkevleri'ne bağlı yayın faaliyetini sürdürmüş dergi isimlerine baktığımızda yerel isimler dışında karşımıza en çok Kemalist ideolojinin vurgulandığı Ülkü, Anafarta, Atayolu, Devrimin Sesi, Dört Eylül, Altıok, Türk Yolu, Yeni Türk gibi dergi isimleri çıkar. Milli Mücadelenin galibi olan ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadrolar askeri ve siyasi başarılarını sosyal ve kültürel alanda da bu şekilde sembolize ederek kendi dünya görüşlerini bu isimlerle de sunmuşlardır.²³⁰

Dergi basımında asıl sorumluluk Ankara'da çıkan ve merkez kabul edilen “*Ülkü Halkevleri Mecmuası*”ndadır. Dergi Şubat 1933'te çıkan ilk sayısında “*Mecmua, fikirlerine ve ruhuna sadakatle bağlı olduğu Halkevleri gibi hiçbir kâr ve kazanç fikri takip etmeden vazifesini yapacaktır.*”²³¹ şeklinde Halkevleri'ne bağlılığını belirtmiştir.

2.3. Halkevleri'nin Kapatılması

Ülkedeki demokrasi arayışlarına çare olarak 1940'lı yıllara dek, iki kez başarısızlıkla sonuçlanan çok partili hayata geçiş denemeleri olmuştur. 1945 yılında “Milli Kalkınma Partisi” ve 1946 yılında “Demokrat Parti”nin kurulmasıyla çok partili hayata adım atılmış; 21 Temmuz 1946 tarihindeki seçimlerde DP, altmışaltı milletvekili ile Meclis'e girme imkânı kazanmıştır.

Çok partili hayata geçiş, ülkede demokrasi macerasına ilişkin birçok yeniliği beraberinde getirdiği gibi, aynı zamanda bazı il ve ilçelerde Belediye yönetiminin CHP dışında bir partiye geçişi anlamına da gelmiştir. Bu durum CHP'nin devlet ve yerel yönetimlerin bütçelerinden Halkevleri'ne yaptığı maddi yardımların eskisi kadar kolay olmayacağı sonucunu doğurmuştur. Bu güne değin CHP'nin halkla doğrudan iç içe bulunduğu ve iletişime geçtiği kurumlar olan Halkevleri, çok partili hayata geçişin bir getirisi olarak bu tarih itibariyle sorgulanmaya başlamıştır.

²²⁹ **CHP 15. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 1947, s.9.

²³⁰ Halkevleri'nden Çıkan Süreli Yayınlar Listesi için bkz. Ek-9.

²³¹ **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, C: 1, S: 1, Şubat 1933, s. 1.

1945 yılından, Halkevleri'nin kapatıldığı 1951 yılı ve 1955 yılında çıkarılan “*Halkevleri Tasfiye Kanunu*”na kadar geçen süre, CHP ve DP arasında açık bir hukuk savaşına sahne olmuştur.

CHP'nin bu konudaki ilk adımı, Halkevleri'nin geleceğini 1947 yılında yapılan ve ilk demokratik kurultay kabul edilen CHP Yedinci Büyük Kurultayı'na taşımak olmuştur. Kurultayın açılış konuşmasında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Halkevleri konusuna yer vermiş ve Evleri “*kültür müesseseleri*” şeklinde siyaset üstü bir yere taşımayı böylece hedeflemiştir.²³² İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından CHP Genel Sekreterliğinin isteği doğrultusunda hazırlanan *Halkın Evi* isimli raporda, bahsi geçen siyaset üstü durum; altı umdenin partiden bağımsız bir karaktere sahip olduğu ve bu umdelere dayanan Halkevleri'nin ülke genelinde bir anlam ifade ettiği üzere politik kurumlar olmadığı şeklinde açıklanmıştır.²³³ Bu durum CHP'ye bağlı şahsiyetler tarafından da belli dönemlerde sıklıkla dile getirilmiştir.²³⁴

Kurultay kararı gereğince oluşturulan yirmi beş kişilik bir ekip, dokuz günlük çalışma sonucunda Halkevleri'nin birer “*tesis*” haline getirilmelerine ilişkin öneri niteliğinde bir rapor ortaya çıkarmışlardır. Raporunda, ayrıca bir tesis senedinin hazırlanması ve senette; tesisin Halk Partisine bağlı kalması, toplumun genelinin tesislerden faydalanması ve tesisin feshi veya kapatılması halinde tesise ait menkul ve gayrimenkul mal ve kıymetlerin CHP'ye devredilmesine dair hükümlerin yer alması gerekliliği bildirilmiştir. Bahsi geçen rapor pratikte hiçbir zaman eyleme dökülmemiş, dahası günün birinde muhalefet olacağını düşünmeyen CHP'nin dönemin muhalefetini oyalama taktiği olarak süregelmiştir.²³⁵

Halkevleri'nin varlığının sorgulanmasının bir sonucu olarak iktidar ve muhalefet arasındaki 1946 yılından beri süregelen çekişmeler, Meclis görüşmeleri sırasında sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu süreçte; Halkevleri'ne bağımsız kurum statüsü kazandırılarak tesis haline getirilmesi,²³⁶ Evlerin millet hizmetinde bir kültür

²³² Zeyrek, **a.g.e.**, s. 103.

²³³ Baltacıoğlu, **a.g.e.**, s. 58.

²³⁴ Örneğin 19 Şubat 1932 tarihinde Ankara Halkevi'nin açılışında Recep Bey (Peker) tarafından bu durum “*Halkevleri Cumhuriyet Halk Fırkasının siyasi bünyesinden büsbütün ayrı, siyasi mahiyette çalışmadan büsbütün uzak ve fakat idare noktasından fırkaya bitişik bir mahiyet arz ederler.*” şeklinde dile getirilmiştir. “*Recep Beyin Nutku*”, **Atatürk ve Halkevleri...**, s. 11.

²³⁵ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 107.

²³⁶ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 104-105.

müesseselerine dönüştürülmesi²³⁷ veya Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması²³⁸ gibi teklifler ortaya atılmış fakat bu öneriler hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Evlerin dönüştürülme teklifleri yanında, Halkevleri'nin bütçe kabulleri ise yıllık periyotlarda Meclis'te tartışmalara sebep olmuştur. DP milletvekilleri tarafından Halkevleri'nin CHP'ye bağlılığı üzerinden evlere ayrılan bütçeler sertçe eleştirmiştir.²³⁹

Bu dönemde Halkevleri sorununu gündem haline getiren bir diğer önemli gelişme ise 1949 yılında Türk Ocakları'nın tekrar açılması olmuştur. Çok partili hayata geçişle parti ve dernek kurma özgürlüğünün tüm düşünceler için genişletilmesi sonucunda Hamdullah Suphi Tanrıöver, 10 Mayıs 1949'da düzenlenen miting ile Ocakların tekrar faaliyette olduğunun müjdesini vermiştir. Ocaklar; açılmaları ile birlikte Atatürk devrimlerini eleştirmeye başlamış, devrimlerin aksine eski harflere övgü dolu ifadeler kullanmışlardır. Eleştirilerden Halkevleri de nasibini almış ve Türk Ocaklarının 1931 yılında kapanması ile Evlere devredilen mallar sıklıkla tartışma konusu edilmiştir.²⁴⁰

14 Mayıs 1950 tarihinde 416 milletvekilliğiyle TBMM'deki sandalye sayısının yaklaşık yüzde 85'ini elde ederek iktidara gelen DP'nin hazırladığı öneri ve yasa taslaklarından Halkevleri de nasibini almış, Evlerin tümünden yok edilmesine ilişkin girişimlere hızlıca girişilmiştir. Bu tarih itibariyle Meclis görüşmelerinde konu olacak Halkevleri'nin varlığına yönelik en büyük eleştiri, bu kurumların CHP'nin alt kuruluşları şeklinde faaliyet göstermeleri ve parti desteğini sürdürüyor olmaları olmuştur. Halkevleri'nin değişikliğe uğraması veya kapatılmasına ilişkin önerilen gerekçeler ise sıklıkla CHP'nin Halkevi mallarına haksız yere el koyduğu yönündedir.²⁴¹ CHP, DP tarafından yasal kimliği olmayan bir kuruluşa genel ve katma

²³⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, C: 13, Dönem: 8, 24.11.1948, s. 234.

²³⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, C: 13, Dönem: 8, 24.11.1948, s. 236-237.

²³⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, C: 16, Dönem: 8, 25.11.1949, s. 607.

²⁴⁰ Çeçen, **a.g.e.**, s. 237-238.

²⁴¹ 12 Aralık 1950 tarihinde DP Meclis Grubu'nda yaptığı konuşmada Adnan Menderes: "...*Buyurdular ki halkı demokrasi terbiyesi ile yoğuracak kurumlar haline getirmek lazımdır. Kendilerini ikaz ederim, hiç farkında olmadan totaliter bir zihniyetin ifadesinde bulunuyorlar. Halkevleri, halkodaları kurmak, gençlik teşkilatını ele almak, faşistvari telakki ve düşüncelerin mahsulü olsa gerektir.*"

Güneş, **a.g.m.**, s. 151. (Adnan Menderes'in DP Meclis Grup Toplantısı konuşmasına ilişkin gazete haberi için bkz. Ek-10.)

bütçeden yardım yapmak ve buna alet olmak ile itham edilmiştir. Mecliste yaşanan bu tartışmalar dönemin basınında da sıklıkla yer almıştır.²⁴²

Bu dönemde, yeni Türk Ocakları üyeleri Halkevleri'nin kapatılma görüşünü de desteklemiş ve bu yönde propaganda yapmışlardır.²⁴³ Tartışmalar, 2 Ağustos 1951 tarihli Akşam gazetesinde; Türk Ocaklarına ait olduğu ileri sürülen malların hazineye intikalinin olması gerektiği şeklinde haber yapılmıştır.²⁴⁴

Sonunda Halkevleri, 8 Ağustos 1951 tarihinde kabul edilen ve 11 Ağustos 1951 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 5830 sayılı kanun ile kapatılmıştır. On beş maddeden oluşan kanunun ilk maddesine göre, kamu tüzel kişileri ve derneklerin siyasi partilere para ve bedelsiz menkul ve gayrimenkul mal devri yapamayacakları belirtilmiştir. İkinci madde ile siyasi partilere bedelsiz terkedilmiş gayrimenkullerin eski sahiplerine iade edileceği kabul edilmiştir. Üçüncü madde ile 1 Mart 1950 tarihine kadar Halkevi olarak kullanılmış gayrimenkullerin devlet adına resen tashih olunacağı, Halkodaları olarak kullanılan gayrimenkullerin ise buldukları köy veya belediyeler adına tescil ve tapulu olanların bunlar adına tashih olunacağı iletilmiştir. Kanunun onuncu maddesi ile iadeye tabii tutulacak gayrimenkullerin tahliye ve teslimi ihbarın ardından bir aylık bir sürede tamamlanacağı belirtilmiştir.²⁴⁵ Ne var ki, Halkevleri'nin hazineye devri için verilen bir aylık müddet beklenmeden, kanunun yayımlanmasını izleyen ilk hafta içerisinde Evlerin kapatılıp mühürlenmesi işlemlerine başlanmıştır.²⁴⁶

Halkevleri'nin resmi bir devlet kurumu statüsünde olmamasının, onların kapatılması sürecini kolaylaştırdığını söyleyenler olmuştur. Bu yorumun aksine kurumun asıl demokratik gücünün bu gayri resmi duruşundan geldiğini söyleyenler de

²⁴² “Demokrat Partililer, Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarını müsadere ve bunlardan sahipli olanlarını sahiplerine iade etmekte kendilerini haklı görmekte, Cumhuriyet Halk Partililer de bu şekilde bir kanun çıkarmağı Anayasaya aykırı bulmaktadırlar.” **Akşam**, 6 Ağustos 1951, s. 2.

“Halkevlerinin alınmasına ve siyasi partilerin Devlet hazinesinden nüfuz kullanarak mal mülk edinemeyeceklerine dair kanun tasarısı, Mecliste üç gün süren görüşmelerden sonra nihayet dün akşam kabul edildi... Halkevleriyle gayrimenkulleri tahliye için konulan üç aylık müddet üzerinde fazla duruldu... Nihayet müzakere kâfi görüldü ve madde değiştirilerek tahliye müddeti üç aydan bir aya indirildi.” **Akşam**, 9 Ağustos 1951, s. 2.

²⁴³ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 121.

²⁴⁴ **Akşam**, 2 Ağustos 1951, s. 1-2.

²⁴⁵ **Resmi Gazete**, 11 Ağustos 1951 Cumartesi, 5830 Sayılı Kanun, s. 1781-1782.

²⁴⁶ 15 Ağustos 1951 tarihli Akşam gazetesinde yer alan habere göre Maliye Bakanlığının emri üzerine bir aylık süre zarfı beklenmeden Halkevleri ve CHP'ye ait menkullerin tespit edilip mühürlendiğini, bu durum karşısında CHP Van milletvekili Ferit Melen'in Bakanlığa çıkarılan kanunun bu şekil bir muamele yapılması açısından uygun olmadığını bildirmiştir. **Akşam**, 15 Ağustos 1951, s. 2.

bulunmaktadır.²⁴⁷ Zira Evlerin talimatname ile kurulması onu resmi bir daireden farklı olarak gönüllü bir esasa da bürümüş olur.

1955 yılında çıkarılan “*Halkevleri Tasfiye Kanunu*”na kadar geçen dört yılda Halkevleri kütüphane ve arşivleri adına özensiz ve talihsiz bir dönem olarak nitelendirilebilir. Zira taşınma aşamasında yaşanan gelişigüzel uygulamalar, Halkevleri’ne ait arşiv kayıtlarının kaybolmasına neden olunmuştur.²⁴⁸ Yine aynı şekilde kütüphanelerde bulunan CHP amblemleri kitaplar başta olmak üzere kitapların bazıları yakılmış, bazıları kilo karşılığı çay ve şeker külahı olmak üzere dükkânlara satılmıştır. Geri kalanlarsa yurdun çeşitli yerlerindeki halk kütüphanelerinde varlığına devam etmiştir. Binalar ise ev, hastane, belediye, tiyatro, öğretmenevi, müze, hapisane gibi kurumlara dönüştürülmüştür.²⁴⁹

Halkevleri’nin kapatılması ve mallarına el koyulması hadisesi çoğu yazarca bir sosyal ve kültürel yıkım olarak değerlendirilmiş, DP’nin Halkevleri gibi aktif ve yaygın bir kurumu kapatmasını tarihte bir kara leke olarak görenler olmuştur. Bu hadisenin ana aktörü olan DP yine Atatürk devrimlerine karşı girişilen hareketlerde ilk resmi örgütleyici olmak şeklinde ithamlara da maruz kalmıştır.²⁵⁰

²⁴⁷ Beşir Göğüş, “*Halkevleri ve Halk Eğitimi*””, **Atatürk ve Halkevleri...**, s. 177.

²⁴⁸ Arıkan, **a.g.m.**, s. 279.

“*Nihat Sami Özerdim, halkevi kütüphanesindeki kitapların sırf üzerinde altı ok bulunduğu için SEKA’ya gönderildiğini ve büyük birçoğunun da kese kâğıdı yapıldığını ifade etmiştir.*” (Güneş, **a.g.m.**, s. 153.)

²⁴⁹ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 132.

²⁵⁰ Ferit Celal Güven Halkevleri’nin kapatılmasına ilişkin görüşlerini bu kaniya uygun olarak “*Demokrat Partinin yanlış davranışları bağışlansa bile, bu sosyal ve kültürel yıkım suçunu tarih bağışlamaz.*” şeklinde ifade etmiştir. (Ferit Celal Güven, “*Halkevleri’nin Kuruluş Nedeni*”, **Atatürk ve Halkevleri...**, s. 63.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALKEVLERİNİN TOPLUM SAĞLIĞININ KORUNMASINA YÖNELİK FAALİYETLERİ

3.1. Halkevleri'nde Sağlık Hizmetlerinin Verilmesine İlişkin Yaklaşım

Türk milletinin yardımseverlik, muhtaca el uzatma gibi manevi vasıtalarından olan duygular; Halkevleri çatısı altında görmezden gelinmemiş, belirli şube faaliyetleri altında yararlı ve etkin bir uğraşı olarak şekillendirilmiştir. Halkevleri çatısı altında kurulan dokuz farklı şube içinde, bu amaç doğrultusunda faaliyet gösteren ana şube İçtimai (Sosyal) Yardım Şubesi olmuştur. Şubenin esas amacı Halkevleri'nin kuruluş talimatnamesinde “Şefkat ve yardım duygularını beslemek vazifesi; hayır cemiyetlerine ve müesseselerine destek, yoksullara, yetimlere, kimsesizlere, imdat, hasta ve muhtaç köylülere şehirlerde bakım temini, işsizlere yardım”²⁵¹ olarak belirtilmiştir. Evlerde bulunan yatalak hastalar, evde doğum yapan kadınlar, köylerden tedaviye gelen çiftçiler, fakir işçi aileleri ve işsizler bu şubenin sorumluluğu altındadır. Bu sorumluluk doğrultusunda şube; ilerde daha ayrıntılı anlatılacağı üzere, Halkevinin bulunduğu resmi ve hususi hastane, darülaceze, dispanser, çocuk doğum-bakım evleri, kreşler, talebe yurtları, işçi tedavi yurtları, hapisane gibi alanlarda yukarıda sayılan kimseler yararına faaliyetlerde bulunmuştur.

Genel itibariyle kültür ve eğitim kurumları olarak görülen Halkevleri'nin göz ardı edilmiş sosyal yardım faaliyetleri, halkın beden sağlığı ve vücut ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması açısından önemlidir. Belirtmek gerekir ki, Halkevleri'nin sağlık anlayışı, genel kavrayış ile de uyumlu biçimde “sağlık” tanımının daha çok koruyucu ve tedavi edici özelliğine yoğunlaşmıştır. Faaliyetler sonucunda görülecektir ki, rehabilitasyon hizmetleri sağlık hizmetleri alanında az miktarda yer alarak, gerekli ilgiyi görmemiştir.

Şube faaliyetleri, Türklerin manevi hisleri ile örtüşmesi açısından da değerlendirilmiştir. Muhtaçlara götürülen yardımlar, Türk devletlerinin hepsinde görülen cömertlik ve yardım şiarı gibi yüksek manevi duygular ile ilişkilendirilmiştir. Bu duygulardan hareketle şubeler “Kapısının tokmağı çalınmadan ve önünde avuç

²⁵¹ CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932, s. 14.

*açılmadan yardıma ve imdada koşmak şeklinde ifade olunabilecek Türk hamiyetinin tezahürüne ve devamına ön ayak olacak bir müessese*²⁵² olarak nitelendirilmiştir. 19 Şubat 1932 tarihinde Ankara Halkevi'nin açılış nutkunda, Reşit Galip Bey de hem manevi hem tarihsel duygulara seslenmiştir:²⁵³

“Uzak şarktan Mısır’a, Tuna boylarına kadar muhtelif devirlerde kurulmuş Türk devletlerinin hiç biri yoktur ki, tarihinde cömertlik bir içtimai kahramanlık mertebesine çıkmamış olsun.”

Görüldüğü üzere Reşit Galip Bey; içtimai yardım hususunu milli bir gelenekten gelen hayır kurumu gibi nitelendirmiş, tarih boyunca Türk devletlerinin yoksullara yardım ülküsüne odaklanmıştır. Şefkat ve merhamet duyguları çerçevesinde gelişen bu tarih odaklı durum, Altı Ok’u oluşturan ve Halkevleri’nin kurulmasında da etkili olan Halkçılık ilkesinin de bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Zira Şubeler, Behçet Kemal Çağlar’ın ifadesi ile *“Halkçılığın sadece edebiyatını değil, tatbikatını da yapmak, halkın ruh kafa selametini ve inkişafını temin ederken beden sıhhatini ve vücut ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmak”*²⁵⁴ prensibi ile hareket etmişlerdir. Bu durum Halkevleri’nin yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin merkezden de öteye, köylerde de sürdürülmesini sağlamıştır. Yurt genelinde herkese eşit yaklaşım ilkesinin bir sonucu olarak, farklı bölgelerde muhtaç kimselerin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır.

Sosyal Yardım Şubelerini salt hayır kuruluşu olarak görmek doğru olmaz. Sosyal Yardım Şubelerin doğduğu amaç, hayır cemaatleri ile aynı olmakla birlikte, şubeler gerek cemaatlerin, gerekse sosyal hizmet ve sağlık kurumlarının etkili olamadığı ve yetmediği yerlerde onların boşluklarını doldururlar.

CHP; her ne kadar hayır cemaatlerine Halkevleri tarafından elden gelen yardımın yapılmasını desteklese da, onların iş ve sorumluluklarını üzerine alacak bir tavırdan kaçınılması gerektiğini savunmaktadır.²⁵⁵ 1935 yılında CHP tarafından yayımlanan raporda bu durum *“Halkevleri bu işleri yıllardan beri yapan çalışan*

²⁵² **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 83.

²⁵³ **Ankara Halkevi 1932**, s. 23.

²⁵⁴ Davut Atsız, *“Türkiye’nin Modernleşmesinde Halkevleri ve Hakkâri Halkevi Örneği (1932-1951)”*, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2017, s. 44.

²⁵⁵ “Halkevleri’nin 1935 yılı çalışma raporlarının incelenmesi sonucu ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi”, Bkz., **Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi**, 490-1-0-0, K. 3, G. 13-21.

hayır cemiyetleri arasında el birliği kurmayı ve onlara muzaheret etmeyi bir borç bilmekle beraber onlardan bir adım daha ileri gidecek; bunu sadece bir hayır diye değil bir vazife diye yapacaktı."²⁵⁶ şeklinde açıklanmıştır. Bu durumda, Sosyal Yardım Şubelerinin doğrudan doğruya hayır teşekkülü olma gibi bir amaçları olmadığı söylenebilir. Şubeler hayır cemiyetlerini maddi ve manevi olarak desteklemiş olsa da, ne tüm yükü onların sorumluluğuna vermiş ne de onlarla sürekli aynı yapı içerisinde faaliyetlerine devam etmiştir. Daha çok onların erişemediği yerlerde şefkat duyguları uyandırmayı ve bunu bir kamu hizmeti gibi sunmayı görev edinmişlerdir. Bu amaç uğrunda kimi zaman hayır cemaatleri ile birlikte faaliyet sürdürmek kaçınılmaz olmuştur.

Sosyal Yardım Şubelerinin faaliyetleri dönemin ekonomik, sosyal ve politik özelliklerinden doğrudan etkilenmiştir. Dönemde yaşanan zorlukların artması, şubenin faaliyetlerine duyulan ihtiyacı da her daim arttırmıştır. Özellikle savaşın patlak verdiği, buna bağlı olarak göç olgusunun ortaya çıktığı, salgın hastalıkların belli yörelerde baş gösterdiği dönemlerde ya da devlet elinin coğrafî koşullar dolayısıyla uzanmakta güçlük çektiği bölgelerde, maddi ve manevi yardım faaliyetlerine özel olarak ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Bu durum kuşkusuz ki Sosyal Yardım Şubeleri'nin bu zor dönemlerde önemi ve yükünü de arttırmıştır.

3.2. Halkevleri'nde İçtimai (Sosyal) Yardım Şubeleri

1932 yılında hazırlanan CHP Halkevleri Talimatnamesi'nin kırk dördüncü maddesinde "*İçtimai Yardım Şubesi*" sorumluluğunda olan faaliyetler açıklanmıştır. Bu açıklamada ana tema yardımseverlik üzerinde kurulmuş ve toplum sağlığına ilişkin yapılacak çalışmalar da bu şubenin sorumluluğuna verilmiştir.

Çalışma raporlarında Sosyal Yardım şubelerinin amaçları dört ana faaliyet üzerinden değerlendirilmiştir.²⁵⁷

1. Yoksullara yardım,
2. Yoksul talebeye yardım,
3. Muayene ve tedaviler,

²⁵⁶ CHP Halkevleri 1932-1935..., s. 82.

²⁵⁷ CHP Halkevleri Halkodalarının 1942..., s. 9.

4. Sosyal yardım amacıyla tertip edilen toplantılar.

Dilde sadeleşme çabalarının bir sonucu olarak 1932 tarihli talimatnamede “*İçtimai Yardım Şubesi*” olarak geçen şubenin adı, 1935 tarihli Halkevi Öğreneği’nde “*Sosyal Yardım Şubesi*” olarak geçer ve bundan sonraki rapor ve talimatlarda da bu şekilde yer alır. 1935 yılına gelene kadar kimi Halkevi raporlarında şubenin adının “*İçtimai Muavenet Şubesi*” olarak da geçtiği görülmüştür.²⁵⁸ Değişimdeki ana husus isim değişikliği olup içerik olarak baktığımızda şube faaliyetlerinde bir fark görülmemektedir.

Sosyal Yardım Şubesi tarafından düzenlenen balo, müsamere, temsil, gezinti, pehlivan ve deve güreşleri, cirit oyunları, yüzme ve kayık yarışları, milli oyun gösterileri tertip edilmesi gibi etkinliklerde ana amaç şubeye bütçe kazandırmaktır. Bazı şehirlerde Sosyal Yardım Şubeleri adına hayırsever vatandaşlar tarafından yaptırılan ve Halkevleri adına faaliyet gösteren hastane, yatılı okul gibi mekânlar da bulunsa da,²⁵⁹ şubenin asli gelir kaynağı düzenlenen ücretli balo, gösteri ve gezintilerden elde edilen maddi getirilerdir.²⁶⁰ Bahsi geçen toplu etkinlikler hayır cemaatleri ile iş birliği içinde veya şubenin kendi organize ettiği etkinlikler şeklinde olmuştur. Şubeler yalnız hizmet hususunda değil, gelir kaynaklarının temini aşamasında da iş birliği içinde çalışmışlardır.

Sosyal yardım şubelerinin bir arada çalıştığı faaliyetlere bakıldığında Köycülük ve Temsil Şubeleri ön plana çıkmaktadır. Manisa Halkevi, 1937 senesinde Temsil Şubesi ve Güzel Sanatlar Şubesi müşterek bir çalışma içerisinde ilde ilk defa ses gecesi düzenlemiş; etkinlikten elde edilen gelir şubelere yardımlarda kullanılmak üzere devrolmuştur.²⁶¹ 1939 senesinde Ankara Hukuk Fakültesi öğrencilerinin yardıma muhtaç öğrenciler için açmış olduğu öğrenci yurdu yararına, Ankara Halkevi Sosyal Yardım Şubesi ve Temsil Şubesi işbirliği ile düzenlenen müsamereden 103 lira 50 kuruş gelir elde edilmiştir.²⁶² 1938 yılı içerisinde Ankara Halkevi Sosyal Yardım

²⁵⁸ Detaylı bilgi için bkz. Ankara Halkevi 1932, s. 58.

²⁵⁹ **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 85.

²⁶⁰ **CHF Halkevleri Talimatnamesi**, s. 15.

²⁶¹ *Bir Yıl İçinde Halkevimiz Ne Yaptı*”, **Gediz**, 20 Şubat 1938, S: 11, s. 14.

²⁶² **Ankara Halkevi**, 1939, s. 29.

Şubesi, Köycülük Şubesi'nin köy ziyaretlerine kendi tertip ettiği yeni bir piyesle katılmış, bu piyes Kırşehir felaketzedeleri için özel olarak sunulmuştur.²⁶³

İş birliği yapılan sosyal kurumlar ise Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu gibi hayır müesseseleridir. 1935 yılında Bursa Halkevi daha önceden kiraladığı sinema binasını Bursa Yoksullarına Yardım ve Bakım Kurumu'na vermiş ve burada düzenlenen sinema etkinlikleri ile yoksullara yardım edilmiştir. Yine aynı yıl içerisinde Bursa Halkevi, İstanbul Şehir Tiyatrosu ile organize şekilde yoksullar için bir gösteri planlamıştır.²⁶⁴

Evler; salonlarını hayır cemaatlerinin kullanımına açtıkları, birlikte poliklinik çalışmaları düzenledikleri gibi, onlar yararına düzenlenen etkinliklere de maddi ve manevi desteklerini sunmuşlardır. Örneğin, Erzincan depreminden etkilenenlere destek olmak amaçlı 1940 yılında Ankara Halkevi bünyesinde verilen konserde 766 lira 23 kuruş toplanmıştır.²⁶⁵ 1941 senesinde Manisa Halkevi, Kızılay yararına milli kostümlü bir balo düzenlemiştir.²⁶⁶

Şube faaliyetlerine ilişkin ana bilgilendirme yıllık temelde yayımlanan faaliyet raporları olmuştur. Yayımlanan ilk dönemlerde her Halkevinin ve evlere bağlı şubelerin adı tek tek geçerek yıllık raporlar sunulurken, ileri dönemde evler tek tek sayılmadan yurt geneli faaliyetlerin aktarıldığı raporlara da rastlanır. Genel bilgilendirmenin olduğu raporlarda faaliyetleri özel olarak başarılı bulunan Ev ve Odalardan bizzat bahsedilerek yazılı anlamda başarılarına değinilmiştir. Örneğin 1942 tarihli raporda Buldan, Beyoğlu, Balıkesir, Bakırköy, Manisa, Çanakkale, Ankara, Zonguldak, İzmit, Çankırı, Denizli, Edirne, Fatih, Eminönü, Şişli ve Kadıköy Halkevleri Sosyal yardım şubelerinden eylemlerinin başarılı sonuçları doğurması üzerinden özel olarak bahsedilmiştir.²⁶⁷ Aynı şekilde 1945 yılına ait raporda sosyal yardım hususunda özel bir çaba gösteren Akhisar, Alaca, Ankara, Antakya, Ayvalık, Bergama, Bilecik, Buca, Şehremini, Eminönü, Erzurum, Fatih, Gaziantep, Giresun,

²⁶³ **Ankara Halkevi 1938-1939 Çalışması**, s. 19.

²⁶⁴ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s. 31.

²⁶⁵ **Ankara Halkevi**, 1940 s. 34.

²⁶⁶ “Şubat Ayı İçinde Evimizdeki Çalışmaların Ana Hatları”, **Gediz**, Mart 1941, S: 47, s. 17.

²⁶⁷ **CHP Halkevleri Halkodalarının 1942...**, s. 9.

Havza, İnönü, İzmir, Konya, Mersin, Sarıyer, Sivrihisar ve Seferihisar Halkevleri, örnek birer sosyal yardım şubesi olarak sunulmuştur.²⁶⁸

Yalnızca başarılar değil, memnuniyetsizlikler de CHP tarafından dikkate alınmıştır. Parti Genel Sekreterliği tarafından gönderilen yazılar ile bu durum, yazılı olarak Evlere iletilmiştir. 1937 yılına ait yıllık raporların incelenmesi sonucu, köy gezilerine ilişkin faaliyetlerin az olduğu görülmüş ve bu durum Evlere genel bir yazı gönderilerek belirtilmiştir. Yazıda, Halkevleri'nin en önemli unsurlarından birinin muhtaç köylü ile yakından ilgilenmek olduğu, bu geziler vasıtasıyla hastalara şifa götürmenin her Halkevinin başlıca kaygılarından biri olması gerektiği belirtilmiştir. *“Karda çamurda bile gidilecek yakın bir iki köy vardır.”* şeklinde köy gezilerine daha fazla yer verilmesi gerektiği, Evlere böylece tavsiye edilmiştir.²⁶⁹

3.2.1. Sosyal Yardım Şubeleri ve Yapılanması

1932-1935 yılları arasında açılan yüz üç Halkevinin tamamında Sosyal Yardım Şubesi oluşturulmuştur.²⁷⁰ 1933 yılında Adana, Alaiye (Alanya), Afyon, Aksaray, Ankara, Antalya, Aydın, Bafra, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Boyabat, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakir, Edirne, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, İnebolu, Isparta, İstanbul, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mersin, Muğla, Nazilli, Niğde, Ordu, Rize, Samsun, Silifke, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağı, Tokat, Trabzon, Urla, Van, Yozgat, Zonguldak olmak üzere toplam elli beş Halkevleri'nde Sosyal Yardım Şubesi aktif faaliyet yürütmekte iken²⁷¹, 1934 senesinde Sosyal Yardım Şubesinin bulunduğu Halkevi sayısı seksen ikiye ulaşmıştır.²⁷²

1935 yılına gelindiğinde Adapazarı, Akçakoca, Alaşehir, Amasya, Ayvalık, Bartın, Bayburt, Bayezit, Bergama, Beşiktaş, Beyoğlu, Bitlis, Burdur, Çorlu, Dinar, Düzce, Edremit, Elaziz (Elazığ), Erzurum, Gerede, Göynük, İnegöl, Iğdır, Kadıköy,

²⁶⁸ **CHP 1945 Yılında...**, s. 18.

²⁶⁹ “Halkevlerinin konferans ve köy gezilerine daha fazla önem vermeleri”, Bkz., **Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi**, 490-1-0-0, K. 3, G. 15-46.

²⁷⁰ **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 84.

²⁷¹ **Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları**, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s. 90-93.

²⁷² **Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.162-166.

Kandıra, Kula, Maraş, Mardin, Merzifon, Milas, Mudanya, Mudurnu, Muş, Ödemiş, Sandıklı, Siirt, Silvan, Simav, Sivas, Söke, Şehremini, Şişli, Tire, Ünye, Ürküp (Ürgüp), Üsküdar, Urfa, Uşak ve Uzunköprü Halkevleri'nde Sosyal Yardım Şubesi faaliyete geçmiştir.²⁷³

Sosyal Yardım Şubesi faal olan Halkevi sayısı, Halkevi ve Halkodalarının ülke çapında yayılması ile ilişkili olarak yıllar içerisinde artarak ilerlemiştir. 1944 yılında mevcut 405 Halkevi'nden 327'sinde Sosyal Yardım Şubesi bulunmaktadır.²⁷⁴

Sosyal Yardım Şubeleri'nin yönetsel yapısı, yapılan faaliyetin içeriği ile oldukça uyumludur. Şube yönetim kurulu üyeleri genel olarak doktor, diş hekimi gibi sağlık personelinde oluşmaktadır. Örneğin, Ankara Halkevi'nin 1932 tarihli ilk teşkilat yapısına bakarsak, Sosyal Yardım Şubesi kurulunun Dr. Ragıp Bey, Terbiyeci Hilmi Malik Bey, Dr. Saip Ragıp Bey, Dr. Sadi Bey, Diş Tabibi Ali Rıza Bey olmak üzere sağlık personeli ağırlıklı beş kişilik bir komiteden oluştuğu görülür.²⁷⁵ Aynı Halkevine ait ileri yıllardaki kurullar incelendiğinde yine benzer yapılanma ile karşılaşılmaktadır.1937, 1938 ve 1939 yıllarına ait Ankara Halkevi raporlarında dört veya beş kişiden oluşan komite üyelerinde iki adet hekim (Dr. Ragıp Tüzün ve Dr. Fatma Memik) olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁷⁶

Şubelere üye vatandaşların mesleki dağılımına baktığımızda; her ne kadar doktor üyeler başı çekmese de, diğer şubelere kıyasla doktor üye sayısı daha fazla olduğu görülür. Bazı Halkevi şubelerinde hiç doktor üye bulunmazken, yurt genelinde Sosyal Yardım Şubelerinde bulunan doktor üye sayısı 1933 yılında 388,²⁷⁷ 1934 yılında 531 olup²⁷⁸, bu sayı 1935 yılına gelindiğinde 558'e yükselmiştir.²⁷⁹

²⁷³ **Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları**, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1936, s. 155-161.

²⁷⁴ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, Ankara, 1945, s. 25.

²⁷⁵ **Ankara Halkevi 1932**, s. 35.

²⁷⁶ **Ankara Halkevi 1939**, s. 31, **Ankara Halkevi 1937-1938**, s. 76 ve **Ankara Halkevi 1938-1939 Çalışması**, s. 48.

²⁷⁷ **Halkevlerinin 1933 Senesi...**, s. 90-93.

²⁷⁸ **Halkevlerinin 1934 Senesi...**, s.166.

²⁷⁹ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s. 155-161.

3.2.2. Sosyal Yardım Şubelerinin Amaçları

Sosyal Yardım Şubeleri'nin amaçları “*bugünün acısını dindirmek*” ve bunu yaparken de “*yarını acıdan esirgemek*” olarak tanımlanmıştır. Parti, sosyal yardım şubelerine ilişkin başarıları yalnızca istatistiksel bir değer olarak sunmaz istemez. Şefkat ve yardım duygularını uyandıran her bir faaliyetin yarınki sosyal durum üzerinde bir etkisi olduğunun bilincindedir. Dolayısıyla faaliyetleri “*vicdan*” kavramı üzerinden açıklamayı tercih eder.²⁸⁰

Anadolu halkının içinde bulunduğu zor koşullar Halkevi dergilerinde de sıklıkla dile getirilmiştir. Halkevleri'nin muhtelif iş kolları ile yürüttüğü davada asıl amacın “*köy ve köylü meselesini öne almak*” olduğu fikri telaffuz edilmiş ve halkın içinde olduğu durum “*Köy fakirdi. Köylü sıtmadan, frengiden kırılıyordu. Köylü topraksızdı. Köylü mektepsizdi.*” şeklinde ifade edilmiştir.²⁸¹ Bu noktada, Sosyal Yardım Şubelerine düşen görev de köylüye gerekli yardımı sunmaktır.

Halkevleri Sosyal Yardım Şubeleri'nin, toplum sağlığının korunmasına yönelik faaliyetleri tezin ilerleyen kısmında ayrıntılı açıklanacak olup, kısa başlıklar halinde şu şekilde sıralanabilir:

- Poliklinikler yoluyla ücretsiz tedavi hizmeti,
- Ağır durumdaki hastaları daha kapsamlı hastanelere yönlendirmek,
- Maddi durumu yetersiz hastalara ücretsiz ilaç temini,
- Laboratuvar hizmetleri,
- Sağlık personelinin de dâhil olduğu köy gezileri yoluyla taşrada bulunan hastalara erişim,
- Köy gezilerini farklı etkinliklerle birleştirerek sıhhi meselelere ilişkin köylünün bilgilendirilmesi,
- Toplu muayene ve tedavi etkinlikleri düzenlenmesi,
- Hayat koşullarını iyileştirmek adına yardıma muhtaç öğrencilere, cezaevlerinde bulunan mahkûmlara yapılan yardımlar,
- İşsizlere iş sahibi olmalarına ilişkin yapılan yardımlar,

²⁸⁰ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s. 8.

²⁸¹ “Halkevinden Köye”, **Karaelmas**, C: 1, S: 1, 1930, s. 74.

- İhtiyacı olan vatandaşlara yiyecek, giyecek ve yol masrafı adına yapılan yardımlar,
- Doğal afet sonucu zarar gören bölgelerde halka sunulan hizmetler,
- Basın ve Yayın faaliyetleri ile halkı bilinçlendirme çalışmaları,
- Göçmen halka sunulan maddi ve manevi hizmetler,
- Hayvan sağlığının iyileştirilmesine ilişkin çalışmalar,
- Çevre sağlığı ve temizliğine ilişkin çalışmalar,
- Hayır Cemiyetleri ile ortak faaliyetlerde bulunmak
- Bahsi geçen yardımları yapabilmek için ücretli organizasyonlar düzenlemek.

3.3. Halkevleri'nde Toplum Sağlığının Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Hizmetler

Sosyal Yardım Şubeleri'nin esas faaliyetlerini detaylı incelemeye girişmeden önce bilmek gerekir ki, şubenin el uzattığı hususlar sosyal yardım ve hekimlik hizmetleri şeklinde ikiye ayrılır. Hekimlik hizmetleri; poliklinikler açılması, köy gezileri ile sağlık hizmeti sunulması, hayvan ve çevre sağlığına ilişkin çalışmaları kapsamakta olup doğrudan doğruya toplumsal sağlığın gelişimine hizmet etmiştir. Sosyal yardım kategorisinde gerçekleşen yoksul halka, öğrencilere ve mahkûmlara yönelik bakım, beslenme, barınma gibi faaliyetler ise; halkın maddi ve fiziksel ihtiyaçlarının sağlanması yoluyla dolaylı olarak toplum sağlığına hizmet etmiş, refah seviyesinin yükselmesini sağlamıştır.

Şube, gerek kendi başına gerek belli zamanlarda diğer şubelerle koordineli bir şekilde amaçlarına hizmet etmek için çalışmıştır. Hizmet aşamasında bu faaliyetlere çeşitli hayır kuruluşları da eklenmiştir. Hayır kuruluşlarına direkt yardım yapılması veya bu kuruluşlarla ortak faaliyet yürütülmesi şeklinde toplum sağlığına hizmet eden çalışmalar halka sunulmuştur.

3.3.1. Poliklinik Mesaisi

Sosyal Yardım Şubeleri'nin en önemli çalışması, poliklinikler yoluyla maddi durumu yetersiz hastalara ücretsiz sağlık hizmeti sağlamak olmuştur. Bu çalışma, sağlık kurumlarının yetişemediği yerlerde Halkevleri eliyle doldurulmaya

çalışılmıştır. Bu durum, devlet ile halk arasında ihtiyacın karşılanması dâhilinde bağ oluşturmuştur.

Muayene hizmetlerinin önemi özellikle salgın dönemlerinde artmıştır. Örneğin, 1943 yılında Niğde'ye bağlı Bor ilçesinde tifüs vakasının artması üzerine, Bor Halkevi ilaç ve sabun desteği ile köylünün yardımına koşmuştur.²⁸² 1944 yılında Aksaray çevresinde görülen uyuz hastalığına karşı ilaç tariflerinin köylere dağıtımı yine Sosyal Yardım Şubeleri'nce yapılmıştır.²⁸³

Halkevleri, ağır durumdaki hastaların kapsamlı hastanelere taşınması konusunda da hizmet vermişlerdir. 1934 senesinde Muğla ve Nazilli Halkevleri tarafından Aydın Halkevi'ne hasta sevk edilmiş ve bu hastalar memleket hastanelerinde tedavi altına alınmışlardır.²⁸⁴ Aynı şekilde Çorum Halkevi de her ne kadar hastaların muayenelerini ve gerekli kinin ve ilaç teminini Halkevleri'nde gerçekleştirse de, hastanede yatmaları gereken ağır vakaları vilayet hastanesine sevk etmiştir.²⁸⁵ Yine 1941 yılında Manisa Halkevi, memleket hastanelerinde tedavi olmaları için köylü hastaların sevkine yardım etmiştir.²⁸⁶

Bazı Halkevleri kendilerine ait bakımevi ve polikliniklerini açarak muayene hizmeti verme imkânına erişmişlerdir. 1935 yılı içerisinde kendi polikliniğine sahip Halkevleri'nden bazıları Kütahya, Erzincan, Mersin, Bartın, Zonguldak, Van, Muğla, Trabzon illeridir.²⁸⁷ 1948 yılına gelindiğinde toplamda 80 Halkevinin kendi poliklinik hizmeti bulunmaktadır. Adana, Ankara, Bolu, Denizli, Harput, İzmit, Mersin, Sivas ve Trabzon Halkevleri'nin kendilerine ait muayeneleri de bulunmaktadır.²⁸⁸

Kendi polikliniğinde tedavi hizmeti sunan Evlerin en dikkat çeken özelliği daha programlı ve verimli hizmet vermesi olmuştur. Bu Evler, başvuran hastaların hepsini tedavi etme şansına erişmiş, ilaç temini hususunda daha etkin davranmışlardır. Fiziksel ve nakdi yardımlar yanında; doktorların belirli günler dâhilinde klinikte

²⁸² **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943**, Ankara, 1944, s. 9

²⁸³ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, s. 26.

²⁸⁴ **Halkevlerinin 1934 Senesi...**, s.15.

²⁸⁵ “Çorum Halkevinin Bir Aylık Çalışması”, **Çorumlu**, S: 4, 15 Temmuz 1938, s. 37.

²⁸⁶ “Birinci Kanun Ayı İçinde Evimizdeki Çalışmaların Ana Hatları”, **Gediz**, Ocak 1941, S: 45, s. 16.

²⁸⁷ **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 89.

²⁸⁸ Ceyhun Polat, “Halkevlerinden Bir Kesit Bolu Halkevi (1932-1969)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, s. 41.

olması, ameliyathane bulunması, aşevi ve bakımevi açabilme, köy gezilerinin yapılması gibi daha çeşitli imkânlarla da sahip olmuşlardır.

Poliklinik hizmetinin daha kapsamlı verilmesine bağlı olarak bu bölgelerde sağlık hizmetlerinden yararlananların sayısı da fazla olmuştur. 1933 yılında kendilerine ait polikliniklerini açan Bolu Halkevinde 193, Trabzon Halkevinde 1.930, Zonguldak Halkevinde ise 528 hasta muayene edilmiştir.²⁸⁹ 1935 senesine gelindiğinde ise aynı yıl içerisinde kendi polikliniklerini açan Bartın Halkevi 175, Muğla Halkevi 500, Mersin Halkevi 687, Zonguldak Halkevi ise 700 hasta muayene etmiştir.²⁹⁰

Polikliniklerde farklı branşlar hizmet vermektedir. 1946 yılında Bakırköy Halkevi'ne bağlı açılan klinikte haftada altı gün toplamda altı hekim çalışmıştır. Hizmet verilen altı tıbbi dal; asabiye (sinir hastalıkları), dâhiliye, kulak burun boğaz, çocuk hastalıkları ve dişdir. Halkevi tarafından, klinikte tedavi ve evde bakım şeklinde iki farklı alanda hizmet verilmiştir. Tedavi hizmetleri; hemşire, hekim ve memurlar tarafından takip altına alınmıştır.²⁹¹

Poliklinik hizmetleri Halkevleri'ne bağlı merkezlerde çoğunlukla belli bir iş bölümü dâhilinde, önceden belirlenmiş branş ve saat aralıkları ile gerçekleşmiştir. Gaziantep, Zonguldak, Balıkesir, Alaşehir ve Bafra Halkevleri'nde önceden belirlenmiş gün ve saatler dâhilinde klinik hizmeti verilmiştir.²⁹² Tekirdağ Halkevi, kendine ait bir poliklinik açmış ve bölgede bulunan hastalar pazartesi, çarşamba ve cuma günleri poliklinikte bulunan doktorlara ücretsiz bir şekilde muayene olmuştur.²⁹³ 1933 yılında Antalya Halkevi her gün iki saat muayene hizmeti sunmuş ve haftada bir gün de diş hekimleri tarafından yoksullar tedavi edilmiştir.²⁹⁴ 1935 yılında bir poliklinik açan Bartın Halkevi, haftada iki gün muayene hizmeti sunarak hastalara bakmıştır.²⁹⁵ 1935 yılında Kütahya Halkevi'ne bağlı açılan poliklinikte her gün üç saat

²⁸⁹ Halkevlerinin 1933 Senesi..., s.20, 76 ve 80.

²⁹⁰ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s. 22, 79, 85 ve 120.

²⁹¹ Bakırköy Halkevi Dergisi, 24 Şubat 1946, S: 1, s. 10.

²⁹² CHP Halkevleri 1932-1935..., s. 90.

²⁹³ Gözde Tekin, "Trakya Halkevleri Ve Halkevi Dergileri Üzerine Bir İnceleme", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 74.

²⁹⁴ Halkevlerinin 1933 Senesi..., s.12.

²⁹⁵ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s. 22.

muayene mesaisi yapılmıştır.²⁹⁶ 1935 yılında Zonguldak Halkevi'ne bağlı açılan poliklinikte, haftada altı gün birer saat muayene hizmeti verilmiştir.²⁹⁷ 1935 yılında Ordu Halkevinde haftada bir gün dış muayenesi yapılmıştır.²⁹⁸ Van Halkevi'nde 1936 yılında muayene ve tedavi evi açılmış ve farklı dallardan doktorlar gün ve saat bölümü ile hizmetlerini gerçekleştirmişlerdir. Örneğin Van Halkevi iki operatör, bir tabip, bir diş tabibi ile haftanın altı günü hizmet verilmiştir. Mesai günlerinde 15:00'a kadar operatörler klinikte bulunmuş, 10-12:00 ve 15-17:00 saatleri arasında arasında göz, 14-15:00 saatleri arasında dış muayeneleri gerçekleştirilmiştir.²⁹⁹

Hasta sayıları artan bazı Halkevleri'nde muayenehane gün ve saatlerinin ihtiyaç dâhilinde arttırıldığı görülmüştür. 1939 yılı Ocak ayında Manisa Halkevi'ne halkın ihtiyaçlarını karşılamak adına dört hekim daha eklenmiş, muayene günleri haftada dörtten beşe ve muayene saatinin bitişi ise 15:00'ten 16:00'ya çekilmiştir.³⁰⁰

Poliklinik hizmeti yanında, laboratuvar hizmeti sunan Halkevleri de olmuştur. 1942 yılında Fatih Halkevi Sosyal Yardım Komitesi tarafından iki bine yakın hasta muayene edilmiştir. Dahası röntgen, kan alma, tahliller ve dispanser hizmeti de Halkevi profesörlerinin çabaları sonucunda temin edilmiştir.³⁰¹

Ankara Halkevi³⁰²

	Şubece Muayene Edilen Hasta Sayısı	Şubece Karşılanan Reçete Sayısı
1936	2.008	1.461
1937	1.882	1.475
1938	3.328	2.715
1939	2.434	2.295
1940	2.445	1.637

Başkent Halkevi olma özelliği sebebiyle, Ankara Halkevi Sosyal Yardım Şubesi'nin 1936-1940 yılları arasına ait verilerine ayrıca göz gezdirebiliriz. Tablodan

²⁹⁶ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.74.

²⁹⁷ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.120.

²⁹⁸ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.90.

²⁹⁹ Asım Taş, *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Van Halkevi (1932-1951)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2015, s. 79.

³⁰⁰ "Birinci Kanun Ayı İçinde Evimizdeki Çalışmaların Ana Hatları", *Gediz*, Ocak 1939, S: 21, s. 20.

³⁰¹ *CHP Halkevleri Halkodalarının 1942...*, s. 11.

³⁰² *Ankara Halkevi 1939*, s. 27., *Ankara Halkevi 1936-1937*, s. 41., *Ankara Halkevi 1937-1938*, s. 41., *Ankara Halkevi 1938-1939 Çalışması*, s. 4. ve *Ankara Halkevi 1940*, s. 30.'da yer alan bilgiler bir araya getirilerek oluşturulmuştur.

şubece muayene edilen hasta sayısını ve şube tarafından ücretsiz karşılanan reçete sayısını göstermektedir. Tablodan edinilen veriler; Ankara Halkevi'nin ilk dönemlerde dahi ne çok yoksula eriştiğini kanıtlamaktadır. 1939 ve 1940 yıllarında sayılarda azalma görülmekle birlikte, raporlarda bu azalmaya ilişkin herhangi bir açıklanmaya rastlanmamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarının yaşanmasının bu azalmaya sebep olduğu tahmin edilebilir. Zira ülkede savaş önlemleri alması para yokluğuna yol açmıştır.

1940 yılı ve sonrasında ülke geneline ait sayılara bakıldığında artış göze çarpmaktadır. Yurdun tamamında bulunan Halkevleri'nde 1939 yılında 45.870 ve 1940 yılında 52.967 yoksul hasta muayene edilmiştir. 1941 yılının ilk altı ayında yardım edilen hasta miktarı ise 30.628'yi bulmuştur. Nakit yardımları 1939'da 40.000 lira ve 1940'da 50.000 lira iken; 1941 yılının ilk yarısında bu yardımlar 25,000 liraya yaklaşmıştır.³⁰³

Bazı Halkevleri'nde muayene ve tedavi hizmetlerinin Halkevleri'nden ziyade, hayır cemaatleri tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Bu duruma daha çok salgın hastalığın pençesine düşmüş bölgelerde rastlanmaktadır. Bu süreçte Halkevleri, bölgede baş göstermiş olan salgın hastalığın önlenmesine kendini adanmıştır. Bu durumda, salgın dışında gelişen diğer hastalıkların önlenmesi ve tedavisinde ise hayır kuruluşlarının etkisi artmıştır. Örneğin, Doğu Anadolu'da yer alan Halkevleri, uzun yıllar boyunca bir çeşit göz hastalığı olan *trahom* ile mücadele etmiştir. 1932-1935 yılları arasında Maraş, Diyarbakır, Elazığ Halkevleri'nin sağlık faaliyetleri çoğunlukla *trahom* ile mücadeleye odaklanmıştır.³⁰⁴ 1933 yılında Diyarbakır Halkevi Sosyal Yardım Şubesi bilhassa *trahom* tedavisi için mesai harcamıştır.³⁰⁵ 1934 yılında Maraş Halkevi, "*Trahomdan Korunma Kurumu*" kurmuştur.³⁰⁶ 1935 yılında Diyarbakır Halkevi'ne bağlı bir evde altı ay faaliyette bulunacak bir göz tedavi yurdu açılmış ve yaklaşık 300 hastanın gözleri *trahom* ile mücadele kapsamında tedavi edilmiştir.³⁰⁷ 1936 yılında Van Halkevi'nde 43 kişi *trahom* hastalığı sebebi ile ameliyat olmuştur.³⁰⁸

³⁰³ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s. 9.

³⁰⁴ CHP Halkevleri 1932-1935..., s. 90.

³⁰⁵ Halkevlerinin 1933 Senesi..., s.32.

³⁰⁶ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.80.

³⁰⁷ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.39.

³⁰⁸ Taş, a.g.t., s. 79.

Bir başka salgın hastalık olan sıtma ile mücadelede de Halkevleri etkin rol oynamıştır. Özellikle karlı kış günlerinde köylere ulaşımın iyice zorlaştığı Hakkâri'de 1938 yılında açılan Halkevi, Sıhhat Müdürlüğü'nün yetersiz kalması sonucu, sıtma tedavisinde büyük sorumluluklar üstlenmiştir. 1940'larda ilde artan sıtma salgınında Sosyal Yardım Şubesi Müdürü Dr. Habip Poyraz, önemli bir mücadele vermiştir.³⁰⁹

Salgın hastalıklar, kimi zaman da üst makamlarca tespit edilmiştir. 1933 yılında Sinop ili Boyabat ilçesine ait bir köyde salgın bir hastalığın baş gösterdiği izlenimi ile köye hekimler gönderilmiştir. Köyde yapılan muayeneler sonucunda, birçok köylüde frengi vakası tespit edilmiş ve bu kişiler tedavi altına alınmışlardır.³¹⁰

Sosyal Yardım Şubeleri, kimi zaman kendi poliklinik hizmeti sunmak yanında, bu yolda hizmet eden diğer kuruluşlara maddi yardımlarda da bulunmuşlardır. 1934 senesinde Kastamonu Halkevi, ilde yapılmakta olan askeri hastaneye 200 lira yardımda bulunmuştur.³¹¹ Zonguldak Halkevi ise aynı yıl ilde yapılacak amele hastanesi için 100.000 lira bağış yapmıştır.³¹²

3.3.2. Köy Gezileri

Sosyal Yardım Şubeleri, koordinasyonda buldukları diğer şubeler yoluyla veya bizzat kendi organize ettikleri geziler ile köy ziyaretleri yapmışlardır. Bu gezilerde şubelerin esas amacı, gezen poliklinik hizmeti sunmak olarak nitelendirilebilir. Bu hizmetteki esas faaliyetler; muayene hizmeti sunmak, acil sağlık tedbirleri almak, ilaç dağıtımını yapmak ve hekimlerce uygun görülen hastaların kapsamlı şehir hastanelerine naklinin sağlanması olmuştur. Köy ziyaretleri sırasında doktor, ziraatçı, veteriner, hukukçu, öğretmen gibi meslek kolları yer almış, bu kişiler kendi ihtisasları ölçüsünde köy insanlarına el uzatmışlardır.

Köy gezileri esnasında Sosyal Yardım Şubeleri'nin koordineli çalıştığı esas şube Köycülük Şubesidir. Yapılan bu koordineli çalışmada, bulaşıcı hastalıklarla mücadele faaliyeti ve ilaç dağıtım hizmetleri başı çekmiştir. Ayrıca bu geziler sırasında köylüler zirai, iktisadi ve sıhhi konularda sözlü olarak da bilgilendirilmiştir.

³⁰⁹ Atsız, a.g.t., s. 82.

³¹⁰ Boyabat Halkevi Broşürü, Sinop Vilayet Matbaası, Sinop, 1933, s. 7.

³¹¹ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.66.

³¹² Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.127.

Halkevleri raporlarında, köy gezilerinin verimli bir Halkevi faaliyeti olduğu özel olarak belirtilmiştir. Hatta Sosyal Yardım Şubesi'nin bulunmadığı Halkevleri'nde bile bu hizmetin faal olduğu bilinmektedir.³¹³

1932-1935 yılları arasında İnegöl, Ankara, Antalya, Giresun, Gerede, Mersin, Malatya, Trabzon, Manisa, Diyarbakır, Denizli, Mudanya, Sivas, Afyon gibi bazı il ve kasaba merkezlerinde bulunan halkevleri toplum sağlığının korunmasına yönelik köylere geziler düzenleyerek köylülere muayene etmişlerdir. Geziler esnasında tedavi ve ilaç hizmeti sunulmuş, ağır hastaların şehir hastanelerine nakli sağlanmıştır. Elazığ Halkevi'ne bağlı beş doktor, yüz on köyü dolaşmış; bu köylere ait halktan 2.861 kişi sıtma, 1.129 kişi göz ağrısı, 115 kişi *trahom* ve 1.200 kişi ishal sebebiyle tedavi edilmiştir.³¹⁴ 1935 yılında Trabzon Halkevi'nce düzenlenen iki köy gezisinde 300 hasta muayene edilmiştir.³¹⁵

Köy gezileri sırasında şube hekimlerince gerekli tıbbi ihtiyaç köylülere sağlanmış ve ayrıca sağlık hususunda bilgilendirme de yapılmıştır. 1933 yılında Denizli Halkevi tarafından yapılan köy gezisinde köylülere kinin temin edilmiş ve faydalı öğütler bastırılarak bunlar köy halkına dağıtılmıştır.³¹⁶

1946 yılında Bakırköy Halkevi, kapsamlı köy gezileri düzenlemiştir. Temmuz ayında İstanbul iline bağlı İkitelli, Kayabaşı, Şamlar ve Mahmutbey bucakları ziyaret edilmiştir. Buralarda bulunan hastalar muayene edilerek, hastalara ücretsiz ilaç verilmiştir. Çocuklara dergi ve gazete dağıtılmıştır. Ayrıca, bazı köylerde çocuklar arasında yaygın görülen *bağırsak kurdu* hastalığına karşı ilaç dağıtılmıştır. Son olarak, ilgili bölgelerde yer alan Halkodaları'na ilaç temin edilmiştir.³¹⁷

1949 yılında Ankara Halkevi Köycülük Koluna bağlı doktor, yüksek ziraat mühendisi, hukukçu, idareci gibi mesleklerden oluşan bir heyet, Ankara ili Zir bucağında yer alan belli köyleri ziyaret etmiştir. Köyde yer alan hastaların muayene edildiği ve ilaçların Sosyal Yardım Şubesi tarafından ücretsiz karşılandığı Ülkü

³¹³ CHP Halkevleri 1932-1935..., s. 90.

³¹⁴ Aynı yer.

³¹⁵ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.112.

³¹⁶ Halkevlerinin 1933 Senesi..., s.30.

³¹⁷ "Aylık Konuşma", Bakırköy Halkevi Dergisi, Mayıs-Haziran 1946, S:3, s. 1 ve 4.

dergisinde yer almıştır.³¹⁸ Halkevi Köycülük ve Sosyal Yardım Şubesi üyelerinin Konya ili Hatip bucağına birlikte düzenledikleri gezi de aynı derginin bir başka sayısında yer bulmuştur.³¹⁹

Ülkü dergisi dışında, sıhhi amaçlı köy gezilerinin yapıldığı haberlerine yerel Halkevi dergilerde de sıklıkla rastlanılmaktadır. Bafra Halkevine bağlı Altın Yaprak dergisinin 1935 yılına ait bir sayısında, köy gezilerinin bir kitle halinde tertip edildiği ve bu gezilere kimi zaman valilerin de katıldığı yer almıştır. Geziler sırasında ihtiyacı olanlara kumaş yardımı yapılmış, ücretsiz muayene ve ilaç temini sunulmuştur. Köy geziden çıkan en önemli sonuç, geziyi tertipleyen genç kafilenin köylüye canla başla sahip çıkması ve köylünün de isteklerini açıkça söyleyebileceği bir alan bulması olmuştur. Bu isteklerin başında da okul ihtiyacı, sıhhi malzeme ve yiyecek talebi gelmektedir.³²⁰

Bakırköy Halkevi de sosyal yardım hizmetlerini daha geniş bir alana yaymak için köycülük kolu ile dayanışma içine girdiğini; sıhhi işlemler, köy gezileri, ilaç dağıtımı gibi konularda köycülük kolundan verimli destek aldıklarını kendi dergilerinde belirtmişlerdir. Hekimler, hemşireler ve memurlar eşliğinde gerçekleşen bu işbirliği sonucunda; hem halkın sağlık durumu takip edilmiş, hem de Halkevleri'nin varlığından bu vesile ile halk haberdar olmuştur.³²¹

3.3.3. Sıhhi Amaçlı Toplu Etkinlikler

Halkevleri Sosyal Yardım Şubeleri tarafından düzenlenen sıhhi amaçlı toplu etkinlikler; okullar, mahalle gibi birden fazla kimsenin aynı anda bulunabileceği alanlarda yapılmıştır. Bazen de ulusal törenlerin yapıldığı zamanlara denk getirilerek, daha fazla kişiye ulaşmak amaçlanmıştır. Bu etkinliklerde genelde toplu sağlık hizmeti sunulmuş veya sağlık konusunda kurs verilmiştir.

Toplu hizmet sunulmasına ilişkin en sık karşılaşılan uygulama, sünnet etkinliği düzenlenmesidir. 1932 yılı Zafer Bayramı şenliklerinde Bolu Halkevi kimsesizler için toplu sünnet etkinliği düzenlemiş ve bu etkinlikte 60 çocuk sünnet edilmiştir.³²² 1934

³¹⁸ **Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi**, C:3, S: 30, Haziran 1949, s. 43.

³¹⁹ **Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi**, C:3, S: 34, Ekim 1949, s. 45.

³²⁰ **Altın Yaprak**, 29 Birinci Teşrin 1935, S: 1, s. 13.

³²¹ **Bakırköy Halkevi Dergisi**, 24 Şubat 1946, S: 1, s. 10.

³²² Polat, **a.g.t.**, s. 82.

senesinde Denizli Halkevi; Davas, Acıbayam kazaları ile Kızılhisar nahiyesinde toplamda 265 köylü çocuğun katılımı ile sünnet tertip etmiştir.³²³ 1935 senesinde Çorum Halkevi tarafından 15 çocuk, Ürgüp Halkevi tarafından 13 çocuk sünnet ettirilmiştir.³²⁴ 1947 yılında Urfa Halkevi, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı yıldönümü dolayısıyla yoksul ve yetim çocuklar için toplu sünnet etkinliği tertip etmiştir.³²⁵ 1949 yılında bir başka toplu sünnet etkinliği ise Ankara Yenidoğan Halkodası'nda gerçekleştirilmiş; sekizi ücretsiz olmak üzere yetmiş iki çocuk sünnet ettirilmiştir.³²⁶

Toplu etkinlikler okullarda da verimli bir şekilde uygulanmış olup, bu kurumlarda muayene hizmetini sunulmuştur. 1933 senesinde Balıkesir Halkevi tarafından toplu sıhhi faaliyet kapsamında 2.338 ilkokul öğrencisi muayeneden geçirilmiştir.³²⁷ Ağız ve diş sağlığının farkına varılması akabinde Halkevleri bu konuyla da özel olarak ilgilenmiş ve bütün ilkokullarda genel diş muayenesi yapılmasını uygun görmüştür. 1932-1935 yılları arasında Ankara Halkevi'nde 8.824 öğrencinin dişleri muayene edilmiştir.³²⁸

Benzer toplu uygulamalar göz sağlığı konusunda da gerçekleşmiş, Van Halkevi'nin açıldığı 1936 yılında, il merkezdeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin tamamı ücretsiz göz taramasından geçirilmiştir.³²⁹

Öğrencilere sunulan toplu tedavi hizmetlerinde, kimi zaman hayır kurumları ile işbirliği de yapılmıştır. 1935 senesinde Ankara Halkevi ve Çocuk Esirgene Kurumu birleşerek 8.842 öğrencinin dişlerini muayene ettirmiştir.³³⁰

Toplu etkinlik kapsamında, Köycülük Şubesi'nin de işbirliği ile kurs faaliyetleri yapılmıştır. 1937 yılında Manisa Halkevi; hayvan bakımı, bulaşıcı

³²³ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.33.

³²⁴ Halkevlerinin 1935 S Senesi..., s.36 ve 114.

³²⁵ Yüksel Yıldırım, "Yeni Türkiye'nin Yapılanma Sürecinde Halkevleri'nin Rolü ve Urfa Halkevi Örneği (1934-1951)", Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2016, s. 106.

³²⁶ Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, C: 3, S: 33, Eylül 1949, s. 45.

³²⁷ Halkevlerinin 1933 Senesi..., s.17.

³²⁸ CHP Halkevleri 1932-1935..., s. 84.

³²⁹ Taş, a.g.t., s. 79.

³³⁰ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s. 13.

hastalıklar, sıtma ile mücadele, genel sağlık hususları gibi derslerin bulunduğu kurslar organize etmiştir.³³¹

3.3.4. Öğrencilere Yapılan Yardımlar

Şube tarafından öğrencilere yapılan yardım ve hizmetler; barınma hizmeti sağlama, gıda yardımı, giyecek ve eşya temini, maddi yardım ve tedavi hizmetleri olmak gibi farklı uygulamaları kapsamaktadır.

Halkevleri Sosyal Yardım Şubeleri, bölgelerinde bulunan ve ihtiyacı olan öğrencilere nizamlı bir iş bölümü ile gönülden yardım etmiş, eğitim çağındaki çocukların tahsillerinden geri kalmamaları adına büyük özveride bulunmuşlardır. Bu durum öylesine inanılır bir hal almıştır ki Halkevleri raporlarında, okumak isteyen her çocuğun eğitim hayatının çeşitli yardımlarla desteklendiği fikri kuvvetlice savunulmuştur:³³²

“Halkevi olan. Halkevisi çalışan bir yerde her hangi bir tahsilini yapamayan çocuk ya sırasını beklemektedir ya da okumaya gönü yok demektir.”

Bazı Halkevleri’nde, öğrencilere yapılan yardımlar, yerel dergilerin faaliyet köşelerinde sıklıkla yer bulmuştur. Manisa Halkevi’ne bağlı Gediz dergisinde, nakdi yardım sunulan öğrencilerin sayısı neredeyse her ay yer almıştır. Dahası, okulların kapalı olduğu tatil dönemlerde de, gelecek dönemlere ilişkin planlamalar ilgili Halkevi tarafından yapılmıştır.³³³

Sosyal Yardım Şubeleri, öğrencilere yapılan yardımlar hususunda diğer hayır cemaatleri ile işbirliği de yapmıştır. 1933 senesinde Ankara Halkevi diğer hayır cemaatleri ile iş ortaklığı sonucunda bir talebe yurdu açmış ve bu yurtda yirmi bir öğrencinin yıl içinde barınmasını sağlamıştır.³³⁴ 1933 senesinde Gaziantep Halkevi tarafından *Himayei Etfal Cemiyeti* (Çocuk Esirgeme Kurumu) ve *Hilal-i Ahmer Cemiyeti* (Kızılay) ile işbirliği yapılarak 148 yoksul öğrenci giydirilmiş ve 250 öğrencinin öğle ve akşam yemekleri temin edilmiştir.³³⁵ 1934 senesinde Konya

³³¹ *Bir Yıl İçinde Halkevimiz Ne Yaptı*”, **Gediz**, S: 11, 20 Şubat 1938, s. 16-17.

³³² **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s.88.

³³³ *“Temmuz Ayında Evimizdeki Çalışmaların Ana Hatları”*, **Gediz**, S: 52, Ağustos 1941, s. 16.

³³⁴ **Halkevlerinin 1933 Senesi...**, s.9.

³³⁵ **Halkevlerinin 1933 Senesi...**, s.38.

Halkevi, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile işbirliği yaparak yüz elli yoksul öğrenciye elbise ve yetmiş iki öğrenciye ayakkabı tedarik etmiştir.³³⁶ Aynı yıl Zonguldak Halkevi, Himayei Etfal Cemiyeti ile müşterek çalışarak yoksul öğrencilerin öğle yemeklerini karşılamıştır.³³⁷ Şubeler, ilkokullar himaye heyetleriyle de işbirliği yapmıştır. 1937 yılında Manisa Halkevi, bu işbirliği sayesinde üç yüzden fazla yoksul öğrencinin sıcak yemek ihtiyacını karşılamıştır.³³⁸

Yapılan yardımlar kimi zaman belirli ulusal günler ile birleştirilerek, ulusal bilincin oluşturulması yolunda dikkat çekici etkinlikler haline getirilmiştir. Örneğin 1934 senesinde Diyarbakır Halkevi Cumhuriyet Bayramı'nda elli yoksul öğrenciye elbise ve ayakkabı yardımı yapmıştır.³³⁹

Yapılan yardımlarda yalnızca maddi yardım özelliğine odaklanmamış, yardımların işlevsel olma özelliği de aranmıştır. Genç bireylerin eğitim hayatlarına devam etmeleri öncelikli görülmüştür. Dilencilikle mücadele kapsamında Kütahya Halkevi tarafından 1933 yılında yedi dilenci çocuğun eğitim hayatına devam etmesi sağlanmıştır.³⁴⁰ Bireylere kazandırılan yetenekler ile onların iş dünyasına katkı sağlamalarına hizmet eden yardımlar da olmuştur. 1933 yılında Zonguldak Halkevi tarafından yetim ve fakir çocuklara özgü bir “Şapkacılık ve Sepetçilik Mektebi” açılarak, bireylerin zanaat öğrenmesi ve iş hayatına dâhil olmasının yolu açılmıştır.³⁴¹

3.3.5. Mahkûmlara Yapılan Yardımlar

Halkevleri'nin cezaevlerinde gerçekleştirdiği ve toplum sağlığının artmasına hizmet eden yardımlar; mahkûmlara cezaevlerinde buldukları süre içerisinde eğitim verilmesi ve araç-gereç yardımında bulunulması üzerine kuruludur. Bu faaliyetlerin yapılmasındaki amaç, cezaevi koşullarında mahkûmlara sağlıklı yaşam koşullarını sunmak ve cezaevinden tahliye olanların sağlıklı koşullarda evlerine dönmelerini sağlamaktır.

³³⁶ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.71.

³³⁷ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.127.

³³⁸ “Bir Yıl İçinde Halkevimiz Ne Yaptı”, *Gediz*, 20 Şubat 1938, S: 11, s. 13.

³³⁹ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.38.

³⁴⁰ Halkevlerinin 1933 Senesi..., s.58.

³⁴¹ Halkevlerinin 1933 Senesi..., s.80.

1934 senesinde Giresun Halkevi, ilde bulunan hapisshanede gece dersleri verilmesine önyak olmuştur.³⁴² 1935 senesinde Aydın Halkevi Sosyal Yardım Şubesi, cezaevinde bulunan mahkûmlara defter ve kalem dağıtmıştır.³⁴³ Aynı yıl Malatya Halkevi tarafından iki adet dershane açılarak 100 mahkûma diploma verilmiş, ayrıca defter ve kalem yardımı yapılmıştır.³⁴⁴ 1941 yılında Manisa Halkevi Sosyal Yardım Şubesi tarafından Kurban Bayramı'nda düzenlenen bir etkinlikte ilde bulunan cezaevi ziyaret edilerek, mahkûmlara temel gıda maddeleri dağıtılmıştır.³⁴⁵ 1948 yılında Zonguldak Halkevi, cezaevlerinde okuma yazma kursu açarak yaklaşık altmış hükümlüye okuma yazma öğretmiştir.³⁴⁶

3.3.6. Yoksul ve Kimsesizlere Yapılan Yardımlar

Şubelerce muhtaç kimselere yapılan yardımların esas amacı, ailelerin sıhhi ve mali gelişimleri için destek olmaktır. Bu tip yardımlarda Halkevleri'nce belirlenen esas parola şu şekildedir:³⁴⁷ *Ailelere bir defalık yardım değil, bütçe muvazenelerine (dengelerine) amil olmak esastır.*"

Yardımdan kastedilen yalnızca nakit para yardımı yapmak değildir. Halkevleri; aile bireylerinin iş bulması, sermaye temini sağlanması, konutların yaşanabilir hale gelmesi amaçlı tamir hizmeti sunulması, kışın yakacak yardımı yapılması, zanaat sahibi dilencilerin yetenekleri doğrultusunda iş bulabilmeleri, aş evlerinde gıda dağıtılması, dul çocuklu kadınların yaşamlarını sürdürmesine yetecek yardımları temin edilmesi gibi konularda da sorumluluk hissetmişlerdir. Bu hizmetleri sunmaktaki amaç, kişilerin sağlıklı bireyler olarak toplumda yer bulabilmelerini sağlamaktır.

Yoksul halka yaşamlarını sağlıklı sürdürebilecekleri oranda gıda ve yakacak yardımları da yapılmıştır. Bu tip yardımlara, Sosyal Yardım Şubesi bulunan Halkevleri'nin neredeyse tamamında rastlamak mümkündür. Birkaç örnek olarak 1935 yılında Diyarbakır Halkevi tarafından 50 yoksula yapılan yiyecek yardımı,³⁴⁸ aynı yıl

³⁴² Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.50.

³⁴³ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.15.

³⁴⁴ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.76.

³⁴⁵ "İkinci Kanun Ayı İçinde Evimizdeki Çalışmaların Ana Hatları", **Gediz**, Şubat 1941, S: 46, s. 15.

³⁴⁶ Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, C: 3, S: 26, Şubat 1949, s. 45.

³⁴⁷ CHP Halkevleri 1932-1935..., s.91.

³⁴⁸ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.40.

Kayseri Halkevi tarafından iki ailenin evlerinin onarılması³⁴⁹ veya 1939 yılında Sivas Halkevi tarafından ihtiyacı olanlara kömür dağıtılması verilebilir.³⁵⁰

Şubeler iş bulma alanında da halka yardımcı olmuştur. 1935 yılında Zonguldak Halkevi tarafından 225 işsizi iş bulunmuş,³⁵¹ 1946 yılında Bakırköy Halkevi 50 kişinin fabrikalara yerleştirilmesini sağlamıştır.³⁵²

Kimsesiz vatandaşlar da şubelerce unutulmamıştır. 1933 yılında Diyarbakır Halkevi tarafından Himaye-i Etfal Cemiyeti ile iş birliği içinde on iki yataklı bir bakımevi açılmıştır.³⁵³ 1935 yılında yedi çocuklu dul kadının bir yıllık ihtiyacı temin edilmiştir.³⁵⁴ Aynı yıl Kayseri Halkevi tarafından bir kimsesiz çocuğa sütanne bulunmuştur.³⁵⁵

Şubeler, halktan maddi yardım toplanması ve bunların yoksul kimselere ulaştırılması konusunda da aracı olmuşlardır. 1933 yılında, Bursa Halkevi tarafından kurulan *Teaviin Sandığı* 'nda toplanan yardımlar ile 4.000 işçiye yardım edilmiştir.³⁵⁶ Eskişehir Halkevi tarafından 1933 yılında zengin halktan toplanan yardımlar, yoksullara yiyecek ve yakacak yardımı temin etmek amacıyla kullanılmıştır.³⁵⁷ Yine Eskişehir Halkevi tarafından 1935 yılında mahallelerde açılan yardım kollar sayesinde, yoksul ve kimsesiz çocuklara eşya ve gıda temini sağlamıştır.³⁵⁸ 1944 yılında İncehisar Halkevi, *zahire* bağışları kabul etmiştir. Bu yolla, halkın harman zamanı bağışladığı tohumluk veya yemeklik harmanlar, köyün yoksullarına ücretsiz verilmiştir.³⁵⁹

Evler, yardım hususunda mevcut kurumlar ile işbirliği yapmaktan çekinmemiştir. 1934 senesinde Sosyal Yardım Şubeleri ve Himaye-i Etfal Cemiyeti ile işbirliği içerisinde Bergama Halkevi iki yüz elli çocuğa elbise ve ayakkabı yardımı

³⁴⁹ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s.70.

³⁵⁰ **Dört Eylül**, S:9-25, 11 Kasım 1939, s. 15.

³⁵¹ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s.121.

³⁵² **Bakırköy Halkevi Dergisi**, 24 Şubat 1946, S: 1, s. 10.

³⁵³ **Halkevlerinin 1933 Senesi...**, s.32.

³⁵⁴ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s.40.

³⁵⁵ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s.70.

³⁵⁶ **Halkevlerinin 1933 Senesi...**, s.24.

³⁵⁷ **Halkevlerinin 1933 Senesi...**, s.36.

³⁵⁸ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s.51.

³⁵⁹ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, s. 28.

yapmıştır³⁶⁰. Aynı yıl Çorum Halkevi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile işbirliği yaparak yoksul çocuklara el uzatmıştır.³⁶¹

Kimi Halkevleri'nin yaptığı yardımlar inkılap hareketlerini destekleyici nitelikte olmuştur. Bursa ve Maraş Halkevleri dikiş becerisine sahip yoksul kadınları manto dikmesi adına yüreklendirirken, kadınların iş sahibi birer birey olarak sosyal ve ekonomik hayatta yer edinmesini sağlamıştır.³⁶² İstanbul ve Eminönü Halkevi de Galatasaray'da açılan yerli malları sergisinde, kimsesiz kadınların emeklerini sergilemiş ve bunların satılmasını sağlamıştır.³⁶³ Edirne Halkevi ise Türk kızlarının zanaat öğrenmeleri ve geçinmelerine yardımcı olmak adına ilde çorap, fanila ve dokuma imalathaneleri açmıştır.³⁶⁴

3.3.7. Afetlerde Halka Yardım

Doğal ve beşeri afetlerden etkilenenlerin yardımına koşmak görevi, hem iyi sağlık koşullarının sağlanması hem de afetzedelere yiyecek, barınma gibi imkânların verilmesi açısından Sosyal Yardım Şubesi sorumluluğunda olmuştur. Halkevleri Sosyal Yardım Şubelerinin bu kategoride bahsi geçen yardımları en çok deprem felaketleri sonrası görünür olmakla birlikte; yangın ve kuraklık gibi afetler sonrasında da halka destek verildiği görülmektedir.

Yurtta farklı zamanlarda görülen deprem felaketleri sonrasında Halkevleri'nin birincil faaliyeti, halktan eşya ve nakit para yardımı toplayarak afet bölgesine gönderilmesidir. Gerek dönemin gazetelerinde, gerekse Halkevleri ve Halkodalarına ait yıllık raporda, Sosyal Yardım Şubeleri'nin afetler hususunda oldukça hassas ve özveriyle yaklaştıklarından sıklıkla bahsedilmiştir.

26 Aralık 1939 tarihinde Erzincan merkezli meydana gelen depremde Halkevleri'nin de içinde bulunduğu çeşitli yardım kurumlarında felaketzedeler adına kullanmak amaçlı para toplandı toplanmıştır. Adana Halkevi Sosyal Yardım Şubesi, bastıkları broşürleri evlere dağıtarak depremzedeler için günlük yiyecek masraflarını

³⁶⁰ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.20.

³⁶¹ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.31-32.

³⁶² CHP Halkevleri 1932-1935..., s. 91.

³⁶³ Halkevlerinin 1935 Senesi..., s. 48. ve Halkevlerinin 1934 Senesi..., s. 58.

³⁶⁴ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.46.

karşılacak para topladığını belirtmiştir.³⁶⁵ İzmir’de yer alan Halkevleri’nde ise; eşya ve para yardımları toplanmış, hemşireler getirilecek kumaşlar için elbiseler dikmiştir. Bu süreçte Halkevleri’nin Kızılay ile birlikte çalıştığı da görülmektedir. Örneğin, İzmir Halkevi tarafından toplanan yardımlar İzmir Kızılayı vasıtasıyla Sivas yardım merkezine gönderilmiştir.³⁶⁶

Deprem felaketi, yöneticiler ve halkta hüznü yaratmış olduğundan, 1940 yılbaşında Kızılay tarafından verilmesi planlanan balo da iptal edilmiş, bu süreçte bilet satışından elde edilen gelirin yine Kızılay vasıtasıyla felaketzedelere ulaştırılması planlanmıştır.³⁶⁷

Deprem, Erzincan dışında yer alan Halkevleri’nde etki yaratmış olup, yerel dergiler felaketten bahsetmiştir. Sivas Halkevi’ne ait Dört Eylül dergisinde, Sivas halkının deprem bölgesine yaptığı nakit ve eşya yardımlarından söz edilmiştir.³⁶⁸ Deprem meydana gelmesi ardından yayımlanan ilk sayısında Sivas, afete özel bir sayı yayımlamıştır. Bu sayı içerisinde depreme ilişkin bilgilendirme yazıları, ağıtlar ve şiirler yer almıştır.³⁶⁹

Toplanan yardımlardan, Evlerin resmi raporlarında da bahsedilmiştir. 1942 yılının faaliyetlerinin belirtildiği raporda, Erbaa ve Erzincan’da yakın dönemde meydana gelen depremlerde Şubelerin kısa zaman içerisinde beş milyon lira topladığı belirtilmiştir. Bu yardımlar sayesinde, afet bölgelerinin hızlı ve modern bir gelişme sürecine girmesine katkı sağlanmıştır.³⁷⁰

27 Kasım 1943 tarihinde meydana gelen Tosya-Ladik depreminde de depremde can ve mal kaybına uğrayan Amasya, Tokat, Çorum, Ordu ve Kastamonu illerine yapılacak yardımlar için Halkevleri hazır olduğunu belirtmiştir.³⁷¹

6 Ekim 1944 tarihinde Edremit Körfezinde yaşanan deprem sonucu zarar gören Ayvalık ve Ayvacık Halkevleri’ne Çanakkale Halkevi tarafından yardım etmiştir.³⁷²

³⁶⁵ **Türk Sözü**, 30 Kanunu Evvel 1939, s. 1.

³⁶⁶ **Anadolu**, 30 Kanunu Evvel 1939, s. 2.

³⁶⁷ **Ulus**, 29 Kanunu Evvel 1939, s. 5.

³⁶⁸ “*Haberler ve Çalışmalar*”, **Dört Eylül**, S: 10-26, 1 İlk Kanun 1939, s. 16.

³⁶⁹ Sayı için bkz. **Dört Eylül**, S: 11-27, 1 Son Kanun 1940.

³⁷⁰ **CHP Halkevleri Halkodalarının 1942....**, s. 8-9.

³⁷¹ **Cumhuriyet**, 29 İkinciteşrin 1943, s. 3.

³⁷² **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, Ankara, 1945, s. 28.

1933 yılında Antalya'nın Cevizli köyünde çıkan yangın neticesinde, yangınzedelere sıhhi yardımda bulunma görevini Antalya Halkevi Sosyal Yardım Şubesi üstlenmiştir.³⁷³

Kuraklık gibi doğal afetlerde de Halkevi halka elini uzatmıştır. Bafra'da 1935 yılında kaymakamlık tarafından kuraklıktan zarar gören köylüler için verilen 50.000 kilo tohumluk buğdayın otuz iki köye dağıtımı Halkevi tarafından yapılmıştır.³⁷⁴ 1936 yılında Karadeniz bölgesinde yaşanan yoğun kuraklığa Halkevi dergilerinde de yer verilmiştir. Dergide; yaşanan bu tip afetlerin, toprağı düzenli sulama açısından köylülere bir ders olması gerektiğı üzerinde durulmuştur. Kuraklığın hem besin hem hayvan sağlığını tehdit ettiğı, sulanmayan tarlaların sivrisineklerin üremesine bağılı sıtma felaketine sebep olduğı da kuraklığın olumsuz yan etkileri olarak sıralanmıştır.³⁷⁵

3.3.8. Sıhhi Meselelere İlişkin Basın ve Yayın Faaliyetleri

Basın ve yayın kaynaklarının kullanımında Sosyal Yardım Şubeleri oldukça hummalı bir çalışma içine girmişlerdir. Sağlık konusunda halkı bilinçlendirme maksatlı, görsel sanatlar ve basın-yayının gücü dikkate alınmıştır. Bu konuda kullanılan yöntemlerin başında, Halkevleri'ne bağılı dergilerde ve Evlerin duvar panolarında yetkin kişilerce kaleme alınmış yazılara yer vermek gelmiştir. Bu yöntemle yazıların halka ulaştırılması amaçlanmıştır.

İlk açılan Halkevleri'nden olan Denizli Halkevi'nde kahvehane ve meydanlık yerlere duvar gazeteleri için alanlar yapılmış ve bu gazetelerde sağlıkla ilgili yazılara yer verilmiştir.³⁷⁶

Basılı görseller yoluyla toplumsal sağlığın korunmasına ilişkin en yoğun faaliyetler Halkevi dergileri aracılığı ile halka ulaşmıştır. Gerek merkez kabul edilen Ankara Halkevine bağılı basım ve dağıtımı yapılan Ülkü Halkevleri Mecmuası'nda gerekse Halkevleri'ne bağılı yerel dergilerde sağlık hususuna sıklıkla değinilmiştir.

³⁷³ Halkevlerinin 1933 Senesi..., s.12.

³⁷⁴ “Şar Haberleri”, *Altın Yaprak*, 15 Birincikanun 1935, S:4, s. 12.

³⁷⁵ “Engiz Köyündeki Kuraklık”, *Altın Yaprak*, 1 Şubat 1936, S:7, s. 6.

³⁷⁶ Süleyman İnan, “Denizli'deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 25, 2000, s. 145.

Şubat 1933 tarihli ilk sayısında Ülkü Halkevleri Mecmuası, içeriğinde yer vereceği on beş farkı konu başlığı saymıştır. Dergi, bunlar arasında “Halk Sıhhati ve Nüfus” konusunu da barındıracağını belirterek, toplum sağlığı meselesini göz ardı etmemiştir. Derginin yer verdiği “Halk Sıhhati ve Nüfus” kategorisi; neslin korunması, evlenme, çocuk bakımı, gıda sağlığı, acil bakım ve tedavi, bulaşıcı hastalıklar ve nüfus meselesi gibi temaları kapsamaktadır.³⁷⁷

Ülkü’de farklı yıllarda basımı yapılmış olan sağlığa ilişkin bazı makale başlıkları şu şekildedir:

- “*Hangi Suları İçmeli*” (Kerim Ömer, Nisan 1933),
- “*Sağlığı Koruma Terbiyesi*” (Zeki Nasır, İkinciteşrin 1933),
- “*Çocuk Ölümü*” (Dr. Naci Sait, Nisan 1934),
- “*Keyif Veren Zehirler, Tiryakilik ve Tiryakiler*” (Zeki M. Barker, Ağustos 1935),
- “*Temizlik*” (Prof. Dr. A. Nevzat TÜZDİL, Aralık 1947),
- “*Koleradan Nasıl Korunmalı?*” (Dr. Hamdi Dilevurgun, Kasım 1947)

Ülkü dergisi yalnızca makaleler ile zenginleştirilmemiş, aynı zamanda kurumların gerçekleştirdiği sağlık faaliyetlerinin halka aktarılması yolunda da aracı olmuştur. Derginin 1940’larda çıkan sayılarının son sayfalarına doğru “*Halkevlerinde-Halkodalarında*” diye bir başlık altında, yakın dönem içerisinde Halkevleri ve Halkodaları’nda gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin özet bilgilerin yer aldığı görülür.

Yerel dergilere bakıldığında da sıhhi meselelerin bir hayli yer kapladığı ve dergilerin muhakkak sağlık ve bakımla ilgili hususlarda fikri olduğu görülmektedir. Hemen hemen birçok Halkevi’ne bağlı dergide; toplum sağlığının korunması ve iyileştirilmesi önemsenmiş, sağlığa ilişkin yazılara sıklıkla yer verilmiştir. Dergilerde, halkı bilinçlendiren ve hastalıklardan korunma yollarına ilişkin bilgiler içeren makaleler sıklıkla yer almıştır.

1932-1935 yılları arasında yerel dergilerde yer alan sağlıkla ilgili bazı makale başlıkları şu şekildedir:

- “*Çiçek Hastalığı*” (15 Birincikanun 1933, S:2, s. 22.) Altıok
- “*Sıtmadan Kaçınız*” (Birinci Kânun 1933, S: 3, s.20.), Altıok
- “*Çocuk Nasıl Bakılır?*” (15 İkinci Kânun 1934, S:4, s.15.), Altıok
- “*Hastalıklar*” (31 İkinci Kânun 1934, S: 5, s.19.), Altıok

³⁷⁷ Ülkü Halkevleri Mecmuası, C: 1, S: 1, Şubat 1933, s. 92.

- “*Bulaşıcı Hastalıklar Isıtma*” (25 İkinciteşrin 1933, S: 6, s. 16.), Altıok
- “*Sarı Hastalıklardan Vebe*” (31 Mart 1934, S:9, s. 5.), Altıok
- “*Lekeli Humma*” (15 Nisan 1934, S: 10, s. 4), Altıok
- “*Dişleri*” (30 Nisan 1934, S: 11, s. 13.), Altıok
- “*Bulaşık Hastalıklardan Korunma*” (15 Haziran 1934, S: 14, s. 19.), Altıok
- “*Çocuk Bakımı*” (15 Ağustos 1934, S: 18, s. 11), Altıok
- “*Umumi Hastalıklar ve Dişler*” (30 Eylül 1934, S:20, s.11.) Altıok
- “*Şarkın Müstesna Göle, Çıldır Sığır Irkı*” (1 Nisan 1934, S:6, s. 5) Doğuş
- “*Uyuzun Fenalığı*” (1 Temmuz 1934, S: 9, s. 6) Doğuş
- “*Trahom Hastalığı*” (Birinci Teşrin 1935, S: 3, s. 9.) Batıolu
- “*Zehirli Gaz Tehlikesi*” (Birinci Teşrin 1935, S:3, s.11-12.) Batıolu
- “*Harp ve Barış Zamanında Zehirli Gaz*” (İkinci Teşrin 1935, S: 4, s. 9-10.) Batıolu
- “*Zehirli Gazların Taksimi*” (Birinci Kanun 1935, S: 5, s. 9-10.) Batıolu

1936-1940 yılları arasında yerel dergilerde yer alan sağlıkla ilgili bazı makale başlıkları şu şekildedir:

- “*Su*” (1 Mart 1936, S: 9, s. 2), Altın Yaprak
- “*Uray Sağlık İşlerinin Önemi*” (30 Haziran 1936, S: 14, s. 1), Altın Yaprak
- “*Sıtma Öğütleri*”(29 Ekim 1936, S: 18, s. 21 ve 30 Kasım 1936, S: 19, s. 13) Altın Yaprak
- “*Sihhat Ölçüsü ile Erzurum*” (Nisan 1939, S: 2, s. 3), Atayolu
- “*Çoruhun Zararlı Böceklerinden Danaburnu*” (21 Şubat 1938, S: 1, s. 26-29.) Çoruh
- “*Hayvan Bakımı*” (23 Nisan 1938, S:2, s.14-16.) Çoruh
- “*Nüfusumuzun Sağlığı*” (İkinci Kanun 1936, S: 6, s. 3-5.) Batıolu
- “*Frengi ile Fuhuş*” (Şubat 1936, S: 7, s. 12-13.) Batıolu
- “*Köstebek Hastalığı*” (Şubat 1938, S: 10-12, s. 23) Dört Eylül,

1941-1945 yılları arasında yerel dergilerde yer alan sağlıkla ilgili bazı makale başlıkları şu şekildedir:

- “*Tütün ve Nikotin*” (Şubat 1941, S: 1, s. 6), Duygular
- “*Sağlık Kaideleri*” (Şubat 1941, S: 1, s. 13.), Duygular
- “*Zehirli Gazlar*” (Mart 1941, S:2, s. 8.), Duygular
- “*Zehirli Gazlardan Korunma Çareleri*” (Nisan 1941, S: 3, s. 8.) Duygular
- “*Diş Bakımı ve Ehemmiyeti*” (Kasım-Aralık 1944, C: 1, S:3), Abant
- “*Çocuklarda Ruh Sağlığının Önemi*” (Ocak-Şubat 1945, C: 1, S: 4), Abant
- “*Penicilline ve Penicillium*” (Mart-Nisan 1945, C: 1, S:5) Abant

- “Sağlık Öğütleri” (1 Nisan 1941, S: 48, s. 11), Gediz
- “Sıtma” (1 Temmuz 1941, S: 51, s. 14.), Gediz
- “Sigara” (1 Ağustos 1941, S: 52, s. 14.), Gediz
- “Sağlık Bakımından Üzüm” (1 Teşrin 1942, S: 58, s. 8.), Gediz
- “Tenasüli Gizli Hastalıklar İsmi Taşıyan Zührevi Hastalıkları” (1 Birinci Teşrin 1941, S: 30, s. 28-30), Çorumlu
- “Uyuz Hastalığı ve Tedavisi” (1 İkinci Kanun 1942, S: 3, s. 27-32), Çorumlu
- “Saçların Kepeklenmesi ve Tedavisi” (1 Şubat-Mart 1942, S: 34-35, s37-40.), Çorumlu

1946-1952 yılları arasında yerel dergilerde yer alan sağlıkla ilgili bazı makale başlıkları şu şekildedir:

- “Verem ve Adana” (Ağustos 1946, S: 1, s. 10.), Çukurova
- “Verem Savaş Derneği” (Ekim 1946, S: 3, s. 1.), Çukurova
- “Tifo ve Adana” (Aralık 1946, S: 5, s. 5.), Çukurova
- “Tifüs ve Adana” (Ocak 1947, S: 6, s. 14.), Çukurova
- “Zatürrie ve Adana” (Mart 1947, S: 8, s. 10.), Çukurova

Başlıklar incelendiğinde; en dikkat çeken; dönemde yaygın görülen sıtma, difteri, verem, veba gibi salgın hastalıklara ilişkin içeriklere yoğunlukla yer verildiğidir. Bazı Halkevleri, yayımladığı sayılarının her birinde farklı bir hastalığa yer vermiştir. Örneğin, Adana Halkevi; birinci ve üçüncü sayısında verem, beşinci ve altıncı sayısında tifüs, yedinci sayısında çocuk felci, sekizinci sayısında zatürre ve dokuzuncu sayısında grip hastalığına yer ayırmıştır. Yazılarda; hastalıklar tanımlanmış, ilde vakaların artış sebebine değinilmiş ve tedavi yöntemleri anlatılmıştır. Kimi zaman okuyuculardan gelen hastalıklara ilişkin sorular da cevaplanmıştır.³⁷⁸ Dikkat çeken diğer konularsa; çocuk hastalıkları, sigara kullanımının zararları ve beden temizliğine ilişkin yazılardır. Bu tip meselelerin, yurt genelinde bir problem teşkil ettiği böylece anlaşılmaktadır.

Yukarda bahsi geçen genel sağlık öğütleri yanında, bölgelere göre değişik gösteren sıhhi meseleler de olmuştur. Bu sebeple yerel Halkevi dergileri, yerel konu ve sorunlara da yer vermiştir. Örneğin Manisa’ya bağlı yerel dergilerde bölgede önemli yer edinen “üzüm” sıhhi faydaları açısından övülürken, Doğu coğrafyasına ait dergilerde bölgede esas sorun haline gelmiş olan trahom hastalığı konusunda sıhhi

³⁷⁸ Bkz. Çukurova, C: 1, S: 1, Ağustos 1946, s. 10; Çukurova, C: 1, S: 3, Ekim 1946, s. 1; Çukurova, C: 1, S: 5, Aralık 1946, s. 5, Çukurova, C: 1, S:6, Ocak 1947, s. 14; Çukurova, C: 1, S: 7, Şubat 1947, s. 6, Çukurova, C: 1, S: 8, Mart 1947, s. 10; Çukurova, C: 1, S: 9, Nisan 1947, s. 16.

öğütlere daha sıklıkla rastlanır. Aynı şekilde, sınır bölgelerinde ise göçmenlerle ilgili haberlere çoğunluktadır.

Yer verilen metinler dönemin siyasi gelişmelerine göre de şekil almaktadır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde, zehirli gazlar harp silahlarının en kıymetlilerinden sayılmış ve konuya ilişkin bilgilere dergilerde daha çok yer verilmiştir. Bu gazların öldürücü, yakıcı, boğucu özellikleri sebebiyle geniş bir alanı etkileyebilme kapasitesi olduğu ve gazdan korunma usulleri yerel dergileri sıklıkla meşgul etmiştir.

Modern tıba ilişkin tedaviler başı çekse de, yerel dergilerde bazen geleneksel tedavilere ilişkin öneriler de yer almıştır. Örneğin, Sivas Halkevi'ne ait Dört Eylül Halkevi Dergisi'nde, vücutta yaralara sebep olan *yılandık hastalığına* çözüm olarak, ocaklarda bulunan taşların yaralara bastırılmasının veya bir yılanın bedeninin orta kısmının hastaya yedirilmesinin şifa getireceği gibi düşüncelere yer verilmiştir.³⁷⁹

Makalelerin içeriğine baktığımızda genelde oldukça sade, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanıldığı görülür. Gerek konu gerekse anlatım şekli itibariyle halkın her kesiminden bireylerce kolayca anlaşılabilir boyutta, oldukça basit bir anlatım tercih edilmiştir. Örneğin Zeki M. Barker tarafından Ağustos 1935 tarihinde yayımlanan Ülkü dergisinde çıkan "*Keyif Veren Zehirler, Tiryakilik ve Tiryakiler*" isimli makaleden alıntı şu şekildedir:³⁸⁰

"Tiryaki bir sinir hastası ve tiryakilik de sinirin bir hastalığıdır. Bunlar genç yaşlarında keyf verici bazı şeylere alışan ve dadananlardır: onu muayyen vakitlerde ağızlarına, vücutlarına almadılar mı muhakkak rahatsız olurlar ve hastalanırlar.

Tiryakinin keyfi, ancak alıştığı zehiri alması ile yerine gelir. Bunu herhangi bir sebeple alamadı mı sinirlenir, elleri titret, iş göremez, ne yaptığını ilemez ve perişan bir hal alır."

Yalnızca bazı bilimsel makalelerde terim kullanımının bol olduğu görülmekle birlikte, bu tip yazılar az rastlanan örneklerdir. Bu tip yazılara örnek olarak şu başlıklar sunulabilir:

- "*Vitaminler Hakkında*" (Nisan 1939, S: 2, s.25.), Atayolu
- "*Çocuklarda Sinir Sağlığı*" (Birincikanun 1934, s.), Ülkü

³⁷⁹ R. Tuncel, "*Köstebek Hastalığı*" *Dört Eylül*, S: 12-13, 2 Şubat 1938, s. 23.

³⁸⁰ *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, C:5, S:30, Ağustos 1935, s. 437.

Gerek sade dil, gerekse terimsel dilin egemen olduğu yazılara bakılınca, dergilerde yer alan metinlerin gelişigüzel seçilmiş makaleler olmadığı görülecektir. Yazılar bizzat alanında yetkin kişilere devredilmiş ve çoğunlukla hekimlerce yazılmıştır.

3.3.9. Sıhhi Meselelere İlişkin Konferans Faaliyetleri

Halkı bilinçlendirme hususunda Halkevleri'nde halka açık konferanslar verilmiştir. Sağlık hususunda konferansların ana koordinatörü Sosyal Yardım Şubesi, amaçları ile de uyumlu olacak şekilde kültür etkinlikleri yoluyla sağlık hususuna ağırlığını koymuştur. Şube, zaman zaman diğer şubeler ile de çalışmış veyahut diğer şubelerin faaliyetlerine destek vermiştir.

Evler açıldığı günden beri birçok konuda farklı tarihlerde halka açık konferanslar gerçekleştirmiştir. Farklı Halkevleri'nin düzenlediği bazı konferansları başlıklar halinde kronolojik olarak iletmek gerekirse, şu şekildedir:

- Dr. Sırrı Alıçlı tarafından sağlık konusundaki konferans, Konya Halkevi (12 Mayıs 1932)³⁸¹
- Diş Hekimi Suat İsmail Gürkan tarafından “Çocuk Dişlerinin Ehemmiyeti” Ankara ve İstanbul Halkevi (1938)³⁸²
- Op. Muhsin Dünder tarafından “Barsak Kurtları” Elazığ Halkevi (1938)
- Dr. Necmettin Ergin “Trahom” Elazığ Halkevi (1938)
- Dr. Mecdi Ergin “Göz Hıfzıssıhhası” Elazığ Halkevi (1939)
- Dr. Ekrem Akın “Tifo Salgını ve Korunma Çareleri” Elazığ Halkevi (1939)³⁸³
- Op. Muzaffer Akaltun tarafından “Verem Hastalığı” Urfa Halkevi (1934)
- Dr. Halit Bey tarafından “Kadın Hastalıkları” Urfa Halkevi (1934)
- Baştabip Muhittin Bey tarafından “Trahom Hastalığı” Urfa Halkevi (1934)
- Dr. Yüzbaşı Rüştü Bey tarafından “Grip Hastalığı” Urfa Halkevi (1937)
- Ortaokul Başöğretmeni Cevdet Baykal tarafından “Trahom ve Urfa Kuyularının Suları” Urfa Halkevi (1937),
- Verem Savaş Derneği Başkanı Hazım Açıanal tarafından “Verem Hastalığı Tedavisi ve Urfa'daki Durumu” Urfa Halkevi (1950)³⁸⁴
- Dr. Nuri Pasiner tarafından “Anormal Çocuk” Manisa Halkevi (1938),³⁸⁵
- Dr. Şevket Kırbaş tarafından “Entani Hastalıklar” Manisa Halkevi (1937),

³⁸¹ Atila Zorlu, “Türkiye’de Halkevleri ve Konya Örneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004, S. 62.

³⁸² “Ankara ve İstanbul Halkevlerinde Verilen Konferanslar”, Bkz., Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 490-1-0-0, K. 4, G. 18-21.

³⁸³ Sinan Ergen, “Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007, s. 116-118.

³⁸⁴ Yıldırım, a.g.t., s. 128-137.

³⁸⁵ “Bir Yıl İçinde Halkevimiz Ne Yaptı”, Gediz, 1 Mart 1939, S: 23, s. 7.

- Dr. Semih Sümerman tarafından “*Apandisitte Halkın Gözeteceği Noktalar*” Manisa Halkevi (1937) ve “*Çocuk Bakımı*” Manisa Halkevi (1937).³⁸⁶
- Dr. Lütfü tarafından “*Göz Hastalıkları*” ve Dr. Şeref Atakan tarafından “*Verem*” Sivas Halkevi (1938)³⁸⁷
- Dr. Tevfik Berkol tarafından “*Uyuz Hastalığının Sirayeti ve Korunma Çareleri*”, Dr. Selim Çapa tarafından “*Su ve Sudan Geçen Hastalıklar*” ve Dr. Adil Özkan tarafından “*Kemik Veremi*” Çorum Halkevi (1942)³⁸⁸

1945 yılında Ankara Üniversitesi'nin düzenlediği “*Üniversite Haftası*” isimli gezi programında Urfa iline de yer verilmiş ve konferanslarda atom bombasından, Türk siyasetine ve Toprak Kanunu'na kadar farklı konularda konuşmalar yapılmıştır. Halkevi'nde yapılan bu konferanslara sağlık konusu da dâhil olmuştur. Prof. Ziya Gördüren tarafından “*Trahom Hastalıkları*”, Prof. Melchior tarafından “*Cerrahi Hastalıklarda Hastaneye Gitmekte Geç Kalanlar*” ve Prof. H. Şükrü Oytun tarafından “*Et ile İnsanlara Geçen Parazitler*” konulu konferanslar ile üniversite hocaları Urfa halkına seslenmiştir.³⁸⁹

Yapılan konferanslar kimi zaman basılı kaynaklar yoluyla da halkla buluşturulmuştur. 1935 senesinde İstanbul-Eminönü Halkevi tarafından hastalıklarla ilgili yapılan dört adet konferansın metinleri bastırılarak, halka ücretsiz olarak dağıtılmıştır.³⁹⁰

Halkevleri şubeleri içinde, konferans yoluyla toplumsal sağlığa eğilen ve bu konuda ikinci olarak öne çıkan şube Dil ve Edebiyat Şubesi olmuştur. Şubenin belli dönemlerde toplum sağlığının korunması amacıyla konferans tertip ettiği anlaşılmaktadır. Şube tarafından 1938 yılı içerisinde Ankara Halkevi bünyesinde altmış bir farklı konu başlığından oluşan konferans düzenlenmiştir. Konu başlıkları arasında “*Veteriner Meslek ve Tababeti*” (Cemal Kani), “*Spor, Sağlık, Kültür*” (İstanbul Üniversitesi Doçenti Dr. Zeki Galip Yalım) ve “*Verem Afeti Karşısında Hali Hazır Tababetinin Durumu*” (İstanbul Üniversitesi Doçenti Nabi Kastaranoğlu) gibi sıhhi meseleler dikkat çekmektedir.³⁹¹ Aynı şekilde, 1949 yılında Şereflikoçhisar Halkevi Dil ve Edebiyat Şubesi tarafından düzenlenen bir konferans etkinliğinde

³⁸⁶ “*Bir Yıl İçinde Halkevimiz Ne Yaptı*”, **Gediz**, 20 Şubat 1938, S: 11, s. 6-7.

³⁸⁷ “Halkevi Haberleri” **Dört Eylül**, S: 12-13, 2 Şubat 1938, s. 31.

³⁸⁸ “*Halkevi Çalışmaları*”, **Çorumlu**, 1 İkinci Kanun 1942, S: 33, s. 27.

³⁸⁹ Yıldırım, **a.g.t.**, s. 128-137.

³⁹⁰ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s.48.

³⁹¹ **Ankara Halkevi 1938-1939 Çalışması**, s. 11-13.

sağlık hususu da ele alınmıştır. Bu konferansta halka “*Verem*” başlıklı bir sunum hükümet doktoru tarafından yapılmıştır.³⁹²

Aynı merkez ve yerel Halkevi dergilerinde yayımlanan makaleler gibi, Evlerce verilen konferansların anlatıcılarına bakıldığında da konuların yetkin kişilere devredildiği görülecektir. Sunumlar, bizzat alanında deneyimli kişiler tarafından tertip edilmiştir.

Halkevleri'nin yurtdışında bulunan tek kuruluşu olan Londra Halkevi, faaliyetlerinde çoğunlukla Türkiye ve Türk kültürünü tanıtmaya ağırlık vermiştir. Yine de bu Halkevi bünyesinde de zaman zaman sağlık alanına ilişkin konferanslar verildiği olmuştur.³⁹³

3.3.10. Göçmen Sağlığına İlişkin Çalışmalar

Halkevi Sosyal Yardım Şubeleri, göçmen sorunu ile de yakından ilgilenmiştir. Göçmenlerin yerleştirilmesinde, göçmenlere gerekli gıda ve eşya desteğinin sağlanmasında şubenin önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bunlar yanında, göçmenlere sağlık hizmeti verilmesinde de faaliyet göstermişlerdir.

1934 senesinde Çanakkale Halkevi ve Tekirdağ Halkevi Romanya'dan gelen Türk muhacirlere yemek ve barınma yardımında bulunmuştur.³⁹⁴ 1935 senesinde Kırklareli'ne gelen muhtaç göçmen ailelerin bakım ve tedavileri Kırklareli Halkevi tarafından gerçekleştirilmiştir.³⁹⁵ Aynı yıl Kars Halkevi tarafında ilde bulunan 160 adet göçmene; 135 ekmek pişirme aracı, 81 kilo sabun, 16 kilo gazyağı, 31 dikiş araç gereci yardımında bulunulmuştur.³⁹⁶

3.3.11. Hayvan Sağlığına İlişkin Çalışmalar

Halkevleri'nde insan sağlığı yanında hayvan sağlığına ilişkin çalışmalar da alanında uzman kişilerce yapılmıştır. Bu çalışmalar muayene hizmetleri ve basılı yayından yararlanılması şeklinde iki koldan yürütülmüş olup, faaliyetlerin amacını hayvan neslinin ıslahı oluşturmuştur.

³⁹² *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, C: 3, S: 28, Nisan 1949, s. 44.

³⁹³ Yaşar, a.g.m., s. 197.

³⁹⁴ *Halkevlerinin 1934 Senesi...*, s. 29 ve 113.

³⁹⁵ *Halkevlerinin 1935 Senesi...*, s. 71.

³⁹⁶ *Halkevlerinin 1935 Senesi...*,s. 68.

1934 yılında Uşak Halkevi Köycülük Şubesi tarafından damızlık hayvanlar alınmış ve hayvan neslinin ıslahına ilişkin çalışmalar yapılmıştır.³⁹⁷ 1947 yılında başlayan bir uygulama ile Urfa Halkevi Sosyal Yardım Şubesi Başkanı Veteriner Hekim Ahmet Akçimen tarafından her perşembe ve cuma günü 16:00-17:00 saatleri arasında ücretsiz hayvan muayenesi yapılmıştır. Muayenede halktan gelen sorular cevaplanarak, hayvan sağlığına ilişkin bilgilendirme faaliyeti de yürütülmüştür.³⁹⁸

Hayvan sağlığına basılı yayınlarda da yer verilmiş olup konuyla ilgili halkın bilgilenmesi amaçlanmıştır. Edirne Halkevi'ne bağlı *Altıok* isimli dergi 1935 yılına ait bir sayısında tek tırnaklı hayvanlardan insana geçen *ruam* hastalığına ilişkin bilgi verilmiş ve hastalığın belirtilerini önlem amaçlı yazıda sıralanmıştır.³⁹⁹ Yine aynı derginin başka bir sayısında köy hayvanlarının bakımında kurallara uymanın önemi anlatılmış, hayvanlar arasında sezilen bir salgın hastalıkta ise durumun acilen hükümete bildirilmesi belirtilmiştir. Her köy okulunda hayvan sağlığına ilişkin kitap bulunduğu bilgisi de yine aynı dergide verilmiştir.⁴⁰⁰

Altıok dergisinin “*Çiftçiliğe Dair*” isimli bir köşesi bulunmaktadır. Köşede hayvan sağlığı konusunda bilgiler verilmiştir. Derginin birkaç sayısında “*böcekçilik*” bilgisine yer verilmiştir. Böceklerde görülen flaşeri, kireç, kara taban ve sütleme gibi hastalıklar ve bunlara karşı çareler yazılarda ele alınmıştır.⁴⁰¹

Hayvan yetiştiriciliğinin sağlıklı yöntemlerle yapılması usullerine de yerel Halkevi dergilerinde yer verilmiştir. Bu tip yazılara özellikle il geneline sirayet etmiş belli salgınlar sonrasında rastlanmaktadır. Yazıların amacı, salgın sonrası halkın bilinçlendirmesidir. 1935 yılında yeni doğan tayların bakımsızlık yüzünden ölmesi üzerine, *Altınyaprak* dergisi ertesi yıl tay yetiştirmenin usulleri üzerine bir yazı dizisi yayımlamıştır. Doğum ahırının temizliği, emzirme deneyimi, tay hastalıkları, tay ve atların beslenme alışkanlıklarına yazılarda genişçe yer verilmiştir.⁴⁰²

³⁹⁷ *Uşak Halkevi İki Yıllık Çalışmaları*, Resimli Ay Basımevi, İstanbul, 1936, s.48.

³⁹⁸ Yıldırım, *a.g.t.*, s. 107.

³⁹⁹ *Altıok*, 9 Mayıs 1935, C: 2, S:23, s. 63.

⁴⁰⁰ *Altıok*, 15 Birincikanun 1933, C: 1, S:2, s. 13.

⁴⁰¹ *Altıok*, 30 Mayıs 1934, S: 13, s. 6-8. ve *Altıok*, 15 Haziran 1934, S: 14, s. 4.

⁴⁰² Fuat Gözaydın, “*Tay Yetiştirmek*”, *Altın Yaprak*, 30 Haziran 1936, S: 14, s. 12-14. ve Fuat Gözaydın, “*At Yetiştirmek*”, *Altın Yaprak*, 31 Temmuz 1936, S: 15, s. 13-14.

3.3.12. Çevre Sağlığı

Toplum; fiziki ve sosyal çevresi ile bir bütün olduğundan, çevre temizliği ve sağlığı konusu Halkevleri'nde toplum sağlığı ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla toplumların sağlık durumunu etkileyebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik, sosyal ve kültürel faktörlerin tümüne ilişkin Halkevleri tarafından sunulacak faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Şehir merkezlerine yakın bölgelerde bataklık bölgelerin bulunması sorunu birçok yerel dergide haber olduğundan, bunun yurt genelinde farklı zaman dilimlerinde ve farklı bölgelerde problem olduğu anlaşılmaktadır. 1933 yılında Isparta Halkevi, bataklıkların kurutulması ile ilgilenilmiştir.⁴⁰³ Bafra Halkevi'ne bağlı Altın Yaprak dergisinin “*Şar Haberleri*” köşesinde şehir sağlığına ilişkin haberlere yer verilmiştir. Bölgede lağım sorununun oldukça ciddi olduğu anlaşılmaktadır. Çilhane Mahallesi'nde yaşayanlar tarafından uzun süredir şikâyet edilen lağımın kapatıldığı, lağımına bağlı fabrika civarından geçen kısımlarda temizlik yapıldığı ve bazı mahallelerden geçen lağım kanalının temizlenmesi için ihalelere çıktığı bilgileri dergide yer almıştır.⁴⁰⁴

Temiz suya erişim de “*insan topluluğunun esenlikle büyümesi ve yaşaması*” açısından Halkevleri tarafından önemsenmiştir. İçme suyunun memleketin genelinde esas bir sorun olduğundan hareketle, bol ve sağlıklı suya erişim için belediye çabası gerektiği belirtilmiştir.⁴⁰⁵

Çevre sağlığını görsel bir sorun olarak algılayan Halkevleri de bulunmaktadır. Köylerin güzelleştirilmesi fikrinden hareketle, göze çarpan imar çirkinliklerinin düzenlenmesi ve mahallelerin ağaçlandırılması gibi çalışmalar dikkat çekmektedir. Bakırköy Halkevi; çayırların ağaçlandırılmasını, sıhhi ve görsel bir mesele olarak ele almıştır.⁴⁰⁶ Benzer şekilde Bafra Halkevi de, ağaçlandırma çalışmalarını sadece odun ihtiyacının temini olarak görmemiştir. Halkevi, bu mücadelenin erozyonu engellediği, suya erişim olanağı sağladığı ve güzel manzara yarattığı gibi faydalarının da olduğunu

⁴⁰³ Halkevlerinin 1933 Senesi... , s. 48.

⁴⁰⁴ “*Şar Haberleri*”, *Altın Yaprak*, 20 Birinci Teşrin 1935, S: 1, s. 16.

⁴⁰⁵ “*Su*”, *Altın Yaprak*, 1 Mart 1936, S:9, s. 2.

⁴⁰⁶ *Bakırköy Halkevi Dergisi*, Mart-Nisan 1946, S: 2, s. 11.

belirtmiştir.⁴⁰⁷ Yozgat Halkevi de, şehrin güney bölgelerini “*medeni bir insanın maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek boyuta*” getirinceye kadar ağaçlandırma amacıyla olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla halka ücretsiz fidan dağıtılması, bağ-bahçe kurma amacıyla olanlara boş arsa temin edilmesi gibi planlarını açıklamıştır.⁴⁰⁸ Aynı Halkevi, sokakların temizliğini de önemseyerek; şehrin içinden geçen dereleri, kapı önlerinde birikmiş gübreleri ve bunun yarattığı sinekleri birer tehdit olarak görmüştür. Bu kirliliğin çözümünde bireyler, kendi evlerinin civarındaki temizlikten mesul olmalıdır. Belediyelere ise; sokakların temizliğine önem verilmesi, kapaklı çöp kutuları kullanılması, lağım akıntılarının engellenmesi, sokaklarda gübre birikiminin önlenmesi gibi öneriler Halkevi dergisinde verilmiştir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Muzaffer Yener, “*Yurdun Yeşil Örtüsü*”, **Altın Yaprak**, 15 İkinci Teşrin 1935, S: 2, s. 8-9.

⁴⁰⁸ “*Şehrimizin Ağaç ve Yeşillik İhtiyacı*”, **Bozok**, 15 Şubat 1938, S:2, s.3-4.

⁴⁰⁹ “*Sokaklarımız*”, **Bozok**, 15 Ağustos 1938, S:7, s.13-15.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilanı sonrasında, gerek devlet kademelerinin gerekse halk tabanının gelişimine yönelik kalkınma isteği göze çarpmaktadır. Çağdaş bir millet olma yolunda ilerlemeyi amaç edinen Türkiye Devleti, büyük bir azimle ve inkılabın ruhuna uygun bir şekilde 1932 yılında on dört ilde Halkevleri'ni açmıştır. Yıllar geçtikçe yurt genelinde Evlerin yayılımı artmış ve buna bağlı olarak çeşitlenen faaliyetleri ile bu kurumlar halkın yaşamına dokunmuştur.

1940 yılı itibariyle yurdun merkezi konumundaki yerlere göre nispeten daha dezavantajlı konumda bulunan taşraya el uzatma maksadı ile Halkodaları da yüz kırk şubesi ile faaliyete girmiştir. Halkevleri ve Halkodaları, 1951 yılında kapatıldıkları tarihe kadar CHP'nin organik birer kolu olarak faaliyet göstermiş ve yine parti tarafından hazırlanan talimatnameler çerçevesinde hayatına devam etmiştir.

Aktif faaliyette bulunduğu yaklaşık yirmi yıl boyunca biri yurt dışında ve kalanı yurt genelinde olmak üzere 478 Halkevi ve 4.322 Halkodası açılmıştır. Türk devriminin amaçlarını içinde barındıran inkılapçı ve ileri görüşün temsili bu kurumlar, ilk faaliyette bulunduğu yirmi yıl içerisinde Cumhuriyet kadrolarının Türk halkının hayatına kattığı gurur duyulacak bir niteliğe sahip olmuşlardır.

Halkevleri ve Halkodaları'nın birinci vasıfları; milli değerleri ve devrim fikirlerini şehir, kasaba ve köylerde halk arasında yaymaktır. Atatürk'ün hedef gösterdiği muasır medeniyet seviyesini amaç alarak, halkın büyük çoğunluğunun okuma yazma dâhi bilmediği yurdun her bir köşesinde inkılapları halka tanıtmaya hizmetini kendilerine ülkü bellemişlerdir. Evler ve odalar sayesinde gönüllü eğitim ve kültür çalışmaları, uygarlık ışığının bir öncüsü olarak halka ulaşmıştır. Bu kültür ve gelenek kaynağından kendine düşeni almak ve ondan faydalanmak hususunda kişilere imkân tanınmıştır.

Halkevleri ikinci bir vasfı olarak ise, halkın vakit geçirdiği ve eğlendiği yerler olma özelliğini üstlenmiştir. Kültür ve sanatı, gelenekleri, müziği, folkloru halka ulaştırmış olup, bünyesinde birçok sanatçıyı barındırmıştır. Bu özelliği ile bulunduğu ve etrafındaki durağan köy hayatına canlılık kazandıran Ev ve Odalar, tertip edilen eğlenceler ile çevresinde hareketlilik yaratmıştır.

Halkevleri ve odaların bir diğeri önemli işlevi ise, birer okul niteliğinde ücretsiz halk hizmeti vermeleridir. Evlerde herkes kendi ilgi alanlarına göre edebiyattan, müziğe, folklor, spora, müzeciliğe, tarih ve kütüphaneciliğe branşlar bulabilmiştir. Verilen bu eğitim; bilinen milli eğitim sisteminden farklı olarak yukardan aşağı değil, bizzat gönüllülük esasına dayalı ve karşılıklı iletişim içerisindedir. Halk; aydınlardan eğitim alırken, eğiticiler de taşranın eksiklerini tanımıştır.

Evlerin dördüncü vasıtası ise dayanışma ve yardımlaşma hizmeti sunmasıdır. Bu faaliyet kapsamında Halkevleri'nin bu çalışmaya konu olan sıhhi çalışmalarında başı çeken Sosyal Yardım Şubeleri olmuştur. Sosyal Yardım Şubeleri, dayanışma kavramının içeriğini toplum sağlığının sürdürülmesi olarak benimsemiştir. Sıhhi faaliyet anlamında çalışma yürüten Evler halkın maddi, fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması için büyük çaba sarf etmiştir. Diğer birçok şubede de dayanışma özelliği az ya da çok miktarda bulunmakla birlikte, sosyal yardım ve dayanışma faaliyetleri ile öne çıkan diğer şubeler olarak Köycülük, Halk Dershaneleri ve Kurslar ve Güzel Sanatlar şubelerini saymak mümkündür.

Evler vasıtasıyla; polikliniklerde muayene hizmeti verilmiş, köy gezileriyle köylünün yaşamına direkt temas edilmiş, öğrenciler, mahkûmlar, yoksul ve kimsesizlere yapılan maddi ve manevi yardımlar sayesinde halkın yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmış, basın-yayın ve sözlü iletişimsel yollar kullanılarak halk eğitilmiş, göçmenlerin yeni yaşam koşullarına adapte olmasına yardımcı olunmuş, hayvan ıslahına ilişkin çalışmalar yapılmış ve çevre sağlığı önemsenmiştir. Tüm bu etkinlikler ile Halkevleri, 1932 yılından 1951 yılına kadar toplum sağlığının korunması amacıyla direkt veya dolaylı olarak hizmet vermişlerdir. İnsan, hayvan ve çevre sağlığı konusunda verdikleri hekimlik hizmetleri ile doğrudan halkın sıhhi yaşamına dokunan Evler; sosyal yardım etkinlikleri ile de dolaylı olarak toplum sağlığına hizmet etmişlerdir.

İlerleyen dönemle birlikte Halkevleri'ne ait faaliyet çeşitliliğinin artması ile paralel olarak, Halkevleri'nin üye sayıları ve etkinliklere katılımlarda da artışlar yaşanmıştır. Faaliyet ve katılımcıların artması durumu Sosyal Yardım Şubeleri için de benzer olmuş; bu durum hem yardım ulaşan halkın sayısını artırmış, hem de çalışmalar daha çok insanla temas eder hale gelmiştir.

Şubelerin karşılaştığı en önemli sorun nakit problemi olmuştur. Halkın başlılıları yoluyla şubeler gelir elde etseler de, bu durum tertip edilen mûsamereler yoluyla şubelere para akışı sağlama yoluna gidilerek çözülmeye çalışılmıştır. Elde edilen gelirler tekrar sosyal yardım faaliyetlerinde kullanılarak ise, bu döngü işlevsel bir hale getirilmiştir.

Gerek sıhhi gerek diğler hususlarda görülen ortak özellik, şubelerin birlikte çalışma yolunda oldukça katılımcı davranmalarıdır. İller arası veya il içinde, şubeler arası aktivitelerde şubeler birbirlerine yardım etmekte çekinmemiş, halkın hizmet alması yolunda bu çabalarını esirgememişlerdir.

Sonuç olarak Halkevleri, toplum sağlığının gelişimi yolunda tüm fiziki imkânları ile çaba sarf etmiş, basın-yayın, muayene, konferanslar gibi birçok farklı aygıt ile halka ulaşmıştır. Sağlığı; yalnızca bedensel olarak düşünüp tedavi hizmetlerine indirgememiş, çevre ve diğler canlılar ile bir bütün olarak görmüş ve hizmet sunmuştur. Bu anlayışı devlet imkânlarının ulaşamadığı yerlere de taşımış, bunları yaparken ise bulunduğu bölge ve çevresine canlılık getirmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

2. Resmi Yayınlar

1961 Anayasası.

1982 Anayasası.

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932.

C.H.P. Halkevi Öğreneği, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

C.H.P. Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

C.H.P. 15. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara, 1947.

C.H.P. 16. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

C.H.P. 17. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara, 1949.

C.H.P. Nizamnamesi, Ulus Basımevi, Ankara, 29 Mayıs 1939.

C.H.P. Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, Zerbamat, Ankara, 1940.

C.H.P. Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara, 1940.

C.H.P. Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, 1943.

C.H.P. Halkevleri Halkodalarının 1942 Çalışmaları, Ankara, 1943.

C.H.P. Halkodaları Talimatnamesi, Doğu Matbaası, Ankara, 1945.

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1944, Ankara, 1945.

C.H.P. 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1946.

Resmi Gazete.

Zabıt Cerideleri.

TBMM Tutanak Dergisi.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, T: 3, C: 11, 06.05.1930.

Ankara Halkevi 1932.

Ankara Halkevi 1936-1937.

Ankara Halkevi 1937-1938.

Ankara Halkevi 1938-1939.

Ankara Halkevi 1939.

Ankara Halkevi 1940.

Uşak Halkevi İki Yıllık Çalışmaları, Resimli Ay Basımevi, İstanbul, 1936.

3. Sağlık Bakanlığı Yayınları

80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003), Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü yay., Ankara, 2004

Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1972.

4. Kitaplar

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: 1-2-3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

Atatürk ve Halkevleri Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1974.

Atay, Falih Rıfki, Yeni Rusya, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1931.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, Halkın Evi, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.

Baytal, Yaşar, Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011.

Çeçen, Anıl, Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

Fişek, Nusret H., Halk Sağlığına Giriş, Çağ Matbaası, Ankara, 1983.

Kara, Adem, Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı, 24 Saat Yayıncılık, Ankara, 2006.

Safvet, Mushiliddin, Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Ankara Vilayeti, Korza Yayıncılık, Ankara, 2009.

Şimşek, Sefa, Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.

Üstel, Füsün, İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim, 3. B., İstanbul, 2010.

Zeyrek, Şerafettin, **Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları**, Anı Yayınları, Ankara, 2006.

5. Makaleler

Akdur, Recep, “Çağdaş Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Kavramları Bu Kavramlara Etki Eden Dinamikler”, **Halk Sağlığı**, Ankara Üniversitesi Vakfı, 1998, s. 3-13.

Arıkan Mustafa ve Ahmet Deniz, “Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi”, Selçuk Üniversitesi, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 15, 2004, s. 401-432.

Arıkan, Zeki; “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Sayı: 23, 1999, s. 261-281.

Aydın, Erdem; “Türkiye’de Taşra ve Kırsal Kesim Sağlık Hizmetleri Örgütlenmesi Tarihi”, **Toplum ve Hekim**, Cilt: 12, Sayı: 80, Temmuz-Ağustos 1997, s. 21-44.

Aysal Necdet ve Lütfi Arslan; “Türkiye’nin Sağlık ve Toplumsal Coğrafyası: Cebeli Bereket (Osmaniye) Vilâyeti”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı:63, Güz 2018, s. 419-452.

Diñer, Hasan; “Kurtuluşan Sonra Gaziantep (Türkiye’nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası: Gazi Ayıntab Vilayeti)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 38, Bahar 2019, s. 75-97.

Georgeon, François; “Kemalist Dönemde Türk Ocakları (1923-1931)”, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 39-73.

Güneş, Müslime; “Adnan Menderes ve Halkevleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 25, Güz 2012, s.141-155.

Heywood, Andrew; “Devlet”, **Siyaset**, Çev: Bekir Berat Özipek, Adres Yayınları, 14. B., Ankara, 2014.

İnan, M. Rauf; “Gazi’nin (Atatürk’ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası”, **Bellekten**, Cilt: 1-2, Sayı: 204, Nisan 1988, s. 869-911.

İnan, Süleyman; “Denizli’deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951)”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 25, 2000, s. 135-157.

Karabulut, Umut; “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam’ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 15, Güz 2007, s. 151-160.

Karpat, Kemal; “The Impact of the People's Houses on the Development of Communication in Turkey: 1931-1951”, **Die Welt des Islam**, Sayı: 15, 1974, s. 69-84.

_____ ; “The People's Houses in Turkey: Establishment and Growth”, **Middle East Journal**, Cilt: 17, Sayı: 1/2, Kış-İlkbahar 1963, s. 55-67.

Koz, M. Sabri; “Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye’nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü**

Kongresi Bildirileri, C. 1, Kùltür Bakanlığı Halk Kùltürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Mùdùrlùđù Yayınları, Ankara, 1992, s. 37-58.

Olgun, Kenan; “CHP Mùfettiř Raporlarına Gùre Birinci Yılında Halkevlerinin Gerçek Durumu”, **Altıncı Uluslararası Atatùrk Kongresi 12-16 Kasım 2007 Bildiriler**, Atatùrk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007, s. 1-17.

Özacun, Orhan; “Halkevlerinin Dramı”, **Kebikeç**, Sayı: 3, 1996, s. 87-96.

Özdemir, Yavuz ve Elif Aktaş, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, **Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 45, 2011, s.235-262.

Tekir, Süleyman; “Sıhhiye ve Muavenet-İ İçtimaiye Vekâleti’nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930)” **Belgi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:18, Yaz 2019/2, s. 1301-1326.

Yaşar, Hakan; “Yurtdışında Bir Kùltür Kurumu: Londra Halkevi”, **Atatùrk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 45, Bahar 2010, s.177-215.

6. Süreli Yayınlar

a. Gazeteler

Akşam.

Anadolu.

Cumhuriyet.

Hâkimiyeti Milliye.

Milliyet.

Türk Sözü.

Vakit.

Yeni İstanbul.

b. Dergiler

Abant Bolu Halkevi Kùltür Dergisi.

Altın Yaprak Bafra Halkevi.

Altıok Edirne Halkevi Dergisi.

Atayolu Erzurum Halkevi Aylık Kùltür Mecmuası.

Bakırköy Halkevi Dergisi.

Batıyolu Kırklareli Halkevi Dergisi.

Bozok Yozgat Halkevi Dergisi.

Çoruh Artvin Halkevi Dergisi.

Çorumlu Çorum Halkevi Dergisi.
Çukurova Adana Halkevi Kültür Dergisi.
Doğuş Kars Halkevi Dergisi.
Dört Eylül Sivas Halkevi Dergisi.
Duygular Bolu Halkevi Dergisi.
Gediz Manisa Halkevi Dergisi.
Karaelmas Zonguldak Halkevi Dergisi.
Sağlık Dergisi
Ülkü Halkevleri Mecmuası.
Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi.

c. Broşürler

Boyabat Halkevi Broşürü
Giresun Halkevi Çalışma Broşürü

7. Ansiklopediler

Çavdar, Tefvik; “Halkevleri”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 878-884.
Gürsoy, Gencay; “Sağlık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.1716-1735.
Tekeli, İlhan; “Türkiye’de Halkçılık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.1929-1935.

8. Tezler:

Algan, Hamdiye; **Halkevlerinde İnkılap Temsilleri (1092-1951)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
Ataş, Ufuk; **Millet Mektepleri (1928-1935)**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003.
Atsız, Davut; **Türkiye’nin Modernleşmesinde Halkevleri ve Hakkâri Halkevi Örneği (1932-1951)**, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2017.
Ergen, Sinan; **Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007.
Gürel, Ali; **Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998.

Gürses, Özgür; **Atatürk'ün Halkçılık Politikasında Halkevlerinin Yeri ve Önemi (1932-1938)**, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2018.

Polat, Ceyhan; **Halkevleri'nden Bir Kesit Bolu Halkevi (1932-1969)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

Taş, Asım; **Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Van Halkevi (1932-1951)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2015.

Tekin, Gözde; **Trakya Halkevleri ve Halkevi Dergileri Üzerine Bir İnceleme**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Tekin, Gürkan; **Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'nden Sağlık Bakanlığı'na**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Yıldırım, Yüksel; **Yeni Türkiye'nin Yapılanma Sürecinde Halkevleri'nin Rolü ve Urfa Halkevi Örneği (1934-1951)**, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2016.

Zorlu, Atila; **Türkiye'de Halkevleri ve Konya Örneği**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004.

EKLER

Ek-1

— 4 —

Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin sureti intihabına dair kanun

(Ceridei Resmîye ile neşir ve ilânı : 7 şubat 1337 - No. 1)

No.

3

BİRİNCİ MADDE — Şeriye ve Evkaf, Sıhiye ve muaveneti içtimaiye, İktisat (Ticaret, sanayi, ziraat, orman ve maadin), maarif, adliye ve mezahip, maliye ve rüsumat ve defteri hakani, nafia, dahiliye (Emniyeti umumiye, posta ve telgraf), Müdafaa-i milliye, Hariciye ve Erkâmı harbiye-i umumiye işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisinin on bir zattan mürekkep bir İcra Vekilleri Heyeti vardır.

İKİNCİ MADDE — İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti mutlakası ile aralarından intihap olunur.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Her vekil deruhde ettiği umurun ifasında mensup olduğu encümenin reyi istişarisini alabilir.

DÖRDÜNCÜ MADDE — İcra Vekilleri arasında çıkacak ihtilâfı Büyük Millet Meclisi halleder.

2 mayıs 1336 ve 2 şaban 1338

Bakanlığın Kuruluşuna İlişkin Kanun Metni; TBMM Tutanak Dergisi, No:1, Cilt: 1, 07.02.1337, s. 4.

Ek-2

Sıhhat Vekâletinin bütün vazifedarları (Mart 1922).

Oturanlar: Ortada Vekil Rıza Nur Bey; sağında Hıfzıssıhha Müdürü Yusuf İzzeddin ve Sicil Müdürü Ahmet Fikri Beyler; solunda İçtimai Muavenet Müdürü M. C. Duru ve Muhasebe Müdürü beyler.

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Çalışanlarına İlişkin Fotoğraf; Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Genel Müdürlüğü, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1972, s. 30.

Ek-3

Hacıbayram'daki Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâleti Binası; Sağlık Hizmetlerinde 50 Yılı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Genel Müdürlüğü, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1972, s. 39.

Ek-4

Yenişehir'deki Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâleti Binası; Hâkimiyeti Millîye, 4 Temmuz 1922.

Halkevleri her tarafta büyük merasimle açıldı

Başvekil, İstanbul Halkevinin açılma resminde bulundu

İstanbul halk evi dün binlerce kişinin huzurunda açılmıştır. Merasime gelenlerin ekserisini gençler teşkil ediyordu. Halk evinin açılacağını haber alanlar daha birkaç saat evvel gelmişler ve salonları doldurmuşlardır. Saat iki buçuğa geldiği zaman Halkevi binasının bütün salonları dolmuştur.

Salonlarda gençlerden ve münevverlerden başka şehir meclisi vazası, bazı mebus beyler, doktorlar vardı. Vali Muhiddin bey, Şükrü Naili Paşa, İş bankası umumî müdürü Celâl bey, vali muavini Fazlî bey ve birçok zevat hazır bulunmuşlardır.

Merasim saat üçte başlamıştır. Şehir bandosu ve konservatuarın koro heyeti istiklâl marşını çalmışlar ve söylemişlerdir. İstiklâl marşı bittigi esnada başvekilimiz İsmet paşa, yanında sıhhiye vekili Refik bey olduğu halde salona girdiler. İsmet paşa:

— Yaşa.. Bravo... Hoş geldiniz. Seslerle karşılandı, İsmet paşa yerine oturduktan sonra konservatuar Koro heyeti cumhuriyet anidini okudular. Ve Cevdet Kerim bey nutkuna başladı.

Cevdet Kerim bey zaman zaman alkışlarla kesilen bu nutkunda:

“Bugün işinde toplandığınız bu bina bir tarihte meşrutiyet inkılabını sarsmak için tasarlanmış teşebbüsleri kahreden askeri hareketlerin merkezi idi. Bugün aynı binada kalplerinde memleket sevgisini yükselen bir heyecan halinde duyanların kararlarını kuruyoruz. Burada meşrutiyet devrinde ancak bir ocağın çalışması idi. Cumhuriyet devri ise bu ocağın yerine milleti medeniyet safhalarında layık olduğu yere çıkaracak, fikri, harsi hareketleri sinesinde toplayacak bir ev kurmuş oluyor.

Okuma yazma bilenlerin miktarı yüzde doksanı geçen memleketlerde bile kültür teşkilâtına ne kadar ehemmiyet verildiği hepimizin malûmu olan bir hakikattir. Bu sahada biz her miletten fazla çalışmaya necburuz.

Halbuki memleketimizde maddî ve manevî vasıtaların bir çoğu eksiktir. Fırkamızın program temelleri Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, layıklik ve inkılapçılıktır. Programımız bu ana ve temel prensiplerin hâkimiyeti ve ebedileşmesi için bu saflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesi güzel sanatların yükselmesi, milli kültürün, ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesi lâzımdır.”

Demiş ve bundan sonra evin teşkilâtı hakkında izahat vermiştir. Bu izahata nazaran Halkevi: 1 - Dil, 2 - Güzel sanatlar, 3 - Temsil, 4 - Spor, 5 - İhtimai yardım, 6 - Halk dershaneleri ve kurslar, 7 - Kütüphane ve neşriyat, 8 - güreşçiler 9 - müze ve sergi şubelerinden mürekettir. Bu izahattan sonra Cevdet Kerim bey sözlerine devam etmiş ve:

Türkün tarihini aydın, dilini temiz ve pürüzsüz, edebiyatını özlü ve uyanık, musikisini derin ve canlı, vücudunu kuvvetli ve dayanıklı yapmak için Türk halkının hasret çektiği ırfan nurunu herkese en büyük kolaylıkla yaymak, mühtaç olduğu ihtimai yardımı her ferde ayrı ayrı vermek için Türk köylüsünün ufkuna medeniyetin ışığını ve münevver

gençliğin kardeş sevgisini getirmek için çalışmak, uğraşmak isteyenlerin büyük karargâhı Halkevleri olacaktır. Bu büyük ve yeni seferberlikte her vatandaş vazifesini elbet yapacaktır.. diye nutkunu bitirmiştir.

Bundan sonra Zonguldak mebusu Celâl Sahir beyin kızı Nüveyre Sahir hanım kürsye çıkararak şair Yusuf Ziya bey tarafından hazırlanan “Halkevleri açılırken..” manzumesini okumuştur. Bu manzume pek çok alkışlanmıştır. Bundan sonra Hukuk fakültesi talebesinden Raik bey akın piyesinden bir kaç parça okumuş, edebiyat fakültesi talebesinden Niyazi bey de gençlik namına bir hikâye okumuştur. Niyazi beyden sonra Cevdet Kerim bey kürsye gelerek halk evinin açılması münasebetle Gaziye gençliğin tazimatını bildirmek için İsmet Paşa Hazretlerinin tevassutunu rica etmiştir. İsmet paşa:

— Memnuniyetle. diyerek ayağa kalkmış ve:

— Halk evlerinin açılma merasimi dolayısıyla tesadüfen aramızda bulunduğumuzdan çok bahtiyarım.

Gördüğüm heyecan ve alâka beni çok mütebassis bıraktı. Şahit olduğum büyük ruhu Ankara arkadaşlarıma anlatacağım. Muvaffak olacağınızdan, büyük neticeler alacağınızdan eminim, tebrik ve muvaffakiyetler temenni ederim, demiştir.

Bilâhare Cevdet Kerim bey İsmet paşaya istiklâl muharebesine dair bir lâvha hediye etmiştir. Merasim bitince İsmet paşa Hz. İctimadan çıkarken gençler mütemadiyen alkışlıyor ve:

— Yine buyurun paşaml. diye bağırıyordu. İctima esnasında bir aralık İsmet Paşa şehir bandosunu sormuş, Muhiddin bey:

— Darülacezdeki çocuklardan mürekkepdir.. demiştir. Başvekil paşa:

— Tebrik ederim. Muvaffak olmuştunuz. diye Muhiddin beye beyanı memnuniyet etmiştir.

Ankara halkevinin açılma resmi

Ankara, 19 — Buradaki halkevinin açılma merasimi bugün büyük bir heyecan içinde ve binlerce genç ve güzidenin iştirakile yapıldı.

Merasimde meclis reisi Kâzım paşa, vekiller, mebuslar, memurlar, gençler ve her sınıf halk hazır bulunmakta idi. Tam saat üçte İstiklâl marşı ile merasime başlanmıştır. Bundan sonra Fırka umumî kâtibi Recep bey hemen her cümlesi alkışlanan nutkunu irat etmiştir.

Recep bey, memleketin kültür sahasında milli mahiyetindeki teşkilâtını temin etmek için mevcut boşluğu dolduracak olan halk evlerinin açılmasındaki maksadı izah etmiş ve:

“ Arkadaşlar, biz halkevlerinin samimi ve bütün Türk vatandaşlarını müsavî şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında bütün Türk vatandaşlarını toplamağa ve itimâl bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükselmeğe azmetmiş bulunuyoruz..”

Demiş ve bu nutku şiddetle alkışlanmıştır.

Recep beyden sonra söz sırası halk evleri reisi Aydın mebusu Reşit Galip beye gelmişti. Reşit Galip bey halk evini

Bugün ve yarın son olarak
Ş İ K Sinema
YANIK KALPLER
GARRY COOPER ve
MARLENE DIETRICH
Fransızca sözlü ağız ve lhtiras filmi.

A S R İ sinemada
Fevkâlâde bir eser
AŞK uğrunda **CASUS**
Bugün ve yarın
saat 16,1/2 matinelinde programa
ihâveten ZENGİN VAKYETE
NUMARALARI.

Bugün akşam
saat 21,30 da
Eninde Sonunda
komedi 4 perde
Yazan: L. Verneuil
Tercüme eden: Bedia
M. Vasi Rıza
Tenzilâtli halk
gecesi

Radyo

20 Şubat Cumartesi akşamı
İstanbul (1200 m.) — Radyo müdürü B. dön cuma olmak münasebetiyle meclisine gelemediginden bugünkü programı alamadık. Karirlerimizden ötür dileriz.

Belgrat (429,8 m.) — 19 Almanca ders, 19,30 konferans, 20 komedi, 20,45 konsor, 21,45 radyo orkestrası, 23 musahabe.

Bükreş (394,2 m.) — 18,30 muhtelif musiki, 19 konferans, 20 cazbant, 21,15 konsor.

Peşte (550,5 m.) — 18 opera orkestrasının konserti, 19,15 musahabe, 19,45 salon orkestrası, 20,45 musahabe, 22,30 çingene orkestrası.

Roma (441,2 m.) — 20 gramofon, 21 opera.

Varşova (1411 m.) — 18,05 musahabe, 18,60 muhtelif, 19,35 gramofon, 19,45 radyo jurnal, 20 musahabe, 20,15 lafif musiki konserti, 22,10 piyano konserti, 22,30 radyo jurnal.

Wiyana (517,2 m.) — 18,45 musahabe, 19,15 haberler, 19,30 şarkı, 20 musahabe, 22 radyo jurnal, 22,20 orkestra refakatle koro heyeti tarafından şarkı, 23,45 dans havaları.

teşkil eden 9 şubenin ayrı ayrı mesai tarzını anlatmış, Türk gençliğinin halk evlerine karşı gösterdiği derin alakayı izah etmiş ve: “Türk gençliğinin ruhu, su kusa ve ne kadar süreceği belirsiz hayata her türlü maddî hesaplardan uzak, yüksek mefkûrelere bağlanmaktaki güzelliği bütün şumulile duyacak kadar afif ve hassastır..” demiştir.

Bundan sonra Behcet Kemal bey halkevi hakkında yazdığı bir şiiri okumuş, Cumhuriyet andı okunmuş, “çoban”, piyesi temsil edildikten sonra merasime nihayet verilmiştir.

Diğer şehirlerde

İzmir 19 (Hususi) — İzmir halk evinin açılma resmi parlak merasimle yapıldı. Binlerce münevver vadediş buraya kaydedilmiştir. Bu günkü merasimde müteaddit nutuklar irat edilmiştir.

Samson 19 (Hususi) — Halkevi merasimle açıldı, cumhuriyet yemini yapıldı. Bu münasebetle nutuklar irat edildi. Davetilere Özüm, incir, fındık takdim olundu. Bütün münevverler Halkevine kaydedilmiştir.

Konya, 19 (Hususi) — Halk evinin açılma merasimi çok parlak oldu. Merasimde on binlerce halk vardı. Nahit Kemal bey ve diğer birçok hatipler tarafından nutuklar irat edildi. Buraya kaydedilenlerin yekünü bini mütecevzdir.

Denizli 19 (Hususi) — Halkevi, mebus Necip Ali beyin ve muallim Hasibe hanımın nutuklarıyla açıldı. Bütün gençlik buraya kaydedilmiştir.

20
ŞUBAT
CUMARTESİ
1932

Hakimiyeti Milliye

ABONE
Senelik 17 Lira
6 aylık 9 ..
3 aylık 5 ..

No 1308 ON ÜÇÜNCÜ SENE

HER YERDE KURUS

Dün Halkevi Açıldı.

Halkevleri birbirine inanan, birbirini tamamlayan insanların tek kalmaktan kurtulacakları milli birlik kaynağıdır.

RECEP BEYİN NUTKU

Dünkü açılma merasiminde Recep Bey tarafından ikrat edilen nutuk:

Muhterem Arkadaşlar!

Cumhuriyet Halk Fırkasının geçen baharın sonunda Ankara'da toplanan büyük kongresi Fırkamızın takip edeceği siyasi prensipleri program halinde teşkil eden ilanınameyi de memleketin kültür sahasında milli mahiyette teşkilatın temin edecek bir teşkilatı ta koydu.

Bu milli teşkilatın esasını bugün ilk açılışını yapacağımız Halkevleri teşkilatı temin edecektir.

Halkevlerinin nasıl kurulup işleyeceği Cumhuriyet Halk Fırkası'nın umumî idare heyeti kongresinin hükmüyle fişorev yatacağına karar verilmiş ve teşkilatın esasını teşkil edecek bir talimatnameye tespit ettik.

Bu talimatname, Fırkamızın umumî meclis divanı tarafından teyit, tasdik ve kabul olmuştur. Halkevleri talimatnamesinin nezdinde metin ve bu evlerin nasıl kurulup işleyeceğine dair yazılı esasları bugün burada bizimle toplamış olan bütün arkadaşlarımız okuması ve bilmiş olmaları lâzımdır.

Arkadaşlar! bu Halkevlerinin sumiyetini ve bütün türk vatandaşlarımızın müserref merkeziinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında bütün vatandaşlarımızın toplamağa ve itidatlı bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükseltmeğe azmetmiş bulunuyoruz. (alkışlar)

Halkevlerinin nasıl kurulup çalışacağına; talimatnamede görüldüğü gibi esasları ve evlerin çalışması; milli bir meclisler olarak serfeden arkadaşlarımız Doktor Reşit Galip teferruati bir surette izlenecektir.

Benim izahatım halkevlerinin çalışması ve usullerini değil; daha ziyade bu evlerin teasis maksadını ve ruhunu anlatmağa nihsar edeceğim.

Arkadaşlar!

Bir milletin yetişip istikbalde hazırlanması için klasik vasatlar ve müesseseler mekteplerdir. Fakat musar milletler; milli bir mevcudiyet olarak yetişip teşkilatlanmak için mekteplerin yalnız usuller, nizamlar altında çalışması kâfi görünmüyor.

Gerçi tam suurlu ve kuvvetli vatandaşlarımızın mektep sralarında iyi ve ciddi programlarla ve ameli tatbiki usulüleri ile yetişmesi olabir.

Fakat bu ayarda milletleşmek için, millette kütleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halka bir arada ve birlikte çalışmak esasının kurulması lâzımdır.

Mektep binaları, en kuvvetli ders

HALKEVİ AÇILDI.

Dün Ankara Halkevi açıldı. Açılma merasimine Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa Hazretleri, Vekiller, Mebuslar ve binden fazla Ankara'nın bütün güzideleleri iştirak etti.

Salonun haddi istisabından fazla kalabalık ve telgrafla aldığımız haberlere göre bütün memleket merasimini radyo vasıtasıyla ve mükemmel bir surette takip etti.

Merasim istiklal marşı ile başladı. Bunu Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep Beyin çok muvaffak ve çok alkışlanan nutku takip etti.

Sonra Behçet Kemal Atatürk okudu. Aydın Mebusu Reşit Galip Bey Halkevlerinin müstakbel faaliyetleri hakkında geniş ve ibretli habishahli yaptı.

İki nutku kazınlamış bugünkü nüshamızda okuyacaklardır. Behçet Kemal güzel, gürlüden, cumhuriyet yemininden, tabandan ve Coban piyesinden yarın bahsedeceğim.

Bugünlük yalnız şunu kaydedelim ki: hepimiz birbirinden güzel ve hepimiz Halkevleri teşkilatının ilk amasör sanatkarları tarafından tertip ve idare edilen bu üç güzel eser: Halkevlerinin müstakbel faaliyetlerinde bizim neler bulabileceğimizi, milli hars ve milli birlik yolunda ne ideal elemanlarla çalışabileceğimizi izah edecek kadar kuvvetli ve o kadar gürlüde birer misaldir. Coban'ı Halkevleri teşkilatının temsili işlerinde vaziyet olan iki gürlüde ve genç sanatkarımız Münir Hayri ve Behçet Kemal hazırladılar. Gene aynı teşkilatı da dahil kadın erkek genç arkadaşlarımız temsili ettiler.

Düne kadar bu arkadaşlarımızın bu yüksek sanat işindeki kabiliyetlerini kimse tamınıyordu.

İlk hamle ve ilk teğebbüs ortaya beklenen üç eser ve yirmiden fazla gürlüde kabiliyet koymağa kâfi geldi.

Zaman geçecek, say ileriyecek, şuur artacak, irtisat çoğalacak, yarın her gürlüden daha büyük her zamandan daha gereftli olacak.

Merasimin hitamında sanatkarlarımız, Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa Hazretleri kabul ederek, kendilerine eserde ve temsilde gösterdikleri yüksek hasasiyet ve muvaffakiyetten dolayı memnuniyetlerini söylemişler, ve siz Reiscümhur Hazretleri namına da tebrik ettiğimiz kendilerine arz edeceğimiz demislerdir.

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep Bey de, — Eseriniz memleketi Halkevlerinin neler bulabileceğine güzel bir misal oldu. Çok yorulmuş fakat çok muvaffak oldunuz. Sizi tebrik ederim. Demişti.

Halkevlerinin açılış günü dün Ankara'da ve bütün memlekette, hakiyki bir bayram oldu.

"Hakimiyeti Milliye, bugüne bir nüshasını tahsis etmek, ve Halkevinin büyük ideal yolcularına samiyetli muvaffakiyet temennilerini arz etmekle bahiyedir.

REŞİT GALİP B. NUTKU

Dünkü açılma merasiminde Reşit Galip Bey tarafından yapılan habishah:

Muhterem Kardeşlerim,

Memleketin en gürlüde fikir ve irtisat cümresine mensup dinleyiciler karın da milli kültür işlerinden bahsetmek ve zifasi benim için bir büyük kolaylık, birde ehemmiyetli zorluk gösteriyor. Kolaylık, devlet müesseseleri haricinde halk kültür yurtları meselesinin gayret

ertigi Halkevleri yani mahit meselesiyile merkez meselesinin birbirine nasıl kaynatılacağı, mahit meselesinin mahit mahit teşkilatına ne yönde bağlanacağı ve takip edilecek usulüde gya hakkında düşüncülerini arz edeceğim. Halkevleri, talimatnamede görüldüğü gibi, dokuz mesalinden tereküp ediyor. Bu pubelerin yalnız isimlerini saymak, ihtisat, istidat ve temayülleri ne olursa olsun bütün müesseselerin Halkevlerinde kendi emellerine uygun bir iş meydana bulabileceklerini söylemeye yeter.

Sıra ile, gümüş olmak için cerevli:

— Dil, edebiyat, tarih — susestinden bahsedeyim.

Dilimiz, edebiyatımız, tarihimiz yabancı unsurların tesiri ve istilasından en fazla masun bulunmak lâzım gelirken, en zürekli taarruzlara uğramış ve en derin yaralar almış, milli kültür müesseseleridir.

Dil ve edebiyat millîliğimize kaynaklı rından deva getiren kymacti müntepilerinin müstakbeli bakımı ile artış gifa ve kurtuluş yoluna girmiş bulunuyor.

Millî tarihe gelince, o da büyük reisin emsalatı ve daimi isabetiyle açığı ve yürüdüğü mesele neticesinde aydınlatıcı kuvvet günden güne artan hakiykat ışıkları altında, asırlarca içinde yaşadığı, çürütücü karışıklardan sıyrılıyor.

Türk tarihi, bütün asmet ve başmeyle, müstakbel idareli heybetinde irtisatıyla yurtan emsazın başmeyle ve azmetli dağılgı birer gözle ortasında her gün sahalarında irtisatı daha gösteriyor.

Millî benliği terk eden, millî ruhu şekillendiren ve kudretlerinden kültür unsurları içinde (Diğerlerinin ehemmiyetli istisafatı değil mekalin)

Dil, edebiyat ve tarih, şüphesiz ilk sraya girer.

Dil, Edebiyat ve tarih şubesi memleketin usak ve yakın bütün köşelerinde bu sahada çalışmaları birleştirerek emsazında güdecektir. Bilhassa her işin yeni başlanması sebebiyle bugünlük şartlar içinde dilcileri, edebiyatçıları ve tarihçileri en sıkı bir çalışma birliği günceleri elemdir. Milli dilin millî edebiyatın milli tarihin sağlan temelini üre rinde yükselmesi için bu çalışma birliği ve onu temin edecek teşkilatınan gartır.

Bizde bu mesleklerin iki türlü münste sipileri var. Birinci sünre yüksek ihtisat mertebelerine ermiş üstat salfına gümüş olanlardır ki dünya neşriyatını kolaylık ile takip edebildikleri halde, hakiykat bir emsazın kendi memleketlerinde ne veya bu köşesinde birer teşkilatı kurmak emsazı elde edemediler. İhtisatında veya Ankara'da oturmuş, illi dilin üstadı meclis Ortan kitabeleri' altında en nebi müelliflerin bütün emellerini ko-

104

SEKİZİNCİ SENE — No. 2798

Halke ve Rumhalkları
YUNUS NADI
İDAREYİ BAŞLIYAN:
Yunus Nadi
Telegraf İstanbul Cumhuriyet
Yeni katman: 14 246
Telefon: Taksim 25290 : 25298
Kadıköy 22248 : 22249

Cumhuriyet

ABONİYE ŞERHİ
KODU: TÜRKİYE KURU HABER KURU
Yıllık: 1400 TL. 2700 TL.
6 Ay: 750 TL. 1400 TL.
3 Ay: 400 TL. 800 TL.
1 Ay: 150 TL.
Yabancı her yerde
= KİTAPÇIĞI VAR

Halk Dün Kendi Evlerini Açtı

İlk merhalede düşmanı, ikincisinde Sevr'i, üçüncüsünde taassubu yıkan ve dördüncü merhalede Cumhuriyeti kuran Gazi nesli, dün kendi evini açtı

Halkevleri Açılırken..

Sermahallerinde
Ankara'daki halkevaleri

Ankara 19 (Sermahallerinde) — Yürürlükte muhakkak ar-
tışın Ankara Halkevalerinin açılması
ve bunların ilk yazarı bir iki dakika
telefonla tevdi ile ilgili olacaktır.
Evvelki gün saat 12'de başlayan ilk açılış
ceremesinde Ankara Halkevalerinin
açılması. Halk Fırkası Umumî Kâ-
dî, gene bugün diğer 14 vilayetin
açılan Halkevalerini de aynı an-
manda açılması öngörülüyor.
Bunların açılışları hakkında İstanbul'da
cazafen papuzlu Türk bayrağının
diğer 14 vilayete de aynı bayrağın
ile cevapları olacak manzara -
ların kayıtları tutulmuş.

Ankara Halkevalerinde sürülen
manzaraların özünü ve hüsnüvânını
fide edecek halkevalerinin ilkini, 19-
nuyuncu ne yapacak? Bunun için bir-
inci Türk Halk Fırkası tarafından
büyük ruhla bir günün akşamdan
başla çare alınması gerek, başlangıç
daha erdemli olacaktır. Ankara Hal-
kevalerinin bu açılışında başarılı ol-
duların büyük başarıları olacaktır.
Bununla beraber Ankara Halkevalerinin
açılışında başarıları olacaktır.
Bununla beraber Ankara Halkevalerinin
açılışında başarıları olacaktır.

**Gazi'nin yeni eseri: Halkevleri
İstanbul Evi'nin küşat merasiminde
Başvekil İsmet Pş. Hz. de bulundular...**

İsmet Pş. dedi ki: «Gördüğüm heyecan beni miltchas-
sis etti, bu büyük ruhu arkadaşlarıma anlatacağım»

**Japon kuvvetleri yeni
taaruz hazırlıyorlar**
Amerika siyasi teşebbüslerin fayda
vermeyeceğini anladı ve...

Bunlar okullarından bir Japon birer öğretmen
Vatandaş 19 (A.A.) — Hükümet, yeni gelen komünizmi, Halkın bir-
likine, öfkeli bir şekilde karşı -
tık bir bir faydası olmayacak bir -
teşebbüsün müddetinde bir -
teşebbüsün müddetinde bir -

Celâl B. Ankara'ya gitti
Bankası U. Müdürü, heyetininle An-
kara'daki temas ve tetkiklerini ihlal ediyor

Halkevleri'nin Açılışına İlişkin Gazete Haberi; Cumhuriyet, 20 Şubat 1932.

Ek-8

Yıl	Açılan Halkevi Sayısı	Toplam Halkevi Sayısı	Açılan Halkodası Sayısı	Toplam Halkodası Sayısı	Odadan Eve Çevrilen Sayı
1932	14	14	-	-	-
1932	20	34	-	-	-
1933	21	55	-	-	-
1934	25	80	-	-	-
1935	23	103	-	-	-
1936	33	136	-	-	-
1937	31	167	-	-	-
1938	43	210	-	-	-
1939	163	373	-	-	-
1940	6	379	141	141	-
1941	2	383	59	198	2
1942	3	389	22	217	3
1943	4	394	15	231	1
1944	3	406	143	365	9
1945	17	438	2338	2688	15
1946	1	455	1396	4068	16
1947	-	463	110	4170	8
1948	-	469	97	4261	6
1949	-	474	50	4306	5
1950	-	479	21	4322	5
1951	Resmi bilgi yok.				

Halkevi ve Halkodalarının Yıllara Göre Sayısal Gelişimi; Şerafettin Zeyrek, Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları, Anı Yayınları, Ankara, 2006 s. 24 ve 35'te yer alan tablolar bir araya getirilerek oluşturulmuştur.

Ek-9

Derginin Adı	Çıkaran Halkevinin Adı	Çıkış Tarihi	Kapanış Tarihi
Abant	Bolu	1944	1947
Akgünler	Adana		
Akpınar	Niğde		
Aksu	Giresun	1933	1942
Altan	Elazığ	1935	1939
Altıok	Edirne	1933	1936
Altınyaprak	Bafra	1935	1937
Anafarta	Çanakkale	1934	1943
Atayolu	Erzurum	1939	1939
Bakırköy	Halkevi Der. Bakırköy		
Barbaros	Beşiktaş	1948	1951
Başpınar	Gaziantep	1939	1949
Batıyolu	Kırklareli	1935	1936
Burdur	Burdur	1939	1941
Bozok	Yozgat	1938	1941
Bozkurt	Manisa	1936	1936
Çağlayan	Antalya	1935	1938
Çoruh	Artvin	1938	1938
Çorumlu	Çorum	1938	1946
Çukurova	Adana-Seyhan	1946	1947
Dağarcık	Mudanya		
Derme	Malatya	1938	1947
Devrimin Sesi	Bilecik		
Doğuş	Kars	1933	1950
Dört Eylül	Sivas	1939	1942
Dranaz (Dıranaz)	Sinop	1936	1941
Duygular	Bolu	1940	1940
Edirne	Edirne	1933	1934
Ege	Edremit	1941	1941
Erciyes	Kayseri	1938	1950
Erzurum	Erzurum	1944	1946
Fikirler	İzmir	1927	1947
Gediz	Manisa	1933	1950
Görüşler	Adana	1937	1946
Güney	Mersin	1934	1934
Halk Bilgisi Haberleri	İstanbul-Eminönü	1929	1942
Halk Dergisi	İstanbul-Bakırköy	1946	1949
Halk İçin	İstanbul-Fatih	1948	1948
Halkevi	Bursa	1934	1934
Halkevi	Eskişehir	1932	1946
Halkevi Folklor Der.	İstanbul-Eminönü	1942	1942

Hatay	Antakya	1944	1945
İçel	Mersin	1938	1942
Ilgaz (Ilgas)	Kastamonu	1936	1936
İnan	Trabzon	1937	1949
İnanç	Denizli	1937	1946
İstanbul	İstanbul-Merkez	1943	1946
Karacadağ (Karadağ)	Diyarbakır	1938	1950
Kara Elmas	Zonguldak	1938	1947
Kaynak	Balıkesir	1933	1947
Kılıçözü	Kırşehir	946	1946
Konya	Konya	1936	1950
Konya Halkevi Dil Edebiyat Tarih Araştırmaları	Konya	1934	1934
Küçük Menderes	İzmir	1941	1942
Marmara	Tekirdağ		
Muğla	Muğla	1937	1938
Notlar	Yozgat	1941	1942
Ocak	Urfa		
On Dokuz Mayıs	Samsun	1935	
Ortayayla	Sivas	1936	
Sakarya	Adapazarı	1950	1950
Taşan	Merzifon	1936	1938
Taşpınar	Afyon	1932	1949
Türk Akdeniz	Antalya	1937	1944
Uludağ	Bursa	1935	1950
Ülker	Burdur	1936	1938
Ülker	Niksar	1936	1937
Ülkü	Ankara	1933	1950
Ün	Isparta	1934	1949
Yayla	Erzurum	1944	1946
Yeni Doğuş	Manisa		
Yeni Milas	Milas	1936	1937
Yeni Tokat	Tokat	1933	1936
Yeni Türk	İstanbul-Eminönü	1932	1943
Yeşil Irmak	Amasya	1938	1939
Yeşil Ordu	Ordu		

Halkevleri'nden Çıkan Süreli Yayınlar Listesi; Adem Kara, **Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı**, 24 Saat Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 201-217'de yer alan bilgiler derlenerek tablo oluşturulmuştur.

Yukarıda yer alan liste haricinde, aşağıda yer alan Halkevleri'ne bağlı yerel dergiler de Milli Kütüphane Koleksiyonu'nda bulunmuştur:

Derginin Adı	Çıkaran Halkevinin Adı
Üçsu	Edirne
İstanbul Kültür Dergisi	İstanbul
Akçaabat	Trabzon
Yirmi Beş Mayıs	Samsun-Havza
Son Yarım	Bursa-İnegöl
Muğla'da Halk	Muğla
Bilecik	Bilecik

Ek-10

D. P. Meclis Grubu toplantısı

C.H.P. nin haksız olarak iktisap ettiği mallar

Adnan Menderes, şimdilik tesbit edilen malların 50 milyonu aştığını bildirdi

D. P. Meclis Grubu, dün Fuat Hulûsi Demirelli'nin başkanlığında toplanmıştır. Müzakereler arasında söz alan Başbakan Adnan Menderes, C.H.P.nin haksız mal iktisaplarından bahsetmiş ve bunların hakiki sahibi olan devlete iadesi lâzım geldiğini anlatmıştır.

Başbakan, C.H.P. nin bütçeden, Hususi İdarelerden, belediye ve köy bütçelerinden Halkevlerine yardım namı altında aldığı paraların hesabını yapmış, Halkevleri hükmî şahıs olmadıklarından bunlara teberru yapılamayacağını ifade etmiştir. Maliye müfettişlerinin hesapları çıkarmakla meşgul olduklarını bildiren Menderes, bu şekilde alınmış paraların şimdilik 50 milyon lira olarak tesbit edildiğini söylemiştir.

Başbakan ayrıca C.H.P. nin eîindeki emlâkin durumu hakkında da etraflı malûmat vermiştir. Çünkü Grup müzakerelerinin tafsilâtını üçüncü sayfamızda bulacaksınız.

Adnan Menderes'in DP Meclis Grup Toplantısı Konuşmasına İlişkin Gazete Haberi; Yeni İstanbul, 13 Aralık 1950.

DĐer Ekler

Günümüz Sağlık Bakanlığı Merkez Binası (15 AĞustos 2017 yılı itibari ile)

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini Bakırköy Halil Bedii Yönetken İlköğretim Okulu'nda, lise eğitimini ise Gaziosmanpaşa Anadolu Lisesi'nde tamamlamıştır. 2007 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini 2012 yılında tamamladı. Lisans eğitiminin bitmesi ardından Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'na memur olarak atandı. Bu süreçte 2019 yılı Bahar Dönemi'nde Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde Yüksek Lisans eğitimine başladı. Yüksek Lisans eğitiminde “*Halkevlerinin Toplum Sağlığının Korunmasına Yönelik Faaliyetleri (1932-1951)*” başlıklı tez çalışmasını gerçekleştirdi.

Serap Demir Aydoğan, evli olup bir çocuk annesidir.